

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અનામત રાખ્યા તારીખ : ૦૧/૦૫/૨૦૨૬

જાહેર કર્યા તારીખ : ૧૭/૦૬/૨૦૨૬

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

આર/ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૧૬૧૧/૧૯૯૧

વિથ

આર/ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૧૫૧૭/૧૯૯૧

વિથ

સિવિલ એપિલિકેશન (ફોર ડાયરેક્શન) નં. ૧/૨૦૨૩

ઈન આર/ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૧૫૧૭/૧૯૯૧

વિથ

સિવિલ એપિલિકેશન (ફોર પ્રોડક્શન ઓફ એડિશનલ એવિડન્સીસ) નં.

૨/૨૦૨૩

ઈન આર/ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૧૫૧૭/૧૯૯૧

વિથ

આર/ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૧૬૧૨/૧૯૯૧

વિથ

આર/ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૧૬૧૩/૧૯૯૧

વિથ

આર/ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૧૬૧૪/૧૯૯૧

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે. સી. દોશી

=====		
રિપોર્ટિંગ માટે મંજૂર	હા	ના

=====

કિશનજી મગનજી ઠાકોર અને અન્ય

વિરુદ્ધ

કલેક્ટર ઓફ બરોડા અને અન્ય

=====

ઉપસ્થિતિ:

ફર્સ્ટ અપીલ ૧૬૧૧ – ૧૬૧૪/૧૯૯૧

અપીલકર્તાઓ તરફે વકીલો શ્રી નિનાદ પી. શાહ અને શ્રી હેમાંગ શાહ સાથે શ્રી શાલીન મહેતા, પરિષ્ઠ વકીલ

ફર્સ્ટ અપીલ ૧૫૧૭/૧૯૯૧

અપીલકર્તાઓ તરફે વકીલ શ્રી ભરત ટી. રાવ

સામાવાળા નં. ૧ તરફે વકીલનું નામ રદ કરેલ છે

સામાવાળા નં. ૩૧ તરફે રદ કરેલ છે

સામાવાળા નં. ૧૦, ૧૨, ૨૧, ૨.૧, ૨.૨, ૨.૩, ૨૮, ૪, ૮ તરફે નોટિસ બજવાયેલ છે

સામાવાળા નં. ૧૫, ૧૬, ૧૭, ૧૯, ૨૩, ૨૪, ૨૫, ૨૯, ૩૦, ૭ તરફે રૂલ પરત મળેલ નથી

સામાવાળા નં. ૧૧, ૧૩, ૧૪, ૧૮, ૨૦, ૨૬, ૨૭, ૫, ૬, ૯ તરફે બજવાણી વગર એક્સપાર્ટ (એન)

સામાવાળા રાજ્ય તરફે એ.જી.પી. સુશ્રી ધ્વની ત્રિપાઠી

સામાવાળા નં. ૨.૩ તરફે શ્રી બી.જી. પટેલ (પદ્દ)

સામાવાળા નં. ૩ તરફે શ્રી સી.બી. ઉપાધ્યાય (૩૫૦૮)

સામાવાળા નં. ૨૨ તરફે શ્રી એસ.પી. મજુમદાર (૩૪૫૬)

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે. સી. દોશી

સી.એ.વી. ચુકાદો

૧. ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૧૬૧૧/૧૯૯૧ થી ૧૬૧૪/૧૯૯૧ માં અપીલકર્તાઓ તરફે વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ શ્રી શાલિન મહેતા કે જેઓને વિદ્વાન વકીલ શ્રી નિનાદ શાહ દ્વારા મદદ કરવામાં આવી છે, ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૧૫૧૭/૧૯૯૧ માં અપીલકર્તા તરફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી બી.ટી. રાવ અને સામાવાળા રાજ્ય તરફે ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન એ.જી.પી. સુશ્રી ધ્વનિ ત્રિપાઠી ને સાંભળવામાં આવ્યા. અન્ય ખાનગી સામાવાળાઓ તરફે કોઈ ઉપસ્થિત રહ્યું ન હતું.

(૧) શીર્ષક અને પ્રસ્તાવના

૨. આ ફર્સ્ટ અપીલો ગુજરાત પબ્લિક ટ્રસ્ટ એક્ટ, ૧૯૫૦ (જે હવે પછી "૧૯૫૦ નો સદર અધિનિયમ" તરીકે ઉલ્લેખિત છે) ની કલમ ૭૨(૪) હેઠળ ઉદ્ભવેલી છે, અને વિદ્વાન ત્રીજા સંયુક્ત જિલ્લા ન્યાયાધીશ, વડોદરા દ્વારા સિવિલ મિસલેનિયસ એપ્લિકેશન નં. ૩૧/૧૯૮૬, ૩૨/૧૯૮૬, ૩૩/૧૯૮૬, ૩૪/૧૯૮૬ અને ૩૬/૧૯૮૬ માં પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૨૧ મી ઓગસ્ટ ૧૯૯૧ ના સંયુક્ત ચુકાદા અને હુકમ સામે દાખલ કરવામાં આવેલ છે.

૩. સદર સંયુક્ત ચુકાદા અને હુકમ દ્વારા, સંયુક્ત ચેરિટી કમિશનર, બરોડા ડિવિઝન, બરોડા દ્વારા અપીલ નં. ૪૦/૭૯, ૪૨/૭૯, અને ૪૬/૭૯ માં પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૨૬ મી ઓગસ્ટ ૧૯૮૫ ના ચુકાદા અને હુકમની પુષ્ટિ કરતાં સંબંધિત અપીલકર્તાઓ – મૂળ અરજદારો દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી તમામ પાંચ અરજીઓ નામંજૂર કરવામાં આવી છે, જેણે બદલામાં મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર, બરોડા રીજિયન, બરોડા દ્વારા ચેન્જ એપ્લિકેશન નં. ૫૫૦/૧૯૭૧ માં પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૨૫ મી જૂન ૧૯૭૯ ના ચુકાદા અને હુકમની પુષ્ટિ કરી હતી. ચેન્જ એપ્લિકેશન નં. ૫૫૦/૧૯૭૧ માં સદર હુકમ દ્વારા, મદદનીશ ચેરિટી કમિશનરે આંક ૧ વાળી અરજી મંજૂર કરી હતી અને એવો હુકમ કર્યો હતો કે સર્વે નં. ૯, જેનું માપ ૨૯ વીધા અને ૩ વસા છે, અને સર્વે નં. ૧૦, જેનું માપ ૩ વીધા અને ૬૯ વસા છે (ટૂંકમાં "વિવાદિત જમીન"), જે સિટી સર્વે નં. ૮/૨, સર્વે નં. ૧/એ જેનું માપ ૭૦૭ એકર ૩૨ ગુંઠા છે તેનો ભાગ બનાવે છે, તે આંક ૬૦ અને ૬૧ મુજબ શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટની મિલકતની માલિકીની છે. મદદનીશ ચેરિટી કમિશનરે વિશેષ હુકમ કર્યો કે વિવાદિત જમીન, જેનું માપ અહીં ઉપર જણાવેલ છે, તેને આંક ૬૦ અને ૬૧ મુજબ નોંધણી નંબર એ-૧૭૦૧- બરોડા ધરાવતા શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ તરીકે પબ્લિક ટ્રસ્ટ રજિસ્ટરમાં સંપૂર્ણ વિગતો સાથે નોંધવામાં આવે.

(૨) કેસની ટૂંકી હકિકતો

૪. એસ.એસ.જી. હોસ્પિટલ, વડોદરા ની સામે સ્થિત શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટેમ્પલ ટ્રસ્ટ ના હોદ્દાની રૂએ વહીવટકર્તા અને ટ્રસ્ટી તરીકેની તેમની ક્ષમતામાં કલેક્ટર, વડોદરા એ એવી જાહેરાત માટે ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમ ની કલમ ૭૯(૧) સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૨૨એ હેઠળ ચેન્જ એપ્લિકેશન દાખલ કરી હતી કે વિવાદિત જમીન શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ ની ટ્રસ્ટની મિલકતોની માલિકીની છે. વર્ષ ૧૯૫૨ માં મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર, બરોડા રીજિયન, બરોડા ની કચેરીમાં ટ્રસ્ટ નોંધણી નંબર એ-૧૭૦૧-બરોડા ધરાવતા આ ટ્રસ્ટની ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમ ની જોગવાઈઓ હેઠળ નોંધણી કરવામાં આવી હતી. ટ્રસ્ટની બાબતો અને સંચાલન સરકાર દ્વારા સદર ટ્રસ્ટ ના હોદ્દાની રૂએ ટ્રસ્ટી અને વહીવટકર્તા તરીકે કલેક્ટર, બરોડા મારફતે સંચાલિત કરવામાં આવે છે.

૪.૧. ૧૯૫૨ ની અરજી નં. ૧૧૮૨૩ દાખલ કરવા સાથે ટ્રસ્ટની નોંધણી શરૂ થઈ હતી અને તારીખ ૧૪.૫.૧૯૫૬ ના હુકમની રૂએ સદર અરજીના અનુસંધાને શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ, વડોદરા તરીકે ટ્રસ્ટની નોંધણી કરવામાં આવી હતી. ટ્રસ્ટનો ઉદ્દેશ્ય મંદિરની જાળવણી કરવાનો અને પૂજાનું સંચાલન કરવાનો છે. મંદિર, તેમજ ટ્રસ્ટ, કલેક્ટર મારફતે સરકારના સીધા સંચાલન હેઠળ છે.

જ.૨. કલેક્ટર ના દાવા મુજબ, શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર ૭૦૭ એકર ૩૨ ગુંઠા માપની સિટી સર્વે નં. ૮/૨, સર્વે નં. ૧/એ ની સ્થાવર મિલકત પર સ્થિત છે. વર્ષ ૧૯૫૬ સુધી વિવાદિત જમીન શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર ની માલિકીની હતી, જ્યાં સિટી સર્વે રેકૉર્ડમાં શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર ગું નામ કબજેદાર તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યું હતું. જોકે, વર્ષ ૧૯૫૬ માં, સર્વે નં. ૧૦ ની જમીન સહિત સમગ્ર જમીનના કબજેદારના કોલમમાં હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજા એફ.પી. ગાયકવાડ ગું નામ દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું. કાર્યપાલક ઇજનેર, આર એન્ડ બી., વડોદરા તરફથી પ્રાપ્ત ૧૯૫૬ ના તારીખ વિનાના નંબર સી-બી-૩૧૯૦ ધરાવતા પત્રની પ્રાપ્તિ પર સિટી સર્વે સત્તાધિકારીએ સિટી સર્વે નં. ૮/૨, સર્વે નં. ૧/એ ની ૭૦૭ એકર ૩૨ ગુંઠા ની સમગ્ર જમીનની હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજા ઓફ વડોદરા ના નામે ફેરફાર નોંધ કરી હતી.

જ.૩. કલેક્ટર એવો દાવો કર્યો હતો કે સિટી સર્વે સત્તાધિકારીએ, ગુજરાત લેન્ડ રેવન્યુ કોડ ની કલમ ૧૩૫ડી હેઠળ નોટિસ મેળવ્યા વિના અને કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોના ભંગ સબબ, સુનાવણીની કોઈ તક પૂરી પાડ્યા વિના, સમગ્ર જમીનના ટુકડામાં હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજા ઓફ વડોદરા ના નામની ફેરફાર નોંધ કરી હતી, અને તે રીતે શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર ગું નામ દૂર કર્યું હતું. સિટી સર્વે સત્તાધિકારી તરફથી આવા કૃત્ય અને કાર્યવાહીની નોંધ લીધા પછી, શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ ના હોદ્દાની રૂએ વહીવટકર્તા અને ટ્રસ્ટી તરીકે કલેક્ટર એ પત્રો લખ્યા હતા અને તે

બાબતની સત્તાધિકારીને જાણ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો; જોકે, આવા સંદેશાવ્યવહારો પર કોઈ ધ્યાન આપવામાં આવ્યું ન હતું. તેથી કલેક્ટર એ એવી તપાસ અને જાહેરાત માટે ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમ ની કલમ ૭૯(૧) સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૨૨એ હેઠળ એક અરજી દાખલ કરી હતી કે હિસ હાઈનેસ ધ મહારાજા ના નામમાં કરવામાં આવેલી ફેરફાર નોંધ ગેરકાયદેસર છે, હકૂમત વિનાની છે, અને યોગ્ય અને કાયદેસર પ્રક્રિયા અનુસર્યા વિનાની છે, અને તે રીતે હિસ હાઈનેસ ધ મહારાજા ના નામે સર્વે નં. ૧૦ ની નોંધો રદ કરવા માટે અરજ કરેલ છે.

(૩) અપીલકર્તા – એચ.એચ. મહારાજા – તત્કાલીન સ્ટેટ ઓફ બરોડા ની રજૂઆતો

૫. કલેક્ટર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી ચેન્જ એપ્લિકેશન ની નોંધણી પછી, યોગ્ય રીતે નોટિસો જારી કરવામાં આવી હતી. તેમાં અપીલકર્તા – એચ.એચ. મહારાજા, તત્કાલીન સ્ટેટ ઓફ બરોડા એ અરજી અને તેમાં માંગવામાં આવેલી દાદ સામે વાંધો ઉઠાવ્યો હતો. મુખ્ય દાવેદાર, હિસ હાઈનેસ ધ મહારાજા ઓફ બરોડા એ એવો દાવો કર્યો હતો કે વિવાદિત જમીન તત્કાલીન સ્ટેટ ઓફ બરોડા ના અગાઉના શાસકની ખાનગી મિલકત છે અને તે લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસ નો એક અવિભાજ્ય ભાગ બનાવે છે, જેનું ટાઈટલ અને કબજો યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને તત્કાલીન સ્ટેટ ઓફ બરોડા વચ્ચેના એક્સેશન એગ્રીમેન્ટ ના અનુસંધાને

હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજા ઓફ બરોડા દ્વારા જાળવી રાખવામાં આવેલ છે. વિશેષમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સિટી સર્વે સત્તાધિકારીએ હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજા ના નામે સદર મિલકતની ફેરફાર નોંધ કરવાની સત્તાનો યોગ્ય રીતે ઉપયોગ કર્યો હતો અને લેન્ડ રેવન્યુ કોડ ની કલમ ૧૩૫ડી હેઠળ નોટિસો જારી કરવામાં આવી ન હતી તેવા કારણોસર, અથવા કુદરતી ન્યાયના ભંગના કારણોસર આની પર પ્રશ્ન ઉઠાવી શકાય નહીં.

૫.૧. વિશેષમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ ના હોદ્દાની રૂએ વહીવટકર્તા અને ટ્રસ્ટી તરીકે કલેક્ટર, વર્ષો સુધી તેમના અધિકારો પ્રત્યે નિષ્ક્રિય રહ્યા હતા અને વર્ષ ૧૯૫૨ માં નોંધણી સમયે અથવા ત્યારબાદ પણ, જ્યારે વિવાદિત જમીન હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજા ના નામે મહેસૂલી રેકૉર્ડમાં દાખલ કરવામાં આવી હતી ત્યારે વિવાદિત જમીનને ટ્રસ્ટની મિલકત તરીકે દર્શાવવાની કાળજી લીધી ન હતી; અને તેથી, ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમ ની કલમ ૭૯(૧) સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૨૨એ હેઠળ કલેક્ટર દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી લિમિટેશન થી નિરાશાજનક રીતે બાધિત છે. વિશેષમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ ક્યારેય પણ વિવાદિત જમીનના માલિક ન હતા.

પ.૨. હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજા એ વિશેષ દાવો કર્યો હતો કે તેઓ બરોડા સ્ટેટ ના શાસકો તરીકે તેમના પુરોગામીઓના સમયથી વિવાદિત જમીનનો કબજો ધરાવે છે, અને મર્જર વખતે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા સાથેના એક્સેશન એગ્રીમેન્ટ ના અમલના અનુસંધાને, હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજા એ વિવાદિત જમીન પર ટાઇટલ અને કબજો સ્થાપિત કર્યો હતો. તે મુજબ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ ના હોદ્દાની રૂએ વહીવટકર્તા અને ટ્રસ્ટી તરીકે કલેક્ટર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી ચેન્જ એપ્લિકેશન ત્રાસદાયક હતી અને બરોડા સ્ટેટ ની જમીન ગેરકાયદેસર રીતે પચાવી પાડવાના હેતુથી પ્રેરિત હતી.

પ.૩. અન્ય અને બાકીના સામાવાળાઓએ એવા કારણોસર સદર અરજીને પડકારતા લેખિત જવાબો દાખલ કર્યા હતા કે તેઓ નોટિસ વિના મૂલ્ય માટે સદર મિલકતના શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના ખરીદદાર છે, અને તેથી, તેમની સામે કોઈ હુકમ પસાર થવો જોઈએ નહીં.

પ.૪. મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર સમક્ષની તપાસ પડતર હોય, એક શ્રી ડી.કે. ફાસે અને ફાસે પરિવારની અન્ય ચાર વ્યક્તિઓએ મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર ને શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર ના લાભાર્થીઓ તરીકે તેઓને સાંભળવાની પરવાનગી આપવા વિનંતી કરતી એક અરજી (આંક ૨૧) કરી હતી. એક શ્રી વિનાયક આર. આંબેગાવકર દ્વારા પણ આવી જ એક અરજી કરવામાં આવી હતી. આ તમામ લાભાર્થીઓએ, જોકે તેઓએ

ઈન્ટરવેનર અરજીઓ દાખલ કરી હતી, શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર અથવા વિવાદિત જમીન પર કોઈ વ્યક્તિગત અધિકારનો દાવો કર્યો ન હતો, પરંતુ કલેક્ટર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અરજીને સમર્થન આપવા માટે જ આગળ આવ્યા હતા.

(જ) મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર, સંયુક્ત ચેરિટી કમિશનર, અને સંયુક્ત જિલ્લા ન્યાયાધીશ સમક્ષની કાર્યવાહીઓ

૬. મદદનીશ ચેરિટી કમિશનરે તપાસ હાથ ધરી હતી અને પક્ષકારો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજી પુરાવાઓનું અવલોકન કર્યું હતું. તમામ પક્ષકારોને સાંભળ્યા પછી, મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર એવા નિષ્કર્ષ પર આવ્યા કે સિટી સર્વે નં. ૮/૨, સર્વે નં. ૧/એ નો ભાગ બનાવતી વિવાદિત જમીન શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર ની માલિકીની મિલકતો છે, અને તે મુજબ આ મિલકતોને ટ્રસ્ટની મિલકતો તરીકે રજિસ્ટરમાં દાખલ કરવાનો હુકમ કર્યો હતો.

૬.૧. ત્રણ અલગ અલગ અપીલો દાખલ કરીને સંયુક્ત ચેરિટી કમિશનર સમક્ષ મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ હુકમને પડકારવામાં આવ્યો હતો. બરોડા સ્ટેટ ના હિસ હાઈનેસ ધ મહારાજા એ અપીલ નં. ૪૦/૧૯૭૯ દાખલ કરી હતી, અને વિવાદિત જમીનના શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના ખરીદદાર હોવાનો દાવો કરતા અન્ય વ્યક્તિઓ એ અપીલ નં. ૪૨/૧૯૭૯ અને ૪૬/૧૯૭૯ દાખલ કરી હતી. સંયુક્ત

ચેરિટી કમિશનરે તપાસની કાર્યવાહીમાં રજૂ કરવામાં આવેલા પુરાવાઓનું પુનઃમૂલ્યાંકન કર્યું, મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમની કાયદેસરતા અને માન્યતા તપાસી, અને અંતે સંયુક્ત હુકમ દ્વારા, તમામ ત્રણ અપીલો નામંજૂર કરી હતી.

૬.૨. ત્યારબાદ, નારાજ થઈને, ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમ ની કલમ ૭૨(૨) હેઠળ સંયુક્ત જિલ્લા ન્યાયાધીશ, વડોદરા સમક્ષ પાંચ સિવિલ મિસલેનિયસ એપિલિકેશન દાખલ કરવામાં આવી હતી. સિવિલ મિસલેનિયસ એપિલિકેશન નં. ૩૧/૧૯૮૬ તત્કાલીન બરોડા સ્ટેટ ના હિસ હાઈનેસ ધ મહારાજા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવી હતી. બાકીની નં. ૩૨/૧૯૮૬, ૩૩/૧૯૮૬, ૩૪/૧૯૮૬, અને ૩૬/૧૯૮૬ ધરાવતી સિવિલ મિસલેનિયસ એપિલિકેશનો શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના ખરીદદાર હોવાનો દાવો કરતા વ્યક્તિઓ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવી હતી. સંયુક્ત જિલ્લા ન્યાયાધીશે રેકૉર્ડ પરના પુરાવાઓનું પુનઃમૂલ્યાંકન કર્યું, સંયુક્ત હુકમ દ્વારા વાદગ્રસ્ત ચુકાદાઓની કાયદેસરતા અને માન્યતા તપાસી, અને તમામ તબક્કાના ખર્ચ સાથે તમામ પાંચ અરજીઓ નામંજૂર કરી હતી, જે દ્વારા સંયુક્ત ચેરિટી કમિશનર દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવેલ મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને હુકમોની પુષ્ટિ કરી હતી.

૬.૩. સદર સંયુક્ત ચુકાદા અને હુકમથી નારાજ થઈને, અપીલકર્તાઓએ ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમ ની કલમ ૭૨(જ) હેઠળ હાલની અપીલો દાખલ કરી હતી. ઉપરોક્ત અપીલો પૈકી, ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૧૫૧૭/૧૯૯૧ તત્કાલીન બરોડા સ્ટેટ ના હિસ હાઈનેસ ધ મહારાજા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવી છે. બાકીની અપીલો શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના ખરીદદાર હોવાનો દાવો કરતા અપીલકર્તાઓ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવી છે.

(૫) અપીલકર્તાઓ – શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના ખરીદદાર તરફે રજૂઆતો

એ. ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૧૬૧૧/૧૯૯૧ થી ૧૬૧૪/૧૯૯૧ માં અપીલકર્તાઓ – શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના ખરીદદાર તરફે ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન વકીલો શ્રી નિનાદ શાહ અને શ્રી હેમાંગ શાહ દ્વારા મદદ મેળવતા વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ શ્રી શાલિન મહેતા ની દલીલો

૭. અપીલકર્તાઓ તરફે મુખ્યત્વે એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે કલેક્ટર અને શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર ના હોદ્દાની રૂએ વહીવટકર્તા તેમજ ટ્રસ્ટીએ દાવો કર્યો હતો કે સર્વે નં. ૧૦ ની જમીનને શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ ની માલિકીની મિલકત ગણવામાં આવે. જોકે, હકૂમતની મર્યાદા બહાર જઈને મદદનીશ ચેરિટી કમિશનરે એવું પણ ઠરાવ્યું હતું કે સર્વે નં. ૯ ની જમીન એક સ્થાવર મિલકત છે જે શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ ની

માલિકીની છે, તે રીતે, મદદનીશ ચેરિટી કમિશનરે કલેક્ટર દ્વારા માંગવામાં ન આવેલી દાદ મંજૂર કરવામાં ગંભીર અને સ્પષ્ટ ભૂલ કરી છે.

૭.૧. વિશેષમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ત્રણેય અદાલતોએ જે ચુકાદાઓ અને હુકમો પસાર કર્યા છે, તે સ્પષ્ટપણે ગેરકાયદેસર રીતે કર્યા છે, અને તેને કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવા જરૂરી છે. વિશેષમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમ ની કલમ ૭૯(૧) સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૨૨એ હેઠળ કલેક્ટર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અરજી બિલકુલ ચલાવવાપાત્ર નથી. મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર પાસે શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ ના વહીવટકર્તા અને ટ્રસ્ટીને વિવાદિત જમીનનો કબજો આપવાની કોઈ પણ સત્તા નથી. વિશેષમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમ ની કલમ ૫૦ હેઠળ, જો ટ્રસ્ટની મિલકત કોઈ ત્રાહિત પક્ષના હાથમાં હોય તો તેનો કબજો પાછો મેળવવાનો અધિકાર માત્ર સંબંધિત જિલ્લા અદાલતને જ છે, જોકે, વાદગ્રસ્ત હુકમો દ્વારા, નીચલી વિદ્વાન અદાલતોએ વર્ચ્યુઅલી એવી દાદ મંજૂર કરી છે કે જે માત્ર ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમ ની કલમ ૫૦ હેઠળ જ મંજૂર કરી શકાય છે.

૭.૨. લિમિટેશનના મુદ્દે, વિદ્વાન સિનિયર વકીલ દ્વારા એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની કલમ ૭૯(૧) હેઠળની તપાસ લિમિટેશન એક્ટની જોગવાઈઓ દ્વારા નિયંત્રિત થાય છે. બરોડા

સ્ટેટનું યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા સાથે વિલીનીકરણ ૧૯૪૮ માં થયું હતું. શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ ૧૯૫૨ માં નોંધાયેલું હતું. તે સમયે, કલેક્ટર, હોદ્દાની રૂએ વહીવટકર્તા અને ટ્રસ્ટી હોવાથી, વિવાદિત જમીનનો પબ્લિક ટ્રસ્ટ રજિસ્ટરમાં ટ્રસ્ટની મિલકત તરીકે સમાવેશ કર્યો ન હતો. વર્ષ ૧૯૫૬ માં, બરોડા સ્ટેટના હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજાનું નામ સર્વે નં. ૧૦ ની જમીનમાં દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું, અને કબજેદાર તરીકે શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટનું નામ દૂર કરવામાં આવ્યું હતું. આ તમામ વાસ્તવિક પરિસ્થિતિ હોવા છતાં, કલેક્ટરે માત્ર વર્ષ ૧૯૭૧ માં મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર સમક્ષ કલમ ૨૨એ સાથે વંચાણે લેતા કલમ ૭૯ હેઠળ અરજી દાખલ કરી હતી. તેથી, કલેક્ટર દ્વારા શરૂ કરાયેલ કાર્યવાહી સમય-મર્યાદા દ્વારા નિરાશાજનક રીતે બાધિત હતી, અને તેમ છતાં મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર અને વિજ્ઞાન સંયુક્ત જિલ્લા ન્યાયાધીશે લિમિટેશનના મુદ્દા પર વિચાર કર્યો ન હતો અને કાયદા મુજબ તેનો નિર્ણય કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હતા, તેવી જ રીતે જોઈન્ટ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ પણ.

૭.૩. એવી પણ દલીલ કરવામાં આવી છે કે વેઈવર અને એક્વીસેન્સના સિદ્ધાંતો હાલના કેસની હકિકતોને સમાન રીતે લાગુ પડે છે. કલેક્ટર અને હોદ્દાની રૂએ વહીવટકર્તા અને ટ્રસ્ટીએ વર્ષ ૧૯૭૧ સુધી વિવાદિત જમીન પરત મેળવવા અથવા શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટેમ્પલ ટ્રસ્ટની હોવાનું જાહેર કરવા માટે કોઈ પગલાં લીધા ન હતા. આ સમયગાળા દરમિયાન, હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજા, જેમનું નામ મહેસૂલી રેકર્ડમાં જોવા મળતું હતું,

તેમણે શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના ખરીદદાર હોવાનો દાવો કરતા અપીલકર્તાઓને જમીનના કેટલાક ભાગો વેચ્યા હતા. તેથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે અપીલકર્તાઓ, જેમણે મહેસૂલી રેકર્ડની ચકાસણી કર્યા પછી અને વેચાણ અવેજ ચૂકવ્યા પછી સ્થાવર મિલકત ખરીદી છે, તેમને મૂલ્ય સાથે શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના ખરીદદાર તરીકે ગણવામાં આવે છે અને વિવાદિત જમીનના ટાઇટલને ધ્યાનમાં લીધા વિના તેમને રક્ષણ આપવું જોઈએ.

૭.૪. ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની કલમ ૫૦(૩)(એ) તેમજ કલમ ૭૩ નો સંદર્ભ આપતા, વિદ્વાન સિનિયર વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે સિવિલ કોર્ટની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને ઉપરોક્ત જોગવાઈઓ હેઠળ મિલકતની વસૂલાત કરી શકાય છે. જો કે, મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર તેમજ સંયુક્ત ચેરિટી કમિશનરે, ઉપરોક્ત જોગવાઈઓની અજ્ઞાનતામાં, એવા હુકમો પસાર કર્યા હતા જે કાનૂની જોગવાઈઓ તેમજ અપીલકર્તાઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી ખરીદીની શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકની પ્રકૃતિ માટે નુકસાનકારક છે.

૭.૫. ઉપરોક્ત રજૂઆતોના પ્રકાશમાં, વિદ્વાન સિનિયર વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે આ કોર્ટ અપીલકર્તાઓના શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના ખરીદદાર તરીકેના બચાવને અનામત રાખી શકે છે, કારણ કે તેનો નિર્ણય માત્ર સિવિલ દાવામાં જ થઈ શકે છે, અને તે મુજબ અપીલો મંજૂર કરવા અરજ કરેલ છે.

બી. બરોડા સ્ટેટના હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજા વતી વિદ્વાન વકીલ શ્રી ભરત ટી.
રાવની લેખિત રજૂઆતો

૮. બરોડા સ્ટેટના હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજા વતી ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી ભરત ટી. રાવ, વિદ્વાન સિનિયર વકીલ શ્રી શાલીન મહેતાની લાઇનમાં મૌખિક દલીલો કરવા ઉપરાંત, લેખિત રજૂઆતો પણ દાખલ કરેલ છે, જેને રેકર્ડ પર લેવામાં આવેલ છે. વિદ્વાન વકીલ શ્રી ભરત ટી. રાવની દલીલો નીચે મુજબ સંક્ષિપ્ત કરવામાં આવેલ છે:—

- કે મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર અને સંયુક્ત ચેરિટી કમિશનરે કલેક્ટર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ દસ્તાવેજ, આંક ૬૦ અને ૬૧ નું ખોટું અર્થઘટન કર્યું છે, જેને સ્વતંત્ર પુરાવા તરીકે ગણી શકાય નહીં.
- કે ટ્રસ્ટ વર્ષ ૧૯૫૨ માં નોંધાયેલું હતું, જે આંક ૧૧૮ દ્વારા પુરાવા તરીકે રજૂ થયેલ છે. જો કે, ટ્રસ્ટની નોંધણી માટે રજૂ કરાયેલ અરજીમાં, કલેક્ટરે વિવાદિત જમીનનો ટ્રસ્ટની મિલકતો તરીકે ઉલ્લેખ કર્યો ન હતો. સદર અરજીમાં, માત્ર એક જ મિલકતને ટ્રસ્ટની મિલકત તરીકે દર્શાવવામાં આવી હતી, એટલે કે મંદિર.
- કે ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની કલમ ૭૯(૧) હેઠળ દાખલ કરાયેલ અરજી લિમિટેશનના સમયગાળાની બહાર છે, જે લગભગ વીસ વર્ષ પછી દાખલ કરવામાં આવી છે.

- કે સંયુક્ત ચેરિટી કમિશનર અને મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર દ્વારા પસાર કરવા માં આવેલા હુકમો રેકર્ડ પરના પુરાવાની અજ્ઞાનતામાં છે, જેમાં મદદનીશ ચેરિટી કલેક્ટરે એવું અવલોકન કર્યું હતું કે સર્વે નં. ૯ ની મિલકત ગાયકવાડ પરિવારના હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજાની છે. આઝાદી પછી હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજા દ્વારા ભારત સરકાર સાથે કરવામાં આવેલા આંક ૫૫ અને ૫૬ પર રજૂ કરાયેલા કરારો, તે સ્પષ્ટ કરે છે કે વિવાદિત જમીન હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજાની ખાનગી મિલકતો છે. આ તમામ પુરાવાઓને સંપૂર્ણપણે અવગણવામાં આવ્યા છે.
- કે શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવનું કમ્પાઉન્ડ પણ મહારાજાની ખાનગી મિલકત છે, અને માત્ર શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવનું મંદિર જ ટ્રસ્ટની મિલકત છે. કે આંક ૪૯ પર રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજને મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર તેમજ સંયુક્ત ચેરિટી કમિશનર દ્વારા સંપૂર્ણપણે અવગણવામાં આવ્યો છે.
- કે બરોડા સ્ટેટના હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજાને ૭૦૭ એકર અને ૩૨ ગુંઠા માપવાળી જમીન આપવામાં આવી છે. વિવાદિત જમીન આ કુલ વિસ્તારવાળી જમીનનો ભાગ છે. હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજાએ પણ વિવાદિત જમીનમાં પ્લોટ્સનું સીમાંકન કર્યું છે અને તેનું વેચાણ કર્યું છે. સરકારે સર્વે નં. ૯ અને ૧૦ માંથી જમીન પણ સંપાદિત કરી છે, અને તેના સંદર્ભમાં વળતર હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજાને ચૂકવવામાં આવ્યું હતું.

જો કે, તત્કાલીન મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર અને સંયુક્ત ચેરિટી કમિશનર દ્વારા આ હકિકત ધ્યાને લેવામાં આવી ન હતી.

- રેકર્ડ પર રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજ પુરાવાને યોગ્ય રીતે ધ્યાને લેવામાં આવ્યા ન હતા. મહેસૂલ વિભાગના સેક્રેટરી (અપીલ્સ) એ હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજાના નામે મહેસૂલી નોંધની પુષ્ટિ કરી, છતાં મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર અને સંયુક્ત ચેરિટી કમિશનર દ્વારા તેની અવગણના કરવામાં આવી છે.
- કે કલેક્ટર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા પુરાવાઓનું તેમની તરફેણમાં ખોટું અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે અને એવો નિષ્કર્ષ કાઢવામાં આવ્યો છે કે વિવાદિત જમીન ટ્રસ્ટની છે.
- કે મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર અને સંયુક્ત ચેરિટી કમિશનરે ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની કલમ ૭૯ ખોટી રીતે લાગુ કરી છે કારણ કે આ મિલકતો એન્ડોવમેન્ટ મિલકતો નથી. હકીકતમાં, કપુરાઈ ગામ ૬ માર્ચ ૧૮૯૮ ના રોજના દસ્તાવેજ દ્વારા મંદિરના નિભાવ માટે આપવામાં આવ્યું હતું, જેને પણ અવગણવામાં આવ્યું છે, જે એમ કહેવા માટે પૂરતું છે કે વિવાદિત જમીન ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટને ક્યારેય આપવામાં આવી ન હતી.

- કે રેકર્ડનો ભાગ બનતા અનેક દસ્તાવેજ પુરાવાઓને તત્કાલીન મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર તેમજ સંયુક્ત ચેરિટી કમિશનર દ્વારા સંપૂર્ણપણે અવગણવામાં આવ્યા છે.
- કે મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર દ્વારા કોઈપણ સમય મર્યાદાના સંદર્ભ વિના કલમ ૨૨એ હેઠળની અરજીને ધ્યાને લેવી તે એક ભૂલભરેલો અભિગમ છે. જો કોઈપણ લિમિટેશનનો સમયગાળો સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવ્યો ન હોય, તો નામદાર સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદાને ધ્યાનમાં રાખીને, અરજી વ્યાજબી સમયની અંદર દાખલ કરવી જોઈએ, જેને ત્રણ વર્ષ જણાવવામાં આવશે. ૧૯૭૧ નો ચેન્જ રિપોર્ટ નંબર ૫૫૦ ટ્રસ્ટની નોંધણીની તારીખથી ઓગણીસ વર્ષ પછી દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો, જે પોતે જ માન્ય સમય મર્યાદાની બહાર દાખલ કરાયેલી અરજીની રચના કરે છે.
- કે સરકારી સાક્ષીઓની જુબાની હોવાને કારણે, આંક ૧૧૭ અને ૧૪ પરની વિવિધ જુબાનીઓ, આંક ૧૧૨, કલેક્ટરનો હુકમ, અને આંક ૫૫, ભારત સરકારના મિનિસ્ટ્રી ઓફ ધ સ્ટેટના પૂર્વ સેક્રેટરી માનનીય શ્રી વી.પી. મેનન અને બરોડાના હિસ હાઈનેસ ધ મહારાજા વચ્ચેની ગોઠવણ / કરારને અવગણવામાં આવ્યા છે. નાયબ સચિવ મારફત ગુજરાત સરકાર દ્વારા લખાયેલ ૯ નવેમ્બર ૧૯૭૩ ના રોજનો પત્રવ્યવહાર દર્શાવે છે કે અગાઉના બરોડા સ્ટેટના હિસ હાઈનેસ ધ મહારાજા ૭૦૭ એકર ૩૨ ગુંઠા માપવાળી જમીનના માલિક હતા, જેમાં વિવાદિત જમીનનો સમાવેશ

થાય છે. જો કે, આવો પત્રવ્યવહાર રેકર્ડનો ભાગ ન હોવાથી, મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર એવી ખોટી માન્યતામાં ગેરમાર્ગે દોરાયા હતા કે વિવાદિત જમીન શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટની છે.

- આંક ૪૯ પર બોમ્બે સરકારના આસિસ્ટન્ટ સેક્રેટરી દ્વારા શ્રી કે.કે. શાહને લખવામાં આવેલો પત્ર, દર્શાવે છે કે વિવાદિત જમીન બરોડા સ્ટેટના ભૂતપૂર્વ શાસકોની છે, અને તેથી બોમ્બે સરકારે સદર જમીન ડિસ્ટ્રિક્ટ લોકલ બોર્ડને આપવાનો ઇનકાર કર્યો હતો. આ પત્રને પણ વિદ્વાન મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર દ્વારા અવગણવામાં આવ્યો છે.
- કે આંક ૪૯ પર તેના ગુજરાતી અનુવાદ સાથે, આંક ૪૩ અને ૪૩/૧ પર રજૂ કરાયેલો ઇતિહાસ અસ્વીકાર્ય પુરાવા છે, કારણ કે સદર ઇતિહાસ એવા વ્યક્તિઓ દ્વારા લખવામાં આવ્યો હતો, જેઓ પૂજા કરતા હતા. તેવી જ રીતે, આંક ૪૩/૪, ૬૦, ૬૧, ૬૫ થી ૬૯, તેમજ આંક ૯૫, ૯૬, ૯૭, ૯૮, ૯૯, ૧૦૦, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, અને ૧૬૬ નું તત્કાલીન મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર દ્વારા ખોટું અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે જેથી એવો ખોટો નિષ્કર્ષ કાઢી શકાય કે મિલકત મહારાજાની નથી પરંતુ તે શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટની છે.
- કે વિદ્વાન મદદનીશ ચેરિટી કમિશનરનો એવો નિષ્કર્ષ કે શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર ૧૭૯૭ માં બાંધવામાં આવ્યું હતું અને લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસ ૧૮૭૫ માં બાંધવામાં આવ્યો હતો, અને તેથી વિવાદિત જમીન

લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસનો ભાગ બનતી નથી પરંતુ તેની માલિકી શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટની છે, તે ભૂલભરેલો નિષ્કર્ષ છે અને રેકર્ડ પરના પુરાવાની વિરુદ્ધ છે.

- કે મદદનીશ ચેરિટી કમિશનરે રેકર્ડ પરના પુરાવાઓની તેના સાચા અને યોગ્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં ચર્ચા અને વિશ્લેષણ કર્યું ન હતું.
- કે રેકર્ડ પર રજૂ કરાયેલા નકશાનું મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર અને સંયુક્ત ચેરિટી કમિશનર બંને દ્વારા ખોટું અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે.
- કે એવો નિષ્કર્ષ કે ભૂતપૂર્વ શાસક નામાંકિત મિલકતના માલિક નથી તે સંપૂર્ણપણે ભૂલભરેલો છે.
- કે સંયુક્ત ચેરિટી કમિશનર અને મદદનીશ ચેરિટી કમિશનરના નિષ્કર્ષોની પુષ્ટિ કરવામાં જોઈન્ટ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટે ખોટી રીતે આંક ૬૦, ૬૧ અને ૭૦ પર આધાર રાખ્યો હતો. ૨૫ જાન્યુઆરી ૧૯૭૧ ના રોજ આંક ૬૧ પર સ્પેશિયલ સેક્રેટરી, મહેસૂલ વિભાગના હુકમની અવગણના કરવામાં આવી છે. મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર સ્પેશિયલ સેક્રેટરી, મહેસૂલ વિભાગના હુકમનો અસ્વીકાર કરી શકે નહીં.
- કે નીચલી વિદ્વાન અદાલતો એ ધ્યાને લેવામાં નિષ્ફળ રહી છે કે સર્વે નં. ૯ અને ૧૦ ના કમ્પાઉન્ડમાં અમુક વૃક્ષોની હરાજી એચએચ મહારાજા દ્વારા કરવામાં આવી હતી તેમજ એચએચ મહારાજાને ખાનગી વ્યક્તિઓને

ભાડે આપેલા કેટલાક ભાગનું ભાડું મળ્યું હતું, કારણ કે કલેક્ટરે પોતે તે અસરનો હુકમ પસાર કર્યો હતો, જે દર્શાવે છે કે વિવાદિત જમીન એચએચ મહારાજાની અંગત મિલકત છે, જે આંક ૪૫/૯ અને ૪૫/૧૦ દ્વારા સાબિત થાય છે.

૮.૧. ટૂંકમાં અને સારાંશમાં, અપીલકર્તાઓ વતી એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે વિદ્વાન સંયુક્ત જિલ્લા ન્યાયાધીશ તેમજ મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર અને સંયુક્ત ચેરિટી કમિશનરે કાયદાની સ્થાપિત જોગવાઈઓને અવગણી હતી, જેમાં લિમિટેશનના કાયદાનો સમાવેશ થાય છે, અને ટ્રસ્ટની નોંધણીની તારીખથી ઓગણીસ વર્ષ પછી ફેરફાર અરજીને ખોટી રીતે ધ્યાને લીધી હતી. તે જ સમયે, તેઓએ મૌખિક પુરાવાઓની સાથે વિવિધ દસ્તાવેજી પુરાવાઓનું ખોટું અર્થઘટન કર્યું છે અને નોંધપાત્ર પુરાવાકીય મૂલ્યના અમુક પુરાવાઓ ખોટી રીતે એવો નિષ્કર્ષ કાઢવા માટે રહ્યા છે કે વિવાદિત જમીન શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટની છે.

૮.૨. આ રજૂઆતોના સમર્થનમાં, બી.એસ.શેષગિરી શેઠ્ઠી અને અન્ય વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ કર્ણાટક, (૨૦૧૬) ૨ એસ.સી.સી. ૧૨૩ ના કેસમાંના ચુકાદા પર, અને બી.જે. વહાણો વિરુદ્ધ કમલેશ ગંગારામ કનોજે, ૧૯૯૮ (૧) બી.સી.આર. ૫૬૩ (બોમ્બે હાઈકોર્ટ) ના કેસમાંના ચુકાદા પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે.

(ક) સામાવાળાઓ વતી વિદ્વાન એ.જી.પી. ની રજૂઆતો

૯. સામાવાળાઓ વતી, વિદ્વાન એ.જી.પી. સુશ્રી ધ્વનિ ત્રિપાઠીએ કોર્ટ સમક્ષ નીચેની રજૂઆતો (મૌખિક અને લેખિત બંને) કરી હતી.

- કે બરોડા સ્ટેટના સ્વર્ગસ્થ હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજાએ શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિરના નિર્માણ માટે ઈનામ તરીકે જમીન આપી હતી, જે નિર્વિવાદ છે. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે એ નિર્વિવાદ છે કે મંદિરની સાથે ધર્મશાળા, વાવ, ઘાટ, બગીચો વગેરેનું પણ એ જ સમયગાળા દરમિયાન બાંધકામ કરવામાં આવ્યું હતું, જે પૂરતા પ્રમાણમાં દર્શાવે છે કે મંદિર અસ્તિત્વમાં આવ્યું ત્યારથી જમીન મંદિર સાથે જોડાયેલી હતી. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે તે નિર્વિવાદ હતું કે વર્ષ ૧૯૫૬ સુધી, વિવાદિત જમીન ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર સાથે જોડાયેલી જમીન હતી.
- કે અપીલકર્તાઓએ કેટલાક દસ્તાવેજો પર આધાર રાખ્યો હતો, જે તમામ વર્ષ ૧૯૫૬ પછીના છે, જ્યારે મહેસૂલી રેકર્ડમાં નોંધ કરવામાં આવી હતી. આંક ૧૪૭/૧ પરના મુખ્ય દસ્તાવેજો જે હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજાના નામે નોંધ બદલવામાં નિમિત્ત બન્યા હતા તે એકિઝક્ચુટિવ એન્જિનિયરનો પત્ર હતો. સિટી સર્વે ઓફિસરે, દસ્તાવેજને યોગ્ય રીતે વાંચ્યા વિના, વિવાદિત જમીનના મહેસૂલી રેકર્ડમાં હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજાનું નામ દાખલ કર્યું હતું. સદર પત્રમાં દૂર દૂર સુધી એવો ઉલ્લેખ

નથી કે વિવાદિત જમીન હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજાની છે, અને તે રીતે એકિઝક્યુટિવ એન્જિનિયરના પત્રનું સંપૂર્ણ ખોટું વાંચન અને ગેરસમજ હતી.

- કે કાયદાનો આ એક સાર્વત્રિક સિદ્ધાંત છે કે એકવાર ટ્રસ્ટની મિલકત અસ્તિત્વમાં આવે છે, તે હંમેશા પબ્લિક ટ્રસ્ટની મિલકત રહેશે સિવાય કે સદર ટ્રસ્ટ અથવા મિલકત બંધ કરવામાં આવી હોય અથવા ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની સુસંગત જોગવાઈઓ અથવા તે સમયે અમલમાં રહેલા કોઈપણ અન્ય કાયદાના અનુસંધાનમાં અન્ય વ્યક્તિના ટાઇટલમાં રૂપાંતરિત કરવામાં આવી હોય. જો કે, હાલના કેસમાં, સક્ષમ અધિકારી અથવા કોર્ટ તરફથી એવો કોઈ હુકમ રજૂ કરવામાં આવ્યો નથી જેમાં જાણાવાયું હોય કે શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટને નાબૂદ કરવામાં આવ્યું છે અથવા બંધ કરવામાં આવ્યું છે, અથવા અગાઉ શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર સાથે જોડાયેલ વિવાદિત જમીન અન્ય કોઈ વ્યક્તિના ટાઇટલ એટલે કે બરોડા સ્ટેટના એચએચ ધ મહારાજાના નામે રૂપાંતરિત કરવામાં આવી છે. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે વિલીનીકરણની મિલકતની યાદીમાં અથવા અન્ય કોઈ પત્રવ્યવહારમાં શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટના કોઈ ચોક્કસ ઉલ્લેખની ગેરહાજરીમાં, હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજા એવો દાવો કરી શકે નહીં કે શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ અને તમામ જોડાયેલ મિલકતો હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજાની તરફેણમાં યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા સહી થયેલ વિલીનીકરણની મિલકતોની યાદીની

અંદર છે અથવા તેમની ખાનગી મિલકત છે અથવા લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસની હદની અંદરની મિલકત છે.

- કે અપીલકર્તાઓએ ૧૩ સપ્ટેમ્બર ૧૯૬૦ ના રોજના કલેક્ટરના પત્રવ્યવહાર, આંક ૧૧૨ પર ખોટી રીતે આધાર રાખ્યો હતો, જેમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે પ્રશ્નવાળી જમીન હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજાની છે.
- કે કલેક્ટર દ્વારા સદર પત્રવ્યવહાર ૧૯૫૬ ની વિવાદિત મહેસૂલી નોંધ પર આધાર રાખીને કરવામાં આવ્યો હતો, જે પોતે જ મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર, સંયુક્ત ચેરિટી કમિશનર અને સંયુક્ત જિલ્લા ન્યાયાધીશ સમક્ષ પડકારની વિષય વસ્તુ છે. તેથી, સદર દસ્તાવેજ પોતે વિવાદિત જમીન પરત્વે હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજાના ટાઇટલને સાબિત કરતો નથી.
- કે કલેક્ટરને પત્ર લખીને હિસ હાઇનેસ ધ મહારાજાની તરફેણમાં ટાઇટલ અર્પણ કરવાનો કોઈ અધિકાર કે સત્તા નથી.
- કે શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટના હોદ્દાની રૂએ વહીવટકર્તા અને ટ્રસ્ટી, કલેક્ટરને નોટિસ આપ્યા વિના સિટી સર્વે સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ દ્વારા સર્વે નં. ૯ અને ૧૦ ના રેકર્ડમાં બદલવામાં આવેલી નોંધ, બોમ્બે લેન્ડ રેવન્યુ કોડની કલમ ૧૩૫ડી તેમજ *ઓડી અલ્ટેરમ પાર્ટેમ* ના સિદ્ધાંતનું ઉદ્ધંધન કરે છે અને તે રીતે આવી નોંધ દાખલ કરવાથી ન્યાયની ગંભીર નિષ્ફળતા સિવાય બીજું કંઈ થયું નથી. તેમ છતાં, નોંધનો આવો ફેરફાર પોતે જે

વ્યક્તિના નામે નોંધ કરવામાં આવી છે તેને કોઈ અધિકાર આપતો નથી, કારણ કે ફેરફાર નોંધ માત્ર નાણાકીય હેતુઓ માટે છે અને સદર જમીનની માલિકી અથવા ટાઈટલ નક્કી કરતી નથી.

- ચેરિટી કમિશનર સમક્ષ ૧૯ વર્ષ પછી શરૂ કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી લિમિટેશન દ્વારા બાધિત છે તેવી દલીલના સંદર્ભમાં, એ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ટ્રસ્ટ વર્ષ ૧૯૫૨ માં નોંધવામાં આવ્યું હતું, અને સિટી સર્વે પ્રોપર્ટી કાર્ડનું અવલોકન દર્શાવે છે કે વિવાદિત જમીન વર્ષ ૧૯૫૪ માં શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિરના નામે દાખલ કરવામાં આવી હતી. તેથી, જ્યારે ટ્રસ્ટની નોંધણી કરવામાં આવી, ત્યારે સદર જમીન મંદિરના નામે ચાલતી હતી, અને તેથી એવું માનવાનું કોઈ કારણ ન હતું કે કલેક્ટરે વિવાદિત જમીનનો ટ્રસ્ટની મિલકત તરીકે ઉલ્લેખ કર્યો ન હતો. તદુપરાંત, આંક ૯૩/૯ અને ૯૯/૨ સિટી સર્વે ઓફિસર અને કલેક્ટર વચ્ચેના પત્રવ્યવહાર હોવાથી, તે દર્શાવે છે કે કલેક્ટરે ફેરફાર નોંધ અંગે વારંવાર પૂછપરછ કરી હતી. કલેક્ટરે વર્ષ ૧૯૬૨ માં સિટી સર્વે ઓફિસરને સદર જમીન શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટેમ્પલ ટ્રસ્ટના નામે દાખલ કરવા જણાવ્યું હતું. આવા પત્રવ્યવહારના અનુસંધાનમાં, કલેક્ટરે ૧૯૬૩ માં બોમ્બે લેન્ડ રેવન્યુ કોડની કલમ ૩૭(૨) હેઠળ કાર્યવાહી પણ શરૂ કરી હતી. સદર કાર્યવાહી સેક્રેટરી સ્તર સુધી ગઈ હતી જ્યાં ૧૯૭૧ માં પક્ષકારોને સક્ષમ અદાલત પાસેથી ઉપાય મેળવવાનો નિર્દેશ આપતો હુકમ પસાર

કરવામાં આવ્યો હતો, જે પોતે સૂચવે છે કે કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં કલેક્ટર તરફથી કોઈ વિલંબ થયો ન હતો.

- કે ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની કલમ ૨૨ હેઠળ મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર સમક્ષની કાર્યવાહી લિમિટેશનના કાયદાને આકર્ષિત કરશે નહીં, કારણ કે જ્યારે એવું જણાય કે મિલકત ખાનગી કે ટ્રસ્ટની મિલકત છે તે નક્કી કરવા માટે તપાસની જરૂર છે ત્યારે તે દાવો કરવાનું નવું કારણ આપે છે. સામાન્ય નિયમના પરિણામ સ્વરૂપે, ટ્રસ્ટની મિલકત અંગેની તપાસ કોઈપણ લિમિટેશનના કાયદાને આધીન રહેશે નહીં, અને કોઈપણ સમયગાળો આવી મિલકતના ટાઈટલની તપાસની કાર્યવાહીને રોકી શકશે નહીં. વધુમાં રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર સમક્ષની તપાસમાં, ગેરકાયદેસર વ્યવહારની તારીખથી તે સમયગાળાની અંદર નવા ખરીદદારોના ટાઈટલને પડકારવામાં આવ્યો છે, અને તેથી વિપરીત કબજા દ્વારા ટાઈટલ પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રશ્ન પણ કાયદામાં ટકતો નથી, અને નવા ખરીદદારો તે ટ્રસ્ટની મિલકત છે કે ખાનગી મિલકત છે તે મુદ્દાને ઉકેલવાના બોજ અને જવાબદારીમાંથી છટકી શકે નહીં.
- કે ખરીદદારોએ એવી દલીલ કરી છે કે તેઓએ વિપરીત કબજાના સિદ્ધાંત પર તેમનું ટાઈટલ સંપૂર્ણ કર્યું છે, તે પોતે જ તેમની એ સ્વીકૃતિ દર્શાવે છે કે વિવાદિત જમીનનું ટાઈટલ શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ પાસે છે. વધુમાં રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ૧૯૫૦ નો સદર અધિનિયમ ચેરિટેબલ

અને પબ્લિક ટ્રસ્ટોની કામગીરીને નિયમિત કરવા માટે ઘડવામાં આવ્યો હતો અને તેણે ટ્રસ્ટીઓની ફરજોને વ્યાખ્યાયિત કરી છે. સદર અધિનિયમ ચેરિટી કમિશનર અથવા મદદનીશ ચેરિટી કમિશનરને તમામ નોંધાયેલા ટ્રસ્ટોની કામગીરી પર નજર રાખવાની સત્તા આપે છે જેથી ખાતરી કરી શકાય કે દરેક ટ્રસ્ટ તેના સ્થાપનાના ઉદ્દેશ્ય માટે કામ કરે છે, પછી તે ધાર્મિક હોય, સાર્વજનિક હોય કે ચેરિટેબલ હોય. ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની કલમ ૭૯ સાથે વંચાણે લેતા કલમ ૮૦ હેઠળ, વિવાદિત જમીન પબ્લિક ટ્રસ્ટની છે કે કેમ તે પ્રશ્ન નક્કી કરવા માટે મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર પાસે વિશિષ્ટ હકૂમત છે, અને તે નિર્ણય અંતિમ છે અને પક્ષકારો માટે બંધનકર્તા છે.

- કે ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની કલમ ૭૯ માં "દ્વારા નિર્ણય લેવામાં આવશે" અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે, જે મિલકત પબ્લિક ટ્રસ્ટની મિલકત છે કે અન્યથા છે, તે અંગે ચેરિટી કમિશનર માટે નિર્ણય લેવાનું ફરજિયાત બનાવે છે. તેથી, ખોટી અને ગેરકાયદેસર ફેરફાર નોંધ ટ્રસ્ટની મિલકતના ટાઈટલ નક્કી કરવા માટે મદદનીશ ચેરિટી કમિશનરની હકૂમત છીનવી લેશે નહીં. ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની કલમો ૧૭, ૨૨ અને ૭૯ નું સંયુક્ત અને સુમેળભર્યું વાંચન એ સ્પષ્ટપણે પ્રસ્થાપિત કરે છે કે મિલકત પબ્લિક ટ્રસ્ટની મિલકત છે કે અન્યથા તે અંગે ચેરિટી કમિશનર અથવા મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર દ્વારા લેવામાં આવેલો નિર્ણય અંતિમ છે.

- કે નવા ખરીદદારો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલ વિપરીત કબજાનું કારણ ન તો ઉપલબ્ધ છે કે ન તો ટકી શકે તેવું છે, કારણ કે વિપરીત કબજો સ્થાપિત કરવા માટે જરૂરી બાર વર્ષની યોજના સાબિત થઈ નથી. તદુપરાંત, અપીલકર્તાઓ વિપરીત કબજાના આવશ્યક ઘટકો સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છે, એટલે કે નેક વી, નેક કલેમ, અને નેક પ્રિકેરીઓ . એકવાર મિલકત સરકારી જમીન અથવા મંદિરની જમીન હોય, તો ૧૨ વર્ષનો સમયગાળો પણ નવા ખરીદદારોને વિપરીત કબજાના માર્ગે ટાઈટલ સંપૂર્ણ કરવામાં મદદ કરશે નહીં.
- કે ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની કલમ ૭૨(જ) હેઠળની મર્યાદિત હક્કમતમાં, અપીલકર્તાઓ કાયદા અથવા હકિકતના મહત્વના પ્રશ્નો સંકળાયેલા હોય તેવો કોઈપણ કેસ બનાવવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છે, અને તેથી અપીલો કાઢી નાખવા પાત્ર છે.

૯.૧. ઉપરોક્ત રજૂઆતો પરથી, વિદ્વાન એ.જી.પી. અપીલો ફગાવી દેવા માટે અરજ કરે છે.

આ રજૂઆતોના સમર્થનમાં, વિદ્વાન એ.જી.પી. એ નીચેના ચુકાદાઓ પર આધાર રાખ્યો:

(૧) એ.પી. સ્ટેટ વક્ફ બોર્ડ યુ ચેરપર્સન વિ. જાનકી બુસપ્પા,
૨૦૨૬ આઈ.એન.એસ.સી. ૪૧૩;

(૨) સવારની વિ. ઇન્દરપુર, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૬ એસ.સી.
૨૮૨૩;

(૩) બળવંત સિંહ વિ. દોલત સિંહ, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૭
એસ.સી. ૨૭૧૯;

(૪) જીતેન્દર સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ મધ્યપ્રદેશ, ૨૦૨૧ (૧૦)
સ્કેલ ૪૧૩;

(૫) સીતા રામ ભાઉ પાટીલ વિ. રામચંદ્ર નાગો પાટીલ,
એ.આઈ.આર. ૧૯૭૭ એસ.સી. ૧૭૧૨;

(૬) સી.એસ. જરદોશ વિ. સોમાભાઈ રણછોડભાઈ પટેલ,
૨૦૦૭ (૪) જી.એલ.આર. ૩૦૦૮ (ગુજરાત હાઈકોર્ટ);

(૭) એન. બાલકિષ્ણન વિ. એમ. કિષ્ણમૂર્તિ, એ.આઈ.આર.
૧૯૯૮ એસ.સી. ૩૨૨૨;

(૮) મૂલ ચંદ્રા વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, એ.આઈ.આર.
૨૦૨૪ એસ.સી. ૪૦૪૬.

(૭) કોર્ટની વિચારણા અને તારણો

એ. અપીલનું સ્વરૂપ: પ્રથમ અપીલ અથવા દ્વિતીય અપીલ

૧૦. બંને પક્ષોના વિદ્વાન વકીલોને વિસ્તૃત રીતે સાંભળ્યા બાદ અને પ્રશ્નગત રેકૉર્ડનું અવલોકન કર્યા પછી, જે કમનસીબે લગભગ ચીરાઈ જવા અને

ફાટી જવાની સ્થિતિમાં છે, અને મદદનીશ ચેરિટી કમિશનર, સંયુક્ત ચેરિટી કમિશનર અને વિદ્વાન સંયુક્ત જિલ્લા ન્યાયાધીશના વાદગ્રસ્ત ચુકાદાઓ અને સમાન તારણો ધ્યાને લીધા પછી, નીચેના અવલોકનો અને તારણો નોંધવામાં આવે છે.

૧૦.૧. શરૂઆતમાં, પ્રશ્ન એ ઊભો થાય છે કે શું આ કોર્ટ સમક્ષ ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમ ની કલમ ૭૨(જ) હેઠળની અપીલ પ્રથમ અપીલ અથવા દ્વિતીય અપીલ છે. ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમ ની કલમ ૭૨(૨) જિલ્લા કોર્ટને પુરાવા લેવાની, હુકમને પુષ્ટિ આપવાની, રદ કરવાની અથવા સુધારવાની, સરચાર્જની રકમ માફ કરવાની અને સંજોગોમાં તે યોગ્ય સમજે તેવો ખર્ચ અંગે હુકમ કરવાની સત્તા આપે છે. કાયદાની આ જોગવાઈઓ સ્થાપિત કરે છે કે જિલ્લા કોર્ટ સિવિલ મિસલેનિયસ એપ્લિકેશનના નામ હેઠળ પ્રથમ અપીલ કોર્ટની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરે છે. ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમ ની કલમ ૭૨(જ) "હાઈકોર્ટમાં અપીલ" એવા શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ કરે છે, પરંતુ હકીકતમાં, વાસ્તવમાં અને સારમાં, તે જિલ્લા કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્ણય સામેની અપીલ છે.

૧૦.૨. આ કોર્ટની સમક્ષ બેંચે (માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા) (ત્યારે તેઓ ન્યાયમૂર્તિ તરીકે હતા), આર. તનિકાસેલ્વમ વિ. કે. શનમુગમ, ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૩૨૬૮/૨૦૧૮ (ન્યુટ્રલ સાયટેશન:

૨૦૧૮ જી.યુ.જે.એચ.સી. ૩૨૨૫૪) માં નોંધાયેલા કેસમાં, ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમ ની કલમ ૭૨(૪) હેઠળની અપીલ પ્રથમ અપીલ છે કે દ્વિતીય અપીલ છે તે સમાન મુદ્દાનો સામનો કર્યો હતો, અને સદર મુદ્દાની ચકાસણી સદર ચુકાદાના ફરરા ૧૬ થી ૨૦ માં કરવામાં આવી હતી, જે નીચે મુજબ ઉતારવામાં આવ્યા છે:—.

"૧૬. કાયદાનો ટૂંકો પ્રશ્ન એ છે કે શું મારી સમક્ષની અપીલને સિવિલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૯૬ હેઠળ સમજ્યા મુજબ 'પ્રથમ અપીલ' તરીકે ગણવી જોઈએ કે જે મૂળ હુકમનામામાંથી અપીલો સાથે કામ કરે છે અથવા શું આ અપીલ, જોકે આ કોર્ટમાં 'પ્રથમ અપીલ' તરીકે નામ આપવામાં આવી છે, તે સાર અને અસરમાં દ્વિતીય અપીલ છે, જે સિવિલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૧૦૦ ની મર્યાદાઓને આધીન છે જ્યાં હાઈકોર્ટને સંતોષ થાય કે કેસમાં કાયદાનો મહત્વનો પ્રશ્ન સંડોવાયેલ છે તો જ અપીલ સ્વીકારી શકાય છે. મને આ વિષય પરના કાયદા પર વિચાર કરવા દો.

૧૭. ડી.આર. પ્રધાન વિ. ધ બોમ્બે સ્ટેટ ફેડરેશન ઓફ ગૌશાળા એન્ડ પાંજરાપોળ, ૧૯૮૬ (૫૮) બી.એલ.આર. ૮૯૪ માં, જોકે સદર અધિનિયમ ની કલમ ૭૨(૧) હેઠળ ચેરિટી કમિશનરના નિર્ણયને બાજુ પર રાખવા માટે અરજી કરવા માટેની મર્યાદાના મુદ્દાને નક્કી કરતી વખતે અલગ સંદર્ભમાં પ્રશ્ન ઊભો

થયો હતો, મુખ્ય ન્યાયાધીશ છાગલાએ પૃષ્ઠ ૮૯૬ પર નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:-

"હવે, જોકે કલમ ૭૨(૧) ચેરિટી કમિશનરના નિર્ણયથી નારાજ વ્યક્તિને સિટી સિવિલ કોર્ટમાં અરજી કરવાનો અધિકાર આપે છે, આપણે આ પેટા-કલમ દ્વારા આપવામાં આવેલા અધિકારના વાસ્તવિક સ્વરૂપને જોવું જોઈએ અને વિચારવું જોઈએ. સ્વરૂપમાં નહીં તો સારમાં, અધિકાર અપીલના સ્વરૂપમાં છે. અરજીનો હેતુ ચેરિટી કમિશનરના નિર્ણયને બાજુ પર રાખવાનો છે અને સિટી સિવિલ કોર્ટ તે નિર્ણય પર વિચાર કરવો જોઈએ, અને જો ખાતરી થાય કે નિર્ણય ભૂલભરેલો છે, તો તેને બાજુ પર રાખવો જોઈએ અને તે નિર્ણયથી નારાજ પક્ષને જરૂરી રાહત આપવી જોઈએ. તેથી, સારમાં કલમ ૭૨(૧) દ્વારા વિચારવામાં આવેલી અરજી અને ચેરિટી કમિશનરના હુકમ સામે અપીલના અધિકાર વચ્ચે બહુ ઓછો તફાવત છે."

૧૮. ઉપરોક્ત અવલોકનો એ સ્પષ્ટ કરે છે કે, સારમાં, મારી સમક્ષના કેસમાં જિલ્લા કોર્ટમાં કલમ ૭૨(૧) હેઠળ કરવામાં આવેલી અરજી અપીલના સ્વરૂપમાં હતી. હકીકતમાં, તે સદર

અધિનિયમ ની કલમ ૫૦-એ હેઠળ પસાર કરવામાં આવેલા હુકમ સામેની અપીલ હતી.

૧૯. બોમ્બે હાઇકોર્ટની ડિવિઝન બેંચને શિવપ્રસાદ શંકરલાલ પરદેશી વિ. લીલાબાઈ બદ્રીનારાયણ કાલવાર, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૮ બોમ્બે ૧૩૧ માં નોંધાયેલા કેસમાં, આ મુદ્દા પર વિગતવાર વિચાર કરવાની તક મળી હતી. સદર અધિનિયમ ની વિવિધ જોગવાઈઓ અને આ વિષય પરના કેસ-કાયદાની વિસ્તૃત સમીક્ષા કર્યા પછી, ડિવિઝન બેંચે ચુકાદો આપ્યો કે હાઇકોર્ટ સમક્ષ સદર અધિનિયમ ની કલમ ૭૨(જ) હેઠળની અપીલ સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ હેઠળ નિર્ધારિત સમાન મર્યાદાઓને આધીન રહેશે કારણ કે ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમ ની કલમ ૭૨(જ) માં એવું કંઈ નથી જે આવી અપીલની સુનાવણી કરતી વખતે હાઇકોર્ટને વ્યાપક અધિકારક્ષેત્ર આપે છે, જોકે તેને 'પ્રથમ અપીલ' તરીકે નામ આપવામાં આવ્યું છે. હું સંબંધિત અવલોકનો આ રીતે ટાંકી શકું છું:

"૧૪. રામચંદ્ર ગોવિંદ પંડિત વિ. ચેરિટી કમિશનર, સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૭ એસ.સી. ૧૫૯૮ માં સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ સીધો પ્રશ્ન ઊભો થયો હતો, જેમાં ડેપ્યુટી ચેરિટી કમિશનરે વિવાદિત મિલકતોની પ્રકૃતિ અંગે

સુઓ મોટો તપાસ શરૂ કરી હતી. તેમણે ઠરાવ્યું હતું કે મિલકતો પબ્લિક ટ્રસ્ટની હતી. સદર હુકમ સામેની અપીલ ચેરિટી કમિશનર દ્વારા કાઢી નાખવામાં આવી હતી. સિટી સિવિલ કોર્ટમાં કરવામાં આવેલી અરજી પણ કાઢી નાખવામાં આવી હતી. ગુજરાત હાઇકોર્ટમાં દાખલ કરવામાં આવેલી ફર્સ્ટ અપીલ હાઇકોર્ટ દ્વારા કાઢી નાખવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ અપીલકર્તાએ લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ દાખલ કરી. તે પણ એવું માનીને કાઢી નાખવામાં આવી હતી કે અપીલ પોષવાપાત્ર નથી કારણ કે લેટર્સ પેટન્ટની કલમ ૧૫ હેઠળ જરૂરી પ્રમાણપત્ર અપીલકર્તા દ્વારા મેળવવામાં આવ્યું ન હતું. લેટર્સ પેટન્ટ અપીલના ડિસમિસલ સામે અપીલકર્તાએ સર્વોચ્ચ અદાલતમાં અરજ કરી હતી. હિરાગર દયાગર વિ. રતનલાલ, (૧૯૭૨) ૧૩ જી.એલ.આર. ૧૮૧ : (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૩ ગુજરાત ૧૫) માં અન્ય ડિવિઝન બેંચ દ્વારા આપવામાં આવેલા અગાઉના ચુકાદા પર આધાર રાખીને ડિવિઝન બેંચે લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ કાઢી નાખી હતી. હિરાગરના કેસના નિર્ણયનો સારાંશ એ છે કે કલમ ૭૨(જ) હેઠળ અપીલનો નિકાલ કરનાર સિંગલ જજ હાઇકોર્ટની દેખરેખ હેઠળની અદાલત દ્વારા અપીલના અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં કરવામાં આવેલા હુકમના

સંબંધમાં અપીલની સુનાવણી કરી રહ્યા હતા અને તેથી, અપીલકર્તા માટે સિંગલ જજ પાસેથી એવું પ્રમાણપત્ર મેળવવું જરૂરી હતું કે કેસ લેટર્સ પેટન્ટ અપીલની કલમ ૧૫ હેઠળ ડિવિઝન બેંચ સમક્ષ અપીલ માટે યોગ્ય હતો. સર્વોચ્ચ અદાલતે ખિવરાજ છગનીરામ ઝવેર વિ. શિવશંકર બસપ્પા લિંગાશેટ્ટી, એ.આઇ.આર. ૧૯૭૪ બોમ્બે ૪૦ માં આ કોર્ટની ડિવિઝન બેંચ દ્વારા વ્યક્ત કરવામાં આવેલા વિપરીત મત પર વિચાર કર્યો હતો. આ કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે સદર અધિનિયમ ની કલમ ૭૨(૧) માત્ર અરજી દ્વારા જ ઉકેલ પ્રદાન કરે છે. જોકે આ કલમ હેઠળ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજના કાર્યો અપીલ કોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવતા કાર્યો જેવા જ છે, ડિસ્ટ્રિક્ટ જજનો નિર્ણય અપીલના અધિકારક્ષેત્રમાં નથી. તેથી, જ્યારે સિંગલ જજ કલમ ૭૨ હેઠળ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજના નિર્ણય સામે અપીલ સાંભળે છે, ત્યારે તેઓ લેટર્સ પેટન્ટની કલમ ૧૫ ના અર્થમાં અપીલ કોર્ટના નિર્ણય સામે અપીલ સાંભળતા નથી અને આવા કિસ્સામાં સિંગલ જજના નિર્ણય સામેની અપીલ તેમની પાસેથી રજા મેળવ્યા વિના દાખલ કરી શકાય છે. ખિવરાજના કેસમાં આ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં, ડિવિઝન બેંચે ડી.આર. પ્રધાનના કેસના સારાંશને અલગ પાડ્યો હતો જેની અમે ઉપર ચર્ચા કરી છે.

સર્વોચ્ચ અદાલતના કેસે ડી.આર. પ્રધાનના કેસમાં અને ખિવરાજના કેસમાં આ કોર્ટના વિરોધાભાસી મંતવ્યો તેમજ હિરાગર દયાગરના કેસમાં ગુજરાત હાઈકોર્ટ દ્વારા વ્યક્ત કરવામાં આવેલા મંતવ્યો પર વિચાર કર્યો. સર્વોચ્ચ અદાલતે બોમ્બે પબ્લિક ટ્રસ્ટ એક્ટની જોગવાઈઓની યોજના પર વિચાર કર્યો અને ખિવરાજના કેસમાં વ્યક્ત કરેલા મત સાથે સંમત થવું મુશ્કેલ લાગ્યું. સર્વોચ્ચ અદાલત ડી.આર. પ્રધાનના કેસમાં મુખ્ય ન્યાયાધીશ છાગલા દ્વારા વ્યક્ત કરવામાં આવેલા તર્ક તેમજ હિરાગરના કેસમાં વ્યક્ત કરવામાં આવેલા મત સાથે ખાસ સંમત થઈ. અમને રામચંદ્ર પંડિતના કેસમાં પૃષ્ઠ ૧૬૦૦ અને ૧૬૦૧ પર ફક્ત ૮ અને ૯ માં સર્વોચ્ચ અદાલતના અવલોકનોને ફરીથી રજૂ કરવાનું અનુકૂળ લાગે છે:

"૮. અમે ઉપર ઉલ્લેખિત ત્રણ ચુકાદાઓના તર્ક પર વિચાર કર્યો છે. સન્માન સાથે, અમને એ.આઈ.આર. ૧૯૭૪ બોમ્બે ૪૦ માંના તર્ક સાથે સંમત થવું મુશ્કેલ લાગે છે. અમે અન્ય બે કેસોમાંના તર્ક સાથે સંમત છીએ. જે પાતળા દોરા પર અપીલકર્તાની દલીલો ટકેલી છે તે કલમ ૭૨(૧) માં "અપીલ" શબ્દની ગેરહાજરી છે. તે એકલાથી મુદ્દો નક્કી કરી શકાતો નથી. જો આ કલમમાં જાણીતો

શબ્દ "અપીલ" વપરાયો હોત તો તેણે મુદ્દો ઉકેલી લીધો હોત. આ શબ્દની ગેરહાજરીએ જ કલમ ૭૨(૧) હેઠળની સત્તાના સ્વરૂપ, હદ અને સામગ્રીની નજીકથી તપાસ કરવાની આવશ્યકતા ઊભી કરી છે.

૯. કલમ ૭૨ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવામાં ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટની સત્તા એ સંપૂર્ણ સત્તા છે. એ સાચું છે કે કમિશનર ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટના ગોણા નથી પરંતુ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટને કમિશનર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમને સુધારવા, બદલવા, સમીક્ષા કરવા અથવા બાજુ પર રાખવાની સત્તાઓ છે. કલમ ૭૨ હેઠળની અરજીનો નિર્ણય કરતી વખતે અપીલની તમામ લાક્ષણિકતાઓ અને અપીલ કોર્ટની તમામ સત્તાઓ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટને ઉપલબ્ધ છે. આ કેસ નક્કી કરવા માટે આપણે માત્ર કાર્યવાહી માટે કલમ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતા નામકરણ દ્વારા જ નહીં પરંતુ કાર્યવાહીના સાર અને સામગ્રી દ્વારા માર્ગદર્શન મેળવવું જોઈએ. તેવું હોવાથી, અમને એવું ઠરાવવામાં કોઈ સંકોચ નથી કે કલમ ૭૨(૧) હેઠળ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ સમક્ષની કાર્યવાહી અપીલના સ્વરૂપમાં છે અને તે ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ કલમ ૭૨(૧) હેઠળની બાબતનો નિકાલ કરતી વખતે અપીલના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરે છે. પરિણામે,

ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટના હુકમ સામેની અપીલ નક્કી કરતી વખતે હાઇકોર્ટના સિંગલ જજ હાઇકોર્ટની દેખરેખ હેઠળની કોર્ટ દ્વારા અપીલના અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ દ્વારા કરવામાં આવેલી બાબત સાથે કામ કરે છે અને તેથી લેટર્સ પેટન્ટની કલમ ૧૫ સીધી આકર્ષાય છે."

રામચંદ્ર પંડિતના કેસના નિર્ણયનો સારાંશ આપણા મનમાં કોઈ શંકા છોડતો નથી કે કલમ ૭૨ હેઠળ "અરજી" નો નિર્ણય કરતી વખતે અપીલ કોર્ટની તમામ સત્તાઓ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટને ઉપલબ્ધ છે અને આપણે આ મુદ્દાઓ માત્ર કલમ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતા નામકરણ દ્વારા નક્કી કરવા જોઈએ નહીં પરંતુ સદર અધિનિયમ ની કલમ ૭૨ હેઠળ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ અથવા સિટી સિવિલ કોર્ટને આપવામાં આવેલી સત્તાના સાર અને સામગ્રી દ્વારા નક્કી કરવા જોઈએ. તે પરિસ્થિતિ હોવાથી, તે અનુસરશે કે કલમ ૭૨(૧) હેઠળ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ સમક્ષની કાર્યવાહી નિઃશંકપણે અપીલના સ્વરૂપમાં છે અને ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ જે કરે છે તે કલમ ૭૨(૧) હેઠળની 'અરજી' નો નિકાલ કરતી વખતે અપીલના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાનું છે. રામચંદ્ર પંડિતના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે એ આધાર પર અપીલ કાઢી નાખી કે હાઇકોર્ટ એ નિષ્કર્ષ પર આવવામાં

સાચી હતી કે કલમ ૧૫ હેઠળના પ્રમાણપત્રની ગેરહાજરીમાં કોઈ લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ પોષવાપાત્ર ન હતી.

૧૫. આ કોર્ટના કેટલાક સિંગલ જજના ચુકાદાઓ વચ્ચેના દેખીતા સંઘર્ષના પ્રકાશમાં પ્રશ્ન અમને મોકલવામાં આવ્યો હોવાથી, અમને તેમનો ટૂંકો સંદર્ભ આપવો જરૂરી લાગે છે.

૧૬. ગોવિંદરાવ દેવબસપ્પા મંથલકર વિ. અપ્પારાવ દેવબસપ્પા મંથલકર, ૧૯૮૭ (૩) બોમ્બે સી.આર. ૪૯૩ માં, એ.સી. અગ્રવાલ, ન્યાયમૂર્તિ સદર અધિનિયમ ની કલમ ૭૨(૧) હેઠળ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ સમક્ષની કાર્યવાહીની પ્રકૃતિ વિશેના સમાન પ્રશ્ન સાથે કામ કરી રહ્યા હતા. બીજો પ્રશ્ન એ હતો કે શું ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટના હુકમ સામે દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલ, જોકે આ કોર્ટમાં 'પ્રથમ અપીલ' તરીકે નામ આપવામાં આવી છે, તેને સિવિલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૧૦૦ દ્વારા લાદવામાં આવેલી મર્યાદાઓને આધીન 'દ્વિતીય અપીલ' તરીકે ગણવી જોઈએ. સદર અધિનિયમ ની સંબંધિત જોગવાઈઓના અર્થઘટન પર અને રામચંદ્ર પંડિતના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર રાખીને, અગ્રવાલ, ન્યાયમૂર્તિએ ઠરાવ્યું કે, જો કોઈ

ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ સમક્ષની કાર્યવાહીના વ્યાપ, હદ અને સામગ્રી પર વિચાર કરે તો તે ઠરાવવું પડશે કે ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ અપીલના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી હશે. કલમ ૭૨(૧) હેઠળની અરજી સાથે કામ કરતી વખતે ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટને ચેરિટી કમિશનરના નિર્ણયની પુષ્ટિ કરવા, રદ કરવા અથવા સુધારવાની સત્તા આપવામાં આવી હતી. સારમાં અરજીનો હેતુ ચેરિટી કમિશનરના નિર્ણયને બાજુ પર રાખવાનો છે અને કોઈએ પેટા-કલમ દ્વારા આપવામાં આવેલા અધિકારના વાસ્તવિક સ્વરૂપને ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ. પરિણામે એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે અપીલ જોકે 'પ્રથમ અપીલ' તરીકે નામ આપવામાં આવી છે તે અપીલમાં ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમમાંથી ઊભી થાય છે અને તેથી તેને દ્વિતીય અપીલ તરીકે ગણવામાં આવશે જેણે સિવિલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૧૦૦ ની આવશ્યકતાઓને સંતોષવી પડશે.

૧૭. મકબુલ અહેમદ મિયા ગિરવ વિ. હિદાયતુલ્લા બાલ્ડી, ૧૯૯૨ મહારાષ્ટ્ર એલ.જે. ૧૫૨૬, જેનો નિર્ણય અમારામાંથી એક (સાવંત, ન્યાયમૂર્તિ) દ્વારા લેવામાં આવ્યો હતો, તેમાં સમાન પ્રશ્ન અંગે કાર્યવાહી કરવામાં આવી હતી અને રામચંદ્ર પંડિતના કેસમાં સર્વોચ્ચ

અદાલતના નિર્ણય પર આધાર રાખીને, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૭ એસ.સી. ૧૫૯૮ (ઉપર મુજબ) અને ડી.આર. પ્રધાનના કેસમાં, ૧૯૫૬ (૫૮) બી.એલ.આર. ૮૯૪ માં આ કોર્ટના, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે સદર અધિનિયમની કલમ ૭૨(૪) હેઠળ આ કોર્ટ સમક્ષ અપીલ, જોકે 'ફર્સ્ટ અપીલ' તરીકે ઓળખાય છે, તે 'સેકન્ડ અપીલ' ના સ્વરૂપની હતી અને તેણે સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ ની જરૂરિયાતો સંતોષવી પડશે.

૧૮. ગોદાવરીબાઈ તે મણિલાલ ત્રિવેદી ની પત્ની વિ. રામભાઈ માધવરાવ ફાટીંગ, ૧૯૯૨ મહારાષ્ટ્ર એલ.જે. ૨૩૦ માં, એમ.એસ. દેશપાંડે, ન્યાયમૂર્તિએ સમાન પ્રશ્ન અંગે કાર્યવાહી કરતી વખતે મિયા મોહમ્મદ અબ્દુલ કરીમ વિ. કલેક્ટર ઓફ સુરત, ૧૯૭૭ (૧૮) જી.એલ.આર. ૪૮૮ માં ગુજરાત હાઈકોર્ટના વિદ્વાન સિંગલ જજ (એ.એમ. અહમદી, ન્યાયમૂર્તિ, જેમ કે નામદાર તે સમયે હતા) ના ચુકાદા પર આધાર રાખીને વિપરીત અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો. જોકે, કારણ કે વકીલ સંમત થયા હતા કે પુરાવાના આધારે કેસનો નિકાલ થવો જોઈએ અને તેઓને પુરાવા ધ્યાનમાં લેવા અંગે કોઈ વાંધો રહેશે નહીં, જાણે કે તે ફર્સ્ટ

અપીલ હોય, દેશપાંડે, ન્યાયમૂર્તિએ લાજર બેંચ સમક્ષ સંદર્ભ કરવાનું જરૂરી માન્યું ન હતું.

૧૯. તાજેતરમાં, આર.જી. વૈધનાથ, ન્યાયમૂર્તિએ ૧૩ મી માર્ચ, ૧૯૯૭ ના રોજ ફર્ટ અપીલ્સ (એફ.એ. ૧૫૮૭/૧૯૯૬ અને અન્ય કમ્પેનિયન અપીલ્સ) ના એક જૂથનો નિકાલ કરતી વખતે ઠરાવ્યું હતું કે કલમ ૭૨(જ) હેઠળ અપીલ સદર અધિનિયમ હેઠળ સેકન્ડ અપીલ હોઈ શકે છે, પરંતુ તે સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ હેઠળ સેકન્ડ અપીલના અર્થમાં આવતી નથી. વૈધનાથ, ન્યાયમૂર્તિએ આ કોર્ટના અન્ય સિંગલ જજો દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા અભિપ્રાયોનો સંદર્ભ આપ્યો હતો અને જોકે તેઓ સંમત થયા હતા કે અપીલ એ સેકન્ડ અપીલ છે, તેઓ એવા નિષ્કર્ષ પર આવ્યા હતા કે, કલમ ૭૨ ની પેટા-કલમ (જ) માં મર્યાદાના કોઈ શબ્દો ન હતા જે આ કોર્ટની સત્તાઓને મર્યાદિત કરી શકે, જાણે કે તે સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ હેઠળ સેકન્ડ અપીલ હોય.

૨૦. આ તબક્કે, એ ઉલ્લેખ કરવો જરૂરી છે કે રામચંદ્ર પંડિતના કેસમાં (ઉપર મુજબ) સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલો અભિપ્રાય તાજેતરમાં નાનાભાઈ ડાહ્યાભાઈ

પટેલ વિ. સુલેમાન ઈસખજી દાદાભાઈ, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૬ એસ.સી. ૧૧૮૪ માં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા દોહરાવવામાં આવ્યો છે. સર્વોચ્ચ અદાલત એલ.પી.એ. નં. ૧૦/૭૬ માં જુલાઈ ૨૭, ૧૯૭૯ ના રોજ નક્કી કરાયેલા ગુજરાત હાઈકોર્ટના ચુકાદા સામે સ્પેશિયલ લીવ દ્વારા અપીલની કાર્યવાહી કરી રહી હતી. તે કેસમાં પ્રારંભિક તપાસ સદર અધિનિયમની કલમ ૧૮ હેઠળ આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનર સમક્ષ હતી. નોંધણીના હુકમ સામે બાબતને સદર અધિનિયમની કલમ ૭૦ હેઠળ અપીલમાં લઈ જવામાં આવી હતી, જે અપીલ ચેરિટી કમિશનર દ્વારા કાઢી નાખવામાં આવી હતી. હાઈકોર્ટ સમક્ષ ફર્સ્ટ અપીલ મંજૂર કરવામાં આવી હતી અને ડિવિઝન બેંચ દ્વારા આગળ લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ મંજૂર કરવામાં આવી હતી. સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ સ્પેશિયલ લીવ દ્વારા અપીલ પર, એ પ્રશ્ન ઊભો થયો હતો કે શું સિંગલ જજના નિર્ણય સામે લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ દાખલ થઈ શકે, કલોઝ ૧૫ હેઠળ જરૂરી લીવ મેળવ્યા વિના. પેજ ૧૧૮૬ પરના ચુકાદાના ફક્ત ૪ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે રામચંદ્ર પંડિતના કેસમાં (ઉપર મુજબ) તેના અગાઉના નિર્ણયનો સંદર્ભ આપ્યો હતો, તે કેસમાં હકીકતો અને રેશિયોનો સારાંશ આપ્યો હતો અને

પેજ ૧૧૮૬ પરના ચુકાદાના ફક્ત ૫ માં આ પ્રમાણે
નિષ્કર્ષ આપ્યો હતો :

"૫. પરિણામે, આ કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે વિદ્વાન સિંગલ જજના નિર્ણય સામે લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ દાખલ થઈ શકે નહિ. આ જ રેશિયો આ કેસની હકીકતોને લાગુ પડે છે. અપીલ દાખલ કરવા માટે વિદ્વાન સિંગલ જજની લીવ સ્પષ્ટપણે મેળવવામાં આવી ન હતી. પરિણામે, કારણ કે સુપરવાઈઝરી અધિકારક્ષેત્રની વૈધાનિક સોંપણીના કારણે સદર અધિનિયમ હેઠળ વિદ્વાન સિંગલ જજની અપીલ ઉદ્ભવે છે, લેટર્સ પેટન્ટ એક્ટના કલોઝ ૧૫ ના અગાઉના ભાગના અમલ દ્વારા તે તેમનામાં નિહિત થશે. જ્યાં સુધી અપીલ માટે લીવ માટે વિદ્વાન સિંગલ જજનું પ્રમાણપત્ર આપવામાં ન આવ્યું હોય ત્યાં સુધી ડિવિઝન બેંચ સમક્ષ લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ દાખલ થઈ શકશે નહિ. તે દૃષ્ટિએ, ડિવિઝન બેંચ સમક્ષની અપીલ અયોગ્ય હતી અને તે મુજબ રદ કરવામાં આવે છે."

સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયનો ઉપરોક્ત રેશિયો અમારા મનમાં કોઈ શંકા છોડતો નથી કે કલમ ૭૨(૪) હેઠળ અપીલ એ સેકન્ડ અપીલના સ્વરૂપમાં છે જેની સામે માત્ર,

ડિવિઝન બેંચ સમક્ષ આગળની અપીલ માટે લેટર્સ પેટન્ટના કલોઝ ૧૫ હેઠળ લીવ જરૂરી છે. તે સ્પષ્ટ છે કે જો હાઈકોર્ટ સમક્ષ કલમ ૭૨(૪) હેઠળની અપીલ, વાસ્તવમાં, 'ફર્સ્ટ અપીલ' હતી અને 'સેકન્ડ અપીલ' ન હતી, તો ડિવિઝન બેંચ સમક્ષ લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ દાખલ કરતા પહેલા કલોઝ ૧૫ હેઠળ લીવ મેળવવા માટે આગ્રહ રાખવાનો કોઈ પ્રશ્ન ન હતો.

૨૧. આ બાબતનું હજુ એક અન્ય પાસું છે જે આ કોર્ટના કોઈ પણ ચુકાદામાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યું નથી અને અમે તેનો સંદર્ભ આપવો જરૂરી માનીએ છીએ. સી.પી.સી. ની કલમ ૪ ની પેટા-કલમ (૧) જોગવાઈ કરે છે કે, તેનાથી વિપરીત કોઈ ચોક્કસ જોગવાઈઓની ગેરહાજરીમાં, સી.પી.સી. માં કશું પણ હાલમાં અમલમાં રહેલા કોઈ વિશેષ અથવા સ્થાનિક કાયદા અથવા પ્રદાન કરાયેલ કોઈ વિશેષ અધિકારક્ષેત્ર અથવા સત્તા, અથવા અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈ કાયદા દ્વારા અથવા તેના હેઠળ નિર્ધારિત કાર્યવાહીના કોઈ વિશેષ સ્વરૂપને મર્યાદિત કરવા અથવા અન્યથા અસર કરવા માટે માનવામાં આવશે નહીં. પેટા-કલમ (૧) સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ ની જોગવાઈ કરે છે કે સી.પી.સી. ના માળખામાં અથવા અમલમાં રહેલા અન્ય

કોઈ કાયદા દ્વારા સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તે સિવાય, હાઈકોર્ટના તાબા હેઠળની કોઈ પણ કોર્ટ દ્વારા અપીલમાં પસાર કરાયેલા દરેક હુકમનામા સામે હાઈકોર્ટમાં અપીલ દાખલ થશે, જો હાઈકોર્ટ સંતુષ્ટ થાય કે કેસમાં કાયદાનો મહત્વનો પ્રશ્ન સમાવિષ્ટ છે. અમારા મતે, તેથી, જો કોઈ વિશેષ કાયદો 'સેકન્ડ અપીલ' નો વ્યાપ અન્યથા વધારતો ન હોય, તો આવી સેકન્ડ અપીલ સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ દ્વારા લાદવામાં આવેલી મર્યાદાઓનું પાલન કરતી હોવી જોઈએ. એવા કેસો હોઈ શકે છે જ્યાં વિશેષ કાનૂન સેકન્ડ અપીલના ઉપાય માટે જોગવાઈ કરે છે અને ખાસ કરીને સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ દ્વારા વિચારવામાં આવેલી સત્તાઓ કરતાં વ્યાપક સત્તા પ્રદાન કરે છે. આવા કેસમાં, એવી દલીલ કરવી શક્ય બની શકે છે કે સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ ની પેટા-કલમ (૧) ના શરૂઆતના શબ્દોને ધ્યાનમાં રાખીને, સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ માં આપવામાં આવેલા કારણો કરતાં વ્યાપક કારણ પર સેકન્ડ અપીલ ચલાવી શકાશે જો વિશેષ કાયદો તેવી જોગવાઈ કરે.

૨૨. યુનીલાલ વિઠ્ઠલદાસ વિ. મોહનલાલ મોતીલાલ પટેલ, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૭ એસ.સી. ૨૨૬ માં, સૌરાષ્ટ્ર રેન્ટ કંટ્રોલ એક્ટ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૨૮ હેઠળ સેકન્ડ

અપીલની જોગવાઈના સંદર્ભમાં પ્રશ્ન ઊભો થયો હતો. પ્રશ્ન એ હતો કે શું સેકન્ડ અપીલની સુનાવણી કરતી એપેલેટ કોર્ટ સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ દ્વારા લાદવામાં આવેલા સમાન નિયંત્રણોથી બંધાયેલી હતી. સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે સૌરાષ્ટ્ર રેન્ટ કંટ્રોલ એક્ટ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૨૮(૧) હેઠળની સેકન્ડ અપીલનો અર્થ એપેલેટ હુકમનામા સામેની અપીલ છે પરંતુ હાઈકોર્ટની સત્તા પર સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ દ્વારા લાદવામાં આવેલા નિયંત્રણો સૌરાષ્ટ્ર અધિનિયમની કલમ ૨૮ હેઠળની "સેકન્ડ અપીલ" ને આકર્ષિત કરતા નથી. સર્વોચ્ચ અદાલતે સૌરાષ્ટ્ર અધિનિયમ, ૧૯૫૧ અને સી.પી.સી. ની જોગવાઈઓની યોજના પર વિચારણા કરી, અને ચુકાદાના ફક્ત ૯ માં નિષ્કર્ષ આપ્યો કે સૌરાષ્ટ્ર અધિનિયમે માત્ર એટલું જ જાહેર કર્યું હતું કે કલમ ૨૭ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમનામા અથવા હુકમો સામે સેકન્ડ અપીલ હાઈકોર્ટ સમક્ષ દાખલ થશે, પરંતુ તેનાથી સી.પી.સી. હેઠળની સેકન્ડ અપીલનું આવશ્યક સ્વરૂપ બદલાયું નથી. સ્પેશિયલ એક્ટમાં એવું તારણ કાઢવા માટે કશું ન હતું કે વિધાનસભાએ પક્ષકારોને સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ દ્વારા

લાદવામાં આવેલા નિયંત્રણો વિના સેકન્ડ અપીલનો અધિકાર આપવાનો ઇરાદો રાખ્યો હતો. સર્વોચ્ચ અદાલતે નિષ્કર્ષ આપ્યો હતો કે સૌરાષ્ટ્ર અધિનિયમની કલમ ૨૮ હેઠળની સેકન્ડ અપીલમાં, સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ હેઠળની અપીલમાં જે પ્રશ્નો ઉઠાવી શકાતા નથી, તે ઉઠાવી શકાય નહિ. તેથી, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે સદર અધિનિયમની કલમ ૨૮ હેઠળની સેકન્ડ અપીલ હાઈકોર્ટ દ્વારા સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ દ્વારા નિર્ધારિત મર્યાદાઓમાં ચલાવી શકાય છે અને પક્ષકારો માટે હાઈકોર્ટ દ્વારા પુરાવાની પુનઃમૂલવણીની માંગણી કરવી ખુલ્લું નથી. પેજ ૨૨૮ પરના સદર નિર્ણયના ફક્ત ૧૦ અને ૧૨ માં પણ આ અંગેના અવલોકનો જોવા મળે છે.

૨૩. અમને સ્ટેટ ઓફ હિમાચલ પ્રદેશ વિ. મહારાણી કામ સુંદરી, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૩ એસ.સી. ૧૧૬૨ માં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા ઉચ્ચારવામાં આવેલો સમાન સિદ્ધાંત જોવા મળે છે. આ એવો કેસ હતો જ્યાં વિશેષ કાયદાએ હાઈકોર્ટને વ્યાપક સત્તાઓ આપી હતી અને હિમાચલ પ્રદેશ એબોલિશન ઓફ બિગ લેન્ડેડ એસ્ટેટ્સ એન્ડ લેન્ડ રિફોર્મ્સ એક્ટ, ૧૯૫૩ ની કલમ ૧૦૪ ના આધારે, હાઈકોર્ટ પુરાવાની પુનઃમૂલવણી કરવા અને

સેકન્ડ અપીલમાં પણ પોતાના તારણો પર આવવા માટે હકદાર હતી. કારણ કે વિશેષ કાયદો એટલે કે સદર હિમાચલ પ્રદેશ અધિનિયમે હાઈકોર્ટને કલમ ૧૦૪ ના આધારે વ્યાપક સત્તાઓ પ્રદાન કરી છે, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે હકીકતના તારણોમાં દખલ કરવાની હાઈકોર્ટની સત્તાઓ પર સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ દ્વારા લાદવામાં આવેલી મર્યાદાઓ લાગુ પડતી નથી અને, તેથી, સ્પેશિયલ એક્ટની કલમ ૧૦૪ ના વ્યાપક કાર્યક્ષેત્રને ધ્યાનમાં રાખીને હાઈકોર્ટ પુરાવાની પુનઃમૂલવણી કરવા અને પોતાના તારણો પર આવવા માટે હકદાર હતી. આ અવલોકનો ચુકાદાના ફકરા ૩ માં જોવા મળે છે.

૨૪. અમે ગણપત વિ. શ્રીમતી રામ દેવી, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૮ પી એન્ડ એચ ૧૩૭ માં પંજાબ એન્ડ હરિયાણા હાઈકોર્ટના કુલ બેંચના નિર્ણયનો પણ સંદર્ભ લઈ શકીએ છીએ. ૧૩૭. એસ.એસ. સંઘાવાલિયા, ન્યાયમૂર્તિએ (જેમ કે નામદાર તે સમયે હતા) પંજાબ કોર્ટ્સ એક્ટ, ૧૯૧૮ ની કલમ ૪૧ ની જોગવાઈઓ સાથે કાર્યવાહી કરી હતી જેને સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ ની સુધારેલી જોગવાઈઓ દ્વારા કોઈ પણ રીતે અસર કે ઘટાડો કરવામાં આવ્યો ન હતો. પંજાબ કોર્ટ્સ એક્ટની કલમ ૪૧

ની જોગવાઈઓ વાસ્તવમાં સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ ની બિન-સુધારેલી જોગવાઈઓ સાથે પારી મટેરિયામાં હતી. પરંતુ, જોકે સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ ની જોગવાઈઓમાં એમેન્ડિંગ એક્ટ ઓફ ૧૯૭૬ દ્વારા સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો, પંજાબ કોર્ટ્સ એક્ટની કલમ ૪૧ માં અનુરૂપ કોઈ સુધારો કરવામાં આવ્યો ન હતો, જે હેઠળ સેકન્ડ અપીલ ચલાવવામાં આવી હતી. સી.પી.સી. ની કલમ ૪ ની પેટા-કલમ (૧) તેમજ કલમ ૧૦૦ ની પેટા-કલમ (૧) ની જોગવાઈઓ પર આધાર રાખીને કુલ બેંચ એ નિષ્કર્ષ પર આવી હતી કે જો સ્પેશિયલ લોની કલમ ૪૧ હેઠળ સેકન્ડ અપીલની કાર્યવાહી કરતી વખતે વિશેષ કાયદાએ હાઈકોર્ટને વ્યાપક અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કર્યું હોય, તો સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ દ્વારા લાદવામાં આવેલી મર્યાદાઓ આવી સત્તાઓમાં ઘટાડો કરી શકે નહીં. આ નિષ્કર્ષ રિપોર્ટના પેજ ૧૪૦ પર ચુકાદાના ફકરા ૧૧ થી ૧૪ માં જોવા મળે છે.

૨૫. ઉપરોક્ત ફકરા ૨૨ અને ૨૩ માં ચર્ચા કરાયેલા બે કેસોમાં (ચુનીલાલ વિજ્ઞાનદાસનો કેસ અને મહારાણી કામ સુંદરીનો કેસ (ઉપર મુજબ)) સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા નિર્ધારિત કાયદા તેમજ ગણપતના કેસમાં (ઉપરોક્ત ફકરો ૨૪) પંજાબ એન્ડ હરિયાણા હાઈકોર્ટની કુલ બેંચ દ્વારા

વ્યક્ત કરાયેલા અભિપ્રાયને ધ્યાનમાં રાખીને અને તે
 હકીકત સાથે કે રામચંદ્ર પંડિતના કેસમાં (ઉપર મુજબ)
 સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયનો રેશિયો નાનાભાઈ
 ડાહ્યાભાઈ પટેલના કેસમાં (ઉપર મુજબ) દોહરાવવામાં
 આવ્યો છે અને બોમ્બે પબ્લિક ટ્રસ્ટ્સ એક્ટની કલમ
 ૭૨(૪) સેકન્ડ અપીલની કાર્યવાહી કરતી વખતે
 સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલી
 સત્તાઓ કરતાં કોઈ વ્યાપક સત્તાઓ પ્રદાન કરતી નથી તે
 હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે સ્પષ્ટપણે માનીએ છીએ
 કે વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા સંદર્ભિત પ્રથમ પ્રશ્નના પ્રથમ
 ભાગનો જવાબ હકારાત્મકમાં હોવો જોઈએ. તેથી, અમે
 ઠરાવીએ છીએ કે બોમ્બે પબ્લિક ટ્રસ્ટ્સ એક્ટની કલમ
 ૭૨(૪) હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલ સેકન્ડ
 અપીલ ચલાવતી વખતે સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ હેઠળ
 લાદવામાં આવેલા નિયંત્રણો અને મર્યાદાઓને આધીન છે.
 પરિણામે તે એવું અનુસરે છે કે કલમ ૭૨(૪) હેઠળની
 અપીલ આ કોર્ટ સમક્ષ ત્યારે જ દાખલ થશે જો હાઈકોર્ટ
 સંતુષ્ટ થાય કે કેસમાં કાયદાનો મહત્વનો પ્રશ્ન સમાવિષ્ટ
 છે. વાસ્તવમાં, આવી અપીલ સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦
 હેઠળ નિર્ધારિત મર્યાદાઓને આધીન રહેશે કારણ કે બોમ્બે

પબ્લિક ટ્રસ્ટ્સ એક્ટની કલમ ૭૨(૪) માં એવું કશું નથી કે જે આવી અપીલની સુનાવણી કરતી વખતે આ કોર્ટને વ્યાપક અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરે, જોકે તેને ફર્સ્ટ અપીલ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે."

૨૦. પરવેઝ રુસ્તમજી ભારદા વિ. નવરોજજી સોરાબજી તંબોલી અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૧ ગુજરાત ૧૬૦ ના કેસમાં આ કોર્ટના ડિવિઝન બેંચનો નિર્ણય મારા લાભ માટે છે. આ કોર્ટની ડિવિઝન બેંચે, ઉપર જણાવેલ કેસમાં, એવો અભિપ્રાય લીધો છે કે જ્યારે હાઈકોર્ટના સિંગલ જજ ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની કલમ ૭૨ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં ચુકાદો આપે છે, ત્યારે તેઓ એપેલેટ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં પસાર કરાયેલા હુકમનામા અથવા કરવામાં આવેલા હુકમ સામે એપેલેટ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરે છે. તેને અલગ રીતે કહીએ તો, તેઓ સેકન્ડ એપેલેટ કોર્ટ તરીકે અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરે છે અને ફર્સ્ટ એપેલેટ કોર્ટ તરીકે નહીં. હું એ સ્પષ્ટ કરી દઉં કે જોકે આ કોર્ટનો ડિવિઝન બેંચનો નિર્ણય અલગ સંદર્ભમાં હતો, એટલે કે ડિવિઝન બેંચ સમક્ષ ઈન્ટ્રા કોર્ટ અપીલ દાખલ કરવાના અધિકારના સંદર્ભમાં, તેમ છતાં અવલોકનો ઉપર જણાવ્યા મુજબ બોમ્બે હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેંચ દ્વારા લેવાયેલા અભિપ્રાયને મજબૂત કરે છે. હું સંબંધિત અવલોકનો આ પ્રમાણે ટાંકી શકું છું :

"પ. તેથી, અમારી સમક્ષ પ્રશ્ન એ છે કે શું સદર અધિનિયમની કલમ ૭૨ હેઠળ એફ.એ. માં વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમ સામે એલ.પી.એ. યોગ્ય ગણાશે. અમારા મતે, આવી અપીલ દાખલ થઈ શકશે નહિ અને આ મુદ્દો હવે રેસ-ઈન્ટિગ્રા રહ્યો નથી કારણ કે તે હીરાગર દયાગર (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૩ ગુજરાત ૧૫) માં આ કોર્ટની ડિવિઝન બેંચ દ્વારા આવરી લેવામાં આવ્યો છે. હીરાગર દયાગરમાં, લગભગ સમાન પરિસ્થિતિમાં, કોર્ટને સદર અધિનિયમની કલમ ૭૦ થી ૭૬ ની જોગવાઈઓને લેટર્સ પેટન્ટના કલોઝ ૧૫ અને એલ.પી.એ. ની જાળવણી સાથે વાંચીને વિચારણા કરવાનું કહેવામાં આવ્યું હતું.

બોમ્બેના લેટર્સ પેટન્ટનો કલોઝ ૧૫ આ કોર્ટને લાગુ પડે છે તેમ, આ મુજબ વંચાય છે :

"૧૫. અને અમે આગળ એવો આદેશ આપીએ છીએ કે બંગાળમાં ફોર્ટ વિલિયમ ખાતે ઉપરોક્ત હાઈકોર્ટ ઓફ જ્યુડિકેચરમાં (ઉપરોક્ત હાઈકોર્ટના સુપરિન્ટેન્ડેન્સને આધીન કોર્ટ દ્વારા એપેલેટ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં કરવામાં આવેલા હુકમનામા અથવા હુકમના સંદર્ભમાં એપેલેટ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં પસાર કરાયેલ ચુકાદો

ન હોય, અને રિવિઝનલ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં કરવામાં આવેલ હુકમ ન હોય અને ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટની કલમ ૧૦૭ ની જોગવાઈઓ હેઠળ સુપરિન્ટેન્ડેન્સની સત્તાના ઉપયોગમાં અથવા ક્રિમિનલ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં પસાર કરાયેલ અથવા કરવામાં આવેલ સજા અથવા હુકમ ન હોય) ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટની કલમ ૧૦૮ મુજબ, ઉપરોક્ત હાઈકોર્ટના એક જજ અથવા કોઈ પણ ડિવિઝન કોર્ટના એક જજના ચુકાદા સામે અપીલ દાખલ થશે, અને આમાં અગાઉ ગમે તે પ્રદાન કરવામાં આવ્યું હોય તેમ છતાં, ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટની કલમ ૧૦૮ મુજબ, ઉપરોક્ત હાઈકોર્ટના સુપરિન્ટેન્ડેન્સને આધીન કોર્ટ દ્વારા એપેલેટ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં કરવામાં આવેલા હુકમનામા અથવા હુકમના સંદર્ભમાં એપેલેટ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં (ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૯ ના પ્રથમ દિવસે અથવા તે પછી) કરવામાં આવેલા ઉપરોક્ત હાઈકોર્ટના એક જજ અથવા કોઈ પણ ડિવિઝન કોર્ટના એક જજના ચુકાદા સામે ઉપરોક્ત હાઈકોર્ટ સમક્ષ અપીલ દાખલ થશે, જ્યાં ચુકાદો પસાર કરનાર જજ જાહેર કરે કે કેસ અપીલ માટે યોગ્ય છે; પરંતુ ઉપરોક્ત હાઈકોર્ટના અથવા આવી ડિવિઝન કોર્ટના

જજોના અન્ય ચુકાદાઓ સામે અપીલનો અધિકાર અમને,
અમારા વારસદારો અથવા અનુગામીઓને અમારી અથવા
તેમની પ્રિવી કાઉન્સિલમાં રહેશે, જે પછીથી પૂરો પાડવામાં
આવશે."

૬. હીરાગર દયાગર (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૩ ગુજરાત
૧૫) માં, આ કોર્ટે અવલોકન કર્યું કે કલોઝ ૧૫ હાઈકોર્ટના
એક જજના ચુકાદા સામે હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેંચ સમક્ષ
અપીલનો અધિકાર પૂરો પાડે છે. જોકે, તેમાં જણાવાયું છે કે
"હાઈકોર્ટના સુપરિન્ટેન્ડેન્સને આધીન કોર્ટ દ્વારા એપેલેટ
અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં કરવામાં આવેલા હુકમનામા
અથવા હુકમના સંદર્ભમાં એપેલેટ અધિકારક્ષેત્રના
ઉપયોગમાં હાઈકોર્ટના એક જજના ચુકાદા સામે અપીલ
દાખલ થશે જ્યાં ચુકાદો પસાર કરનાર જજ જાહેર કરે કે કેસ
અપીલ માટે યોગ્ય છે". બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જો
હાઈકોર્ટના સિંગલ જજ એપેલેટ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં
પસાર કરાયેલા હુકમનામા સામે એપેલેટ અધિકારક્ષેત્રનો
ઉપયોગ કરે અને ચુકાદો આપે, તો આવા ચુકાદા સામે
અધિકાર તરીકે કોઈ અપીલ દાખલ થઈ શકે નહિ.

૭. હીરાગર દયાગર (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૩ ગુજરાત ૧૫) માં, 'એપેલેટ અધિકારક્ષેત્ર' શબ્દના કાર્યક્ષેત્ર અને વ્યાપને ડિવિઝન બેંચ દ્વારા ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો હતો. સદર અધિનિયમની સંબંધિત જોગવાઈઓનો સંદર્ભ આપતા, ભગવતી, મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ (જેમ કે નામદાર તે સમયે હતા) એ અવલોકન કર્યું (ફકરો ૩) :

"અપીલકર્તાઓ(ઓ)ની દલીલ એ હતી કે કલમ ૭૨ ની પેટા-કલમ (૧) માત્ર ચેરિટી કમિશનરના નિર્ણયને રદ કરવા માટે કોર્ટમાં અરજી વિશે વાત કરે છે અને તે ચેરિટી કમિશનરના નિર્ણય સામે અપીલ માટે જોગવાઈ કરતી નથી. અપીલકર્તાઓ(ઓ)એ ધ્યાન દોર્યું કે તે નોંધપાત્ર છે કે જોકે વિધાનસભાએ કલમ ૭૦ અને ૭૧ માં "અપીલ" શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો છે, તેણે કલમ ૭૨ માં આ નામકરણમાંથી વિદાય લીધી છે અને કલમ ૭૨ હેઠળની કાર્યવાહી સાથે કામ કરતી વખતે, તેણે જાણીજોઈને અને સલાહપૂર્વક "અપીલ" શબ્દનો ઉપયોગ કરવાનું ટાળ્યું છે અને તે કાર્યવાહીને અરજી તરીકે વર્ણવી છે. તેથી, કલમ ૭૨ હેઠળની કાર્યવાહીને ચેરિટી કમિશનરના નિર્ણય સામે ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટમાં અપીલ તરીકે ગણી શકાય નહિ અને જ્યારે ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ કલમ ૭૨ હેઠળની અરજીના સંબંધમાં તેના

અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરે છે, ત્યારે તે એપેલેટ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી નથી પરંતુ તે કલમ ૭૨ દ્વારા તેને પ્રદાન કરવામાં આવેલા વિશેષ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરે છે. જો, અપીલકર્તાઓ(ઓ)એ દલીલ કરી કે, વિધાનસભાએ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ પર એપેલેટ અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરવાનો ઇરાદો રાખ્યો હતો, તો વિધાનસભાએ જાણીતા અને પરિચિત શબ્દ "અપીલ" નો ઉપયોગ કર્યો હોત જેનો તેણે કલમ ૭૦ અને ૭૧ માં ઉપયોગ કર્યો છે પરંતુ વિધાનસભાએ આ શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો ન હોવાથી, અનિવાર્યપણે એવું અનુમાન લગાવવું જ જોઈએ કે વિધાનસભાએ કલમ ૭૨ હેઠળ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ પર જે અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરવાનો ઇરાદો રાખ્યો હતો તે એપેલેટ અધિકારક્ષેત્ર ન હતું પરંતુ વિશેષ પ્રકૃતિનું અધિકારક્ષેત્ર હતું. ચેરિટી કમિશનર જેઓ અમારી સમક્ષ ચોથા સામાવાળા છે તેમણે અપીલકર્તાઓ(ઓ) વતી રજૂ કરવામાં આવેલી આ દલીલને ટેકો આપ્યો હતો. જોકે, સામાવાળા નં. ૧ થી ૩ એ ભારપૂર્વક જણાવ્યું હતું કે કલમ ૭૨ માં વિધાનસભા દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાયેલ નામકરણ બિનમહત્વનું હતું. ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટને પ્રદાન કરવામાં આવેલા અધિકારક્ષેત્રની વાસ્તવિક પ્રકૃતિ અને સ્વરૂપ શું છે તે ધ્યાનમાં લેવાની

જરૂર હતી અને આ માત્ર કલમ ૭૨ હેઠળની અરજીમાં ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ દ્વારા ઉપયોગમાં લઈ શકાય તેવી સત્તાઓના વ્યાપ અને કાર્યક્ષેત્રની યોગ્ય વિચારણા પર જ નક્કી કરી શકાય. સામાવાળા નં. ૧ થી ૩ એ ધ્યાન દોર્યું હતું કે કલમ ૭૨ હેઠળ અરજી સાથે કાર્યવાહી કરતી વખતે ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટને પ્રદાન કરવામાં આવેલી સત્તાઓ સ્પષ્ટપણે એપેલેટ સત્તાઓ હતી અને જોકે વિધાનસભા દ્વારા "અપીલ" શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો ન હતો, તે ખરેખર એપેલેટ અધિકારક્ષેત્ર હતું જેનો ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ દ્વારા કલમ ૭૨ હેઠળની અરજી સાથે કાર્યવાહી કરતી વખતે ઉપયોગ કરવામાં આવી રહ્યો હતો. આ પક્ષકારોની હરીફ દલીલો હતી જે હવે અમે ધ્યાનમાં લેવા આગળ વધીશું."

૮. અગાઉના નિર્ણયોને ધ્યાનમાં લેતા, કોર્ટે આગળ જણાવ્યું (ફકરો ૫) :

"હવે, એ નોંધી શકાય છે કે કલમ ૭૨ હેઠળની અરજીમાં ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટને ચેરિટી કમિશનરના નિર્ણયને સમર્થન આપવા, રદ કરવા અથવા સુધારવા માટે સત્તા આપવામાં આવી છે અને આ સત્તા પર કોઈ મર્યાદાઓ અથવા નિયંત્રણો નથી. ચેરિટી કમિશનર સમક્ષ જે સમગ્ર બાબત

હતી તે ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ સમક્ષ વ્યાપક છે અને ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટને કાયદા અથવા હકીકત પર, તેને યોગ્ય લાગે તેવી રીતે ચેરિટી કમિશનરના નિર્ણયની સમીક્ષા કરવાની સંપૂર્ણ અને પૂર્ણ સત્તા છે. જો આ એપેલેટ સત્તા ન હોય, તો તે બીજું શું હોઈ શકે તે જોવું મુશ્કેલ છે. એ સાચું છે કે ચેરિટી કમિશનર એ અર્થમાં ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટના તાબામાં નથી કે ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ પાસે ચેરિટી કમિશનર પર સુપરિન્ટેન્ડેન્સની કોઈ સત્તા નથી પરંતુ એમાં કોઈ શંકા નથી કે કલમ ૭૦ હેઠળના તેમના નિર્ણયોની બાબતમાં અન્ય બાબતોની સાથે, ચેરિટી કમિશનર ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટથી ઉતરતા છે કેમ કે ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટને તેમના નિર્ણયો રદ કરવાની અથવા સુધારવાની સત્તા છે. અપીલનો સાર એ છે કે ઉપરી ટ્રિબ્યુનલ પાસે નીચલી ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણયોની સમીક્ષા કરવાની સત્તા હોવી જોઈએ અને તે સત્તા ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ પાસે કલમ ૭૨ હેઠળ ચોક્કસપણે છે. અમે અગાઉ ધ્યાન દોર્યું છે તેમ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ કલમ ૭૨ હેઠળની અરજી પર ચેરિટી કમિશનરના નિર્ણયોને સમર્થન આપી શકે છે, રદ કરી શકે છે અથવા સુધારી શકે છે. જો ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટને યોગ્ય કેસમાં આવું કરવું જરૂરી લાગે તો, ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજરની કલમ ૧૫૧ સાથે વાંચીને કલમ ૭૬ હેઠળની

તેની અંતર્ગત સત્તાના ઉપયોગમાં ચેરિટી કમિશનરને રિમાન્ડનો હુકમ પાલ કરી શકે છે. જુઓ ચંદ્રકાંત વિ. ચેરિટી કમિશનર, (૧૯૬૫) ૬ જી.એલ.આર. ૬૪૯. અમે નિર્દેશ કરી શકીએ છીએ કે કલમ ૭૨ ની પેટા-કલમ (૧એ) પાલ એ દષ્ટિકોણને સમર્થન આપે છે કે કલમ ૭૨ હેઠળ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટને પ્રદાન કરવામાં આવેલી સત્તા એ અપીલીય સત્તા છે. કલમ ૭૨ ની પેટા-કલમ (૧એ) માં ઘડવામાં આવેલી જોગવાઈ કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજર ના ઓર્ડર ૪૧, નિયમ ૨૭ સમાન જ છે અને તે એ બાબત પર ભાર મૂકે છે કે કલમ ૭૨ હેઠળ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટને ચેરિટી કમિશનરના નિર્ણયની ખરાઈની સમીક્ષા કરવા માટે બોલાવવામાં આવે છે તે પુરાવા પર આધારિત છે જે તેમની સમક્ષ હતા અને આ સ્પષ્ટપણે અપીલીય સત્તાની લાક્ષણિકતા છે. તેથી, તેમાં કોઈ શંકા હોઈ શકે નહીં કે જોકે ધારાસભા દ્વારા "અપીલ" શબ્દનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો નથી અને કલમ ૭૨ હેઠળની કાર્યવાહીને અરજી તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવી છે, આવી કાર્યવાહી સાથે કામ કરતી વખતે ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટને પ્રદાન કરવામાં આવેલું અધિકારક્ષેત્ર અપીલીય અધિકારક્ષેત્ર છે.

૯. કોર્ટે આમ તારણ કાઢ્યું કે જ્યારે ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટે સદર અધિનિયમ ની કલમ ૭૨ હેઠળ અરજીનો નિકાલ કર્યો, ત્યારે તેણે અપીલીય અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કર્યો અને જ્યારે વિદ્વાન સિંગલ ન્યાયમૂર્તિ એ તે હુકમ સામે અપીલ સાંભળી, ત્યારે તેઓ કહી શકાય કે તેમણે અપીલીય અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં પસાર કરેલા હુકમનામા સામે અપીલીય અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કર્યો છે અને પરિણામે, બાબતનો નિર્ણય કરનાર વિદ્વાન સિંગલ ન્યાયમૂર્તિ પાસેથી યોગ્યતાનું પ્રમાણપત્ર મેળવ્યા વિના કોઈ એલ.પી.એ. દાખલ થઈ શકશે નહીં. કારણ કે તે કેસમાં, યોગ્યતાનું આપું કોઈ પ્રમાણપત્ર મેળવવામાં આવ્યું ન હતું, એલ.પી.એ. ને જાળવવાપાત્ર ગણવામાં આવી ન હતી.

૧૦. તેમાં કોઈ શંકા નથી કે ખીવરાજ છગનીરામ, (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૪ બોમ્બે ૪૦) માં બોમ્બે હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેંચે વિપરીત દૃષ્ટિકોણ લીધો હતો. પરંતુ તે હકીકત સિવાય કે સદર ચુકાદો આ કોર્ટને બંધનકર્તા નથી અને હીરાગર દયાગર (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૩ ગુજ ૧૫) અમને બંધનકર્તા છે, ખીવરાજ છગનીરામ વાંચતા, તે સ્પષ્ટ છે કે કોર્ટનું ધ્યાન હીરાગર દયાગરમાં આ કોર્ટના નિર્ણય તરફ દોરવામાં આવ્યું ન હતું. વધુમાં, ખીવરાજ

છગનીરામમાં બોમ્બે હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેંચે સદર અધિનિયમ ની સંબંધિત જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં લીધી ન હતી. તેનો એવો પણ દૃષ્ટિકોણ હતો કે લેટર્સ પેટન્ટની કલમ ૧૫ નું અર્થઘટન તેમાં વપરાયેલા શબ્દો અને અભિવ્યક્તિઓના પ્રકાશમાં સ્વાભાવિક અર્થ આપીને થવું જોઈએ અને કોઈએ સદર કલમની સ્પષ્ટ ભાષાની બહાર જવું જોઈએ નહીં.

કોર્ટે જણાવ્યું :

"૧૪. તે યાદ રાખવું જોઈએ કે અપીલ જેવો ઉપાય એ કાયદાની રચના છે. જ્યાં સુધી આવી અપીલની જોગવાઈ કરવામાં ન આવે, ત્યાં સુધી પક્ષકારને અપીલના માર્ગે કોઈ ઉચ્ચ કોર્ટ અથવા ટ્રિબ્યુનલનો સંપર્ક કરવાનો કોઈ અધિકાર જણાતો નથી. "અપીલ" અભિવ્યક્તિ પણ એક કળાની પરિભાષા છે. ધારાસભા જે વિવિધ ઉપાયો વચ્ચેના તફાવતથી સંપૂર્ણપણે વાકેફ છે તેણે આ કેસના સંજોગોમાં, કલમ ૭૦ અને ૭૧ હેઠળ 'અપીલ' અભિવ્યક્તિ સામે કલમ ૭૨ હેઠળ અભિવ્યક્તિ અરજી કરી શકે છે . . . ' ની પસંદગી કરી છે. સામાન્ય રીતે, તે સાચું છે કે જ્યારે મૂળ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવામાં આવી રહ્યો હોય ત્યારે

કેસ લડતા પક્ષકારોને પુરાવા રજૂ કરવાનો અધિકાર છે. તે પક્ષકારનો સાંભળવામાં આવવાનો મૂળભૂત અધિકાર છે. જે સુનાવણી પુરાવા રજૂ કરવાના અધિકારનો ઈનકાર કરે છે તેને ભાગ્યે જ સુનાવણી તરીકે વર્ણવી શકાય. જો કે, અમને લાગતું નથી કે ધારાસભા સાંભળવામાં આવવાના અધિકારને અલગ અલગ ભાગોમાં કેવી રીતે વિભાજિત કરી શકી નહીં અને પુરાવા રજૂ કરવા માટે કોઈ ચોક્કસ ટ્રિબ્યુનલ અને સ્વતંત્ર ઉપાય દ્વારા નોંધાયેલા સમગ્ર પુરાવાની પુનઃતપાસ કરવા માટે ઉચ્ચ અનુભવ અને હોદ્દો ધરાવતી બીજી ટ્રિબ્યુનલ પ્રદાન કરી શકી નહીં. શું આ ઉપાય અપીલ હોઈ શકે છે તેનો આધાર ધારાસભા દ્વારા વપરાયેલી ભાષા પર હોવો જોઈએ. એવું બની શકે કે આ ઉપાય હેઠળ કોર્ટ દ્વારા બજાવવામાં આવતા કાર્યો અન્યથા અપીલીય કોર્ટ દ્વારા બજાવવામાં આવતા કાર્યો સાથે સમાનતા ધરાવતા હોય. એવું બની શકે કે ધારાસભાએ ડેપ્યુટી અથવા આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનર સમક્ષ પુરાવા નોંધવાનો અને ઉચ્ચ વિભાગીય અધિકારી એટલે કે ચેરિટી કમિશનર દ્વારા અપીલીય ઉપાય દ્વારા તે પુરાવાની વધુ તપાસ કરવાનો નિર્દેશ આપીને સમય બચાવવાના આ સાધનનો આશરો લીધો હોય. જો કે, જ્યારે સિવિલ કોર્ટનો

સંપર્ક કરવાનો પહેલો ઉપાય ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવે છે ત્યારે ધારાસભાએ શબ્દોમાં અરજી પ્રદાન કરી છે અને અપીલ નહીં. તેથી ધારાસભા દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવતી અપીલના તકનીકી ઉપાય સાથે કલમ ૭૨ હેઠળ કોર્ટના સ્વરૂપ અને કાર્યોને મૂંઝવણમાં મૂકવું યોગ્ય રહેશે નહીં."

૧૧. તેથી, કોર્ટે તારણ કાઢ્યું :

"૧૬. હાલના કેસમાં, સંક્ષિપ્ત પ્રશ્ન એ છે કે, શું લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ દાખલ કરી શકાય, જેમ કે ભાષા જાય છે, અધિકાર તરીકે અથવા માત્ર વિદ્વાન સિંગલ ન્યાયમૂર્તિ ની રજા સાથે જ દાખલ થવી જોઈએ- નિઃશંકપણે બંને અપીલના અધિકારો છે. એક કેસમાં પક્ષકાર સીધો ડિવિઝન બેંચનો સંપર્ક કરી શકે છે અને પોતાનું નસીબ અજમાવી શકે છે. અન્ય કેસમાં, તેણે પહેલા તે ન્યાયમૂર્તિ ની રજા મેળવવી પડશે જેમણે બાબતનો નિર્ણય કર્યો હતો અને ત્યારબાદ અપીલ દાખલ કરવી પડશે. નિઃશંકપણે, બીજો ઉપાય વધુ કઠિન છે અને અમુક અંશે અપીલના અધિકારને ઘટાડવાનો પ્રયાસ કરે છે. જો હાલના કેસમાં એવું માની શકાય કે કલમ ૭૨ હેઠળ કોર્ટ પોતે જ અપીલીય અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી રહી હતી, તો નિઃશંકપણે,

વિદ્વાન સિંગલ ન્યાયમૂર્તિ ની રજા વિના દાખલ કરવામાં આવેલી હાલની અપીલો અક્ષમ છે. આવી અપીલો ફક્ત તેમની રજા સાથે જ દાખલ થાય છે અને અન્યથા નહીં. જો અન્યથા એવું માની શકાય, જેમ કે અભિવ્યક્તિનો સ્વાભાવિક અર્થ સૂચવે છે, કે કલમ ૭૨ માત્ર અરજીના માર્ગે જ ઉપાય પ્રદાન કરે છે, અને જોકે ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલી તપાસમાં અપીલીય અધિકારક્ષેત્રની કેટલીક સમાનતા હોવાનું જણાય છે, તે અપીલીય અધિકારક્ષેત્ર તરીકે ધારાસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલ અધિકારક્ષેત્ર નથી. તે માત્ર ત્યારે જ છે જ્યારે અધિકારક્ષેત્ર અપીલીય હોય અને આવા અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં કોઈ નિર્ણય આપવામાં આવ્યો હોય, અને હાઈકોર્ટે પણ અપીલીય અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કર્યો હોય, ત્યારે કોર્ટની રજા મેળવવાના લેટર્સ પેટન્ટની કલમ ૧૫ દ્વારા વિચારવામાં આવેલો અવરોધ આવતો જણાય છે."

૧૨. ઉપરોક્ત તર્કના આધારે, કોર્ટે સામાવાળા તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલા પ્રાથમિક વાંધાને નકારી કાઢ્યો અને ઠરાવ્યું કે એલ.પી.એ. જાળવવાપાત્ર હતી.

૧૩. અમે, જોકે, એવું જણાવી શકીએ કે હીરાગર દયાગર (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૩ ગુજ ૧૫) અને ખીવરાજ છગનીરામ (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૪ બોમ્બે ૪૦) પછી, સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ રામચંદ્ર ગોવર્ધન પંડિત વિ. ચેરિટી કમિશનર, ગુજરાત રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૭ એસ.સી. ૧૫૯૮ માં વિચારણા માટે આ મુદ્દો આવ્યો હતો. એપેક્સ કોર્ટને બે પરસ્પર વિરોધી મંતવ્યોની ખરાઈ અથવા અન્યથા વિચારવા માટે બોલાવવામાં આવી હતી – એક હીરાગર દયાગરમાં ગુજરાત હાઈકોર્ટનો અને બીજો ખીવરાજ છગનીરામમાં બોમ્બે હાઈકોર્ટનો. ગુજરાત હાઈકોર્ટના દષ્ટિકોણને મંજૂરી આપીને અને બોમ્બે હાઈકોર્ટના દષ્ટિકોણને રદબાતલ કરીને, સુપ્રીમ કોર્ટે નોંધ્યું :

"૮. અમે ઉપર ઉલ્લેખિત ત્રણ ચુકાદાઓના તર્ક પર વિચાર કર્યો છે. સન્માન સાથે, અમને એ.આઈ.આર. ૧૯૭૪ બોમ્બે ૪૦ માંના તર્ક સાથે સંમત થવું મુશ્કેલ લાગે છે. અમે અન્ય બે કેસોમાંના તર્ક સાથે સંમત છીએ. અપીલકર્તાઓની દલીલો જે પાતળા દોરા પર રહેલી છે તે કલમ ૭૨(૧) માં "અપીલ" શબ્દની ગેરહાજરી છે. તે એકલું જ મુદ્દાનો નિર્ણય કરી શકે નહીં. જો આ કલમમાં જાણીતા શબ્દ "અપીલ" નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોત

તો તેણે આ મુદ્દાને ઉકેલી દીધો હોત. આ શબ્દની ગેરહાજરી જ કલમ ૭૨(૧) હેઠળ સત્તાના સ્વરૂપ, હદ અને વિષયવસ્તુની નજીકથી ચકાસણી કરવાની જરૂરિયાત ઊભી કરે છે.

૯. કલમ ૭૨ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવામાં ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટની સત્તા એ પૂર્ણ સત્તા છે. તે સાચું છે કે કમિશનર ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટના ગૌણ નથી પરંતુ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ પાસે કમિશનર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમને સુધારવાની, તેમાં ફેરફાર કરવાની, સમીક્ષા કરવાની અથવા તેને બાજુ પર રાખવાની સત્તા છે. કલમ ૭૨ હેઠળ અરજી નક્કી કરતી વખતે અપીલની તમામ લાક્ષણિકતાઓ અને અપીલીય કોર્ટની તમામ સત્તાઓ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટને ઉપલબ્ધ છે. આ કેસનો નિર્ણય કરવા માટે, કાર્યવાહી માટે કલમ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતા નામકરણ દ્વારા જ નહીં પરંતુ કાર્યવાહીના સાર અને વિષયવસ્તુ દ્વારા પણ માર્ગદર્શન મેળવવું જોઈએ. એવું હોવાથી, અમને એ ઠરાવવામાં કોઈ સંકોચ નથી કે કલમ ૭૨(૧) હેઠળ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ સમક્ષની કાર્યવાહી અપીલના સ્વરૂપમાં છે અને કેસનો નિકાલ કરતી વખતે ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ અપીલીય અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરે

છે અને તેથી લેટર્સ પેટન્ટની કલમ ૧૫ સીધી આકર્ષાય છે."

૧૪. ઉપરોક્ત દષ્ટિકોણ સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા નારાજભાઈ ડાયાભાઈ પટેલ વિ. સુલેમાન ઈસબજી દાદાભાઈ, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૬ એસ.સી. ૧૧૮૪ માં પુનરાવર્તિત કરવામાં આવ્યો હતો. ઉપરોક્ત ચર્ચા પરથી, અમારા ચુકાદામાં, કાનૂની સ્થિતિ એકદમ સારી રીતે સ્થપાયેલી છે અને તે એ છે કે જ્યારે હાઈકોર્ટના સિંગલ ન્યાયમૂર્તિ બોમ્બે પબ્લિક ટ્રસ્ટ એક્ટ, ૧૯૫૦ ની કલમ ૭૨ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં ચુકાદો આપે છે, ત્યારે તેઓ અપીલીય અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં પસાર કરેલા હુકમનામા અથવા કરેલા હુકમ સામે અપીલીય અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરે છે. તેને અલગ રીતે મૂકવા માટે, તેઓ સેકન્ડ અપીલીય કોર્ટ તરીકે અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરે છે અને ફર્સ્ટ અપીલીય કોર્ટ તરીકે નહીં અને તેથી, સિંગલ ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા આપવામાં આવેલા 'ચુકાદા' થી નારાજ પક્ષકાર, અધિકાર તરીકે, બાબતનો નિર્ણય કરનાર સિંગલ ન્યાયમૂર્તિ પાસેથી યોગ્યતાનું પ્રમાણપત્ર મેળવ્યા વિના સમાન હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેંચમાં ઈન્ડ્રા-કોર્ટ અપીલ દાખલ કરી શકે નહીં."

૧૦.૩. આ કોર્ટની કોઓર્ડિનેટ બેંચ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા ઉપરોક્ત ચુકાદાને ધ્યાનમાં રાખીને, આ અપીલો સેકન્ડ અપીલના સ્વરૂપમાં છે.

૧૦.૪. કોઓર્ડિનેટ બેંચ દ્વારા ચર્ચા, વિચારવિમર્શ અને નિર્ણય લીધા મુજબ હાલની અપીલની વ્યાપને ધ્યાનમાં રાખીને, હાલની અપીલોનો નિર્ણય તે મુજબ લેવાનો રહેશે.

બી. પક્ષકારો વચ્ચેનો વિવાદ

૧૧. પક્ષકારો વચ્ચેના વિવાદ પર આવતા, હિઝ હાઇનેસ મહારાજા ઓફ બરોડા દાવો કરે છે કે વિવાદિત જમીન લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસનો ભાગ છે, અને મર્જર કરારમાં, સદર જમીન હિઝ હાઇનેસ મહારાજાને લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસ સંકુલના ભાગ રૂપે આપવામાં આવી હતી. મર્જર પર, એક્સેશન કરારનો અમલ કરતા, કારણ કે વિવાદિત જમીન લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસનો ભાગ છે, વિવાદિત જમીન ખાનગી મિલકતો બની ગઈ. અન્ય અપીલકર્તાઓ દાવો કરે છે કે તેઓ શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના ખરીદદાર છે, ફેરફાર નોંધની ખરાઈ કર્યા પછી હિઝ હાઇનેસ મહારાજા પાસેથી તેમના સંબંધિત પ્લોટ ખરીદ્યા હોવાથી. આ દાવાઓ સામે, આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનરનું તારણ, જેની પુષ્ટિ સંયુક્ત ચેરિટી કમિશનર દ્વારા કરવામાં આવી હતી અને વધુમાં વિદ્વાન સંયુક્ત જિલ્લા ન્યાયાધીશ દ્વારા પુષ્ટિ કરવામાં આવી હતી, કે વિવાદિત જમીન બરોડા સ્ટેટના હિઝ હાઇનેસ મહારાજા દ્વારા તે સમયે ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર બનાવવા માટે આપવામાં આવી હતી, અને

તે ઈનામી જમીન હતી અને વર્ષ ૧૯૫૬ માં સિટી સર્વે પ્રોપર્ટી કાર્ડમાં મહેસૂલ નોંધ બદલાય ત્યાં સુધી ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિરના નામે રહી હતી.

સી. મંદિરનો ઇતિહાસ

૧૨. જોકે હિઝ હાઈનેસ મહારાજા તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી બી.ટી. રાવે મંદિરના ઇતિહાસને સ્વીકાર્યો ન હતો અને તેના પુરાવાકીય મૂલ્ય પર સવાલ ઉઠાવ્યા હતા, મરાઠી ભાષામાં રજૂ કરાયેલ ટ્રસ્ટનો ઇતિહાસ, રેકૉર્ડમાં પેજ નં. ૧૩૪ પર માર્ક ૪૩/૧ પર, પેજ નં. ૧૪૭ પર રજૂ કરાયેલ અધિકૃત ગુજરાતી અનુવાદ સાથે, જેનો ઉદ્દેશ જોઈન્ટ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ તેમજ આસિસ્ટન્ટ અને સંયુક્ત ચેરિટી કમિશનર બંને દ્વારા કરવામાં આવ્યો છે તે મંદિર કેવી રીતે અસ્તિત્વમાં આવ્યું તે સમજવા માટે સંબંધિત સામગ્રી છે.

૧૨.૧. સદર ઇતિહાસ મુજબ, બરોડા સ્ટેટના તત્કાલીન સેક્રેટરી, શ્રી રાવજીને ગામના લોકો દ્વારા જાણ કરવામાં આવી હતી કે શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવનું લિંગ શૂલપાણી વિસ્તાર નજીક નર્મદા નદીમાંથી મળી આવ્યું હતું, અને પચાસથી સાઠ બ્રાહ્મણોએ તેને ખોદી કાઢવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો પરંતુ તેઓ અસફળ રહ્યા હતા. ત્યારબાદ, કોળી સમુદાય તેને ખોદી કાઢવામાં સફળ રહ્યો અને લિંગને પોતાની કસ્ટડીમાં રાખ્યું. એકવાર આ વાત તત્કાલીન દીવાન, રાવજી અપ્પાજીના ધ્યાન પર આવી, તો તેમણે

બરોડા સ્ટેટના તત્કાલીન મહારાજા, એચ.એચ. શ્રી ગોવિંદરાવ ગાયકવાડને જાણ કરી અને અરજ કરી કે શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવના લિંગને બરોડા શહેરમાં, વિશ્વામિત્રી નદીના કાંઠે સ્થાપિત કરવામાં આવે, અને તેના પર દક્ષિણી શૈલીમાં મંદિરનું નિર્માણ કરવામાં આવે. હિઝ હાઈનેસ મહારાજા શ્રી ગોવિંદરાવ આ પ્રસ્તાવ સાથે સંમત થયા અને તેમને શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવના લિંગને બરોડા શહેરમાં લાવવાની પરવાનગી આપી અને વધુમાં જણાવ્યું કે તેઓ મંદિરના નિર્માણ અને સંચાલન માટે તમામ ખર્ચ ઉઠાવશે. અંતે, તમામ લોકોની અરજ સફળ થઈ, અને લિંગ બરોડા શહેરમાં લાવવામાં આવ્યું અને વિશ્વામિત્રી નદીના કાંઠે સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું. હિઝ હાઈનેસ મહારાજા ગોવિંદરાવે મંદિરના નિર્માણ માટે જરૂરી ભંડોળ સહિત તમામ સંસાધનો સહેલાઈથી પૂરા પાડ્યા.

૧૨.૨. ઇતિહાસ આગળ જણાવે છે કે કપુરાઈ ગામ મંદિરના ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે આપવામાં આવ્યું હતું. ત્યારબાદ, કપુરાઈ ગામ બરોડા સ્ટેટના હિઝ હાઈનેસ મહારાજાની જાગીર બની ગયું. આ રીતે, તે ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટની વસ્તુમાંથી મુક્ત થયું. ઇતિહાસ એમ પણ નોંધે છે કે વડોદરા શહેરમાં, મૌજે નગરવાડામાં સંવત વર્ષ ૧૮૫૩ માં આશરે ૧૨ કુંભા અને ૧૮ વીઘા માપવાળી જમીન આપવામાં આવી હતી, અને દીવાન સીતારામ ચિમનાજીના નામે સનદ ઇસ્તુ કરવામાં આવી હતી. જમીન મંદિરની જાળવણી માટે આપવામાં આવી હતી. આમ, સંવત ૧૮૫૩ માં, ચવતેશ્વર મહાદેવનું મંદિર બનાવવામાં, નિર્માણ કરવામાં

અને સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું હતું. સંવત ૧૮૬૦ માં, કપુરાઈ ગામ દુમાલી ગામના મહેસૂલી રેકૉર્ડમાં દાખલ થયું.

૧૨.૩. દીવાન સીતારામ રાવજીના અવસાન પછી, તેમના પુત્ર નારાયણ સીતારામ દીવાન તરીકે સફળ ન થયા, પરંતુ મંદિર અને તેની મિલકતનું સંચાલન સીતારામ રાવજીના પરિવારમાં રહ્યું. ત્યારબાદ, પારિવારિક વિવાદ ઊભો થયો, અને મંદિરનું સંચાલન આખરે વર્ષ ૧૮૫૪ માં બરોડાના તત્કાલીન રાજ્યના ખાંગી ખાતાને સોંપવામાં આવ્યું, અને તે મર્જરના સમય સુધી હિઝ હાઈનેસ મહારાજાના ખાંગી ખાતામાં રહ્યું. રેકૉર્ડના પેજ નં. ૧૫૨ પર એમ પણ દસ્તાવેજીકૃત થયેલ છે કે ૬ માર્ચ ૧૮૮૮ ના રોજ, હિઝ હાઈનેસ મહારાજાએ ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર અને તેની આસપાસની જોડાયેલ જમીનને લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસ સંકુલ સાથે ભેળવી દેવાનો વિચાર કર્યો હતો. જો કે, આ માત્ર એક વિચાર જ રહ્યો અને તેનો ક્યારેય અમલ કરવામાં આવ્યો ન હતો, કારણ કે તેને પડતો મૂકવામાં આવ્યો હતો.

ડી. દસ્તાવેજ પુરાવાનું વિશ્લેષણ

૧૩. શરૂઆતમાં, આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનર દ્વારા પહોંચેલા તારણોની નોંધ લેવી સંબંધિત છે.

"(૧) તમામ સ્થાવર મિલકત, પછી તે ખેતીની જમીન હોય કે બિલ્ડીંગ સાઈટ, તેનો ઇતિહાસ હોય છે કે આ મિલકત કોણે પ્રથમ

સંપાદન કરી, તે ક્યાં આવેલી છે, તેનો અંદાજિત વિસ્તાર કેટલો છે વગેરે અને હું હવે પછી ચર્ચા કરીશ કે શું શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર અને ટ્રસ્ટનો આવો કોઈ ઇતિહાસ અને મિલકત છે.

આંક ૨૧ પર ફાસે પરિવારના અગ્રણી સભ્યોએ તપાસમાં એવા કારણસર અરજી રજૂ કરી કે તેઓ આ ટ્રસ્ટ મિલકતના લાભાર્થીઓ છે. આ મંદિર તેની મિલકત સાથે તેમના પૂર્વજો રાવજી અપ્પાજી દ્વારા સંવત વર્ષ ૧૮૫૩ એટલે કે ઈ.સ. ૧૭૯૭ ની આસપાસ બરોડાના મહારાજા ગાયકવાડ ગોવિંદરાવના શાસનકાળ દરમિયાન બનાવવામાં આવ્યું હતું.

ઉપર કહ્યા મુજબ, ફાસે પરિવારના સભ્યો જેમણે આ ટ્રસ્ટ મિલકતના લાભાર્થીઓ હોવાનો દાવો કર્યો હતો, તેમણે આ મંદિર અને તેની મિલકતો અંગે મહત્વપૂર્ણ પુરાવા રજૂ કર્યા.

ઉપર કહ્યા મુજબ, કેસ શ્રી બી.કે. ફાસે દ્વારા ખોલવામાં આવ્યો હતો જેઓ બરોડા સ્ટેટના દીવાન સ્વર્ગીય રાવજી અપ્પાજીના પિતરાઈ ભાઈના વંશજ છે, આ સાબિત કરવા માટે શ્રી બી.કે. ફાસેએ આંક ૭૨ પરની તેમની જુબાનીમાં આંક ૭૪ પર પરિવારની વંશાવળી રજૂ કરી. તેમની જુબાનીમાં તેમણે મરાઠીમાં ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિરના ઇતિહાસની આંક ૪૩/૧ પ્રમાણિત નકલ અને તેનો ગુજરાતી અનુવાદ આંક ૪૩/૨ રજૂ કર્યો. આંક

૭૦ એ ચવતેશ્વર મહાદેવનું મૂળ પુસ્તક છે. સિટી સર્વે દ્વારા નવા રચાયેલા ટીક્કા ૮/૨ ના સ. નં. ૧ નો નકશો અને નગરવાડાના સ. નં. ૧૦ નો નકશો (વિવાદ હેઠળ) આંક ૪૩/૩, ૪૩/૪ પર છે. આંક ૧૬૦ અને ૬૧ ઈ.સ. ૧૮૯૦ ના સ. નં. ૯ અને ૧૦ ના પ્રતવારીની પ્રમાણિત નકલો. આંક ૬૨ એ ઈ.સ. ૧૮૭૪ ના ફેસલ પત્રકની એટલે કે લેન્ડ રજીસ્ટરની પ્રમાણિત નકલ છે. આંક ૬૩ એ ૧૮૭૪ ના પહાણી પત્રકની પ્રમાણિત નકલ છે. આંક ૪૩/૧૦ ટિપ્પણની પ્રમાણિત નકલ. આંક ૪૩/૧૧ એ આંક ૪૩/૧૦ નો તેનો ગુજરાતી અનુવાદ છે. આંક ૪૩/૪ એ સર્વે વિભાગના ફિલ્ડ વર્ક પરથી તૈયાર કરાયેલો સ. નં. ૮,૯,૧૦ નો નગરવાડાનો નકશો છે. ઉપરોક્ત દસ્તાવેજ પુરાવા પરથી તે સ્પષ્ટ થશે કે નગરવાડાના સ. નં. ૯ અને ૧૦ આ ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર ટ્રસ્ટના હતા. જેમ અગાઉ ચર્ચા કરી છે તેમ તે મૂળ પુસ્તકના પેજ ૫ અને ૬ પર ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિરના ઇતિહાસના ગુજરાતી અનુવાદ પરથી જણાશે કે ટ્રસ્ટની મિલકત વિશ્વામિત્રીના કાંઠે આવેલી છે અને તેમાં ચારેય દિશાઓ સ્પષ્ટ રીતે આપવામાં આવી છે જે તેના માટે કોઈ શંકા છોડતી નથી. તેમાં મિલકતનો વિસ્તાર ૧૨ કુંભા, એટલે કે આશરે ૧૮ વીઘા વત્તા શ્રી સીતારામને બગીચા માટે આપવામાં આપેલી ૫ વીઘા જમીન તરીકે પણ ઉલ્લેખિત છે. જે ૩ વીઘા જમીન પર મંદિર ઊભું છે અને તે વિસ્તાર અને તેની

આસપાસનો વિસ્તાર કણબી લાખા પાસેથી હસ્તગત કરવામાં આવ્યો છે જે કબજામાં હતો આ ઇતિહાસ પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો હતો અને તેને બરોડા સરકારના સર્વે વિભાગ દ્વારા તૈયાર કરાયેલ નકશા, ફેસલ પત્રક, પહાણી પત્રક દ્વારા વાસ્તવિક હકીકતોમાં સમર્થન આપવામાં આવ્યું છે અને તેની ખરાઈ માટે સામાવાળા નં. ૧ દ્વારા તેને પડકારી શકાય નહીં. તે સામાવાળા નં. ૧ પર સંપૂર્ણપણે બંધનકર્તા છે.

આ તમામ દસ્તાવેજ પુરાવા એ સાબિત કરે છે કે સ. નં. ૯ અને ૧૦ નો સમાવેશ કરતી મિલકત ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિરની છે. અરજદાર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ તાજેતરનું પહાણી પત્રક પણ સ્પષ્ટ દર્શાવે છે કે મિલકત ટ્રસ્ટની છે. આ ટિપ્પણ આંક ૪૩/૧૦ મિલકતનું મૂલ્યાંકન અને વળતરની રકમ દર્શાવે છે જે મિલકત સંપાદન કરવાના કિસ્સામાં એવોર્ડ કરવાની રહેશે.

આંક ૬૩ અને ૬૪ માં સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવ્યું છે કે ખરાબાની જમીન સહિત આખો સ.નં. ૧૦ મંદિર અને સીતારામ રાવજીનો હતો. જો કોઈ અન્ય માલિકી હોત તો આ નંબરને પેટા-નંબરમાં વિભાજિત કરવામાં આવ્યો હોત, પરંતુ આવો કિસ્સો નથી. સૌથી આશ્ચર્યજનક અને પ્રશ્નવાળી બાબત એ છે કે સ. નં. ૧૦ માં સામાવાળાના મતે મંદિર ટ્રસ્ટને સોંપવામાં આવ્યું છે અને

આસપાસનો વિસ્તાર મહારાજાનો છે, તેનો અર્થ એ કે જમીન વિનાનું મંદિર અને મંદિરમાં જવા માટે કોઈ રસ્તો નથી. તે કોઈ પણ સંજોગોમાં શક્ય નથી અને હું આ દલીલ સાથે સંમત નથી."

૧૩.૧. આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનરે તપાસની કાર્યવાહીમાં સ્થળનું નિરીક્ષણ કર્યું હતું અને નીચેના અવલોકનો નોંધ્યા હતા:

“આ તપાસમાં, મારા દ્વારા વિવાદિત જૂના સર્વે નં. ૧૦ અને નગરવાડા ચપતેશ્વર મહાદેવ મંદિરના કમ્પાઉન્ડના સ્થળનું નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું. વિવાદિત જમીનની પરિસ્થિતિ અને વિવાદિત જમીનોના જૂના અને નવા બાંધકામ જેવી કે બે છત્રીઓ જોતાં. એક સતીની અને બીજી રાવજી અપ્પાજીની છત્રી. વાવ અથવા પગથિયાવાળો કૂવો, પ. સર્વે નં. ૧૦ માં આવેલ જૂના કૂવા અને ધર્મશાળાની પાયાની દીવાલોના અવશેષો, સતી સમાધિની ડેરી વગેરે વાજબી શંકાથી પર સાબિત કરે છે કે તે એક ટ્રસ્ટની મિલકત છે અને ચપતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટને સમર્પિત છે. ઊભી કરાયેલી સમાધિઓ, ડેરીઓ વગેરેની હયાતીને કારણે સ્મશાન (અગ્નિસંસ્કારનો વિસ્તાર) સ્પષ્ટપણે દેખાય છે. તે એક હાસ્યાસ્પદ બાબત છે કે સ્મશાનનો વિસ્તાર ક્યારેય મહેલના કમ્પાઉન્ડમાં આવેલ હોય અને તેનો સમાવેશ થતો હોય જ્યાં રાજવી કુટુંબ નિવાસ કરે છે, મહેલના કમ્પાઉન્ડમાં આવી

પરિસ્થિતિ ક્યારેય જોવા મળતી નથી. નિઃશંકપણે, ભૂતકાળમાં એય. આર. દ્વારા અગ્નિસંસ્કાર અટકાવવામાં આવ્યા હતા અને નવી અગ્નિસંસ્કાર માટેની જમીન બહુચરાજી મંદિરની નજીક આપવામાં આવી હતી અને આ હકીકતને ટિપ્પણ આંક ૪૩/૧૦ અને ૧૧ માં સમર્થન આપવામાં આવ્યું છે.

ટૂંકમાં, મહેલ જેલના કમ્પાઉન્ડ, સર્વે નં. ૯ અને સર્વે નં. ૧૦ નું કાળજીપૂર્વક નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું અને એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસના કમ્પાઉન્ડમાં આવેલ નથી. લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસના કમ્પાઉન્ડ અને મિલકત એટલે કે સર્વે નં. ૯ અને ૧૦ ની વચ્ચે જેલનો એક વિશાળ વિસ્તાર છે અને ખુદ્દી જમીન પણ છે એટલે કે જેલ અને હોસ્પિટલમાંથી પૂર્વથી પશ્ચિમ તરફ વહેતા વરસાદી પાણીના પ્રવાહ વચ્ચેની ખુદ્દી જમીન. આમ લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસનું કમ્પાઉન્ડ ચવતેશ્વર મહાદેવની મિલકત એટલે કે નં. ૯ અને ૧૦ સાથે જોડાયેલ નથી. બે છત્રીઓ જેમાંથી એક સતીની અને બીજી રાવજી અપ્પાજીની છત્રી, વાવ, કૂવો, ધર્મશાળા અને આ વિસ્તાર પર મૂકવામાં આવેલા મંદિરોના અન્ય બાંધકામો. એવું અવલોકન કરી શકાય છે કે મહાદેવ મંદિર આશરે ઇ.સ. ૧૭૯૭ સુધીમાં બાંધવામાં આવ્યું હતું. જ્યારે લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસ આશરે ૧૮૭૫ માં સયાજીરાવ ગાયકવાડના શાસન દરમિયાન બાંધવામાં

આવ્યો હતો. લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસ અને જેલની હદ અને કમ્પાઉન્ડનું અવલોકન કરતાં એવું જોવા મળશે કે મહેલના કમ્પાઉન્ડના પાયાના થાંભલા પથ્થરના આધારથી બાંધવામાં આવ્યા છે અને ટોચ પર ઊભો લોખંડનો સળિયો છે. જ્યારે જેલની હદ કાંટાળા તારની વાડ દ્વારા સીમાંકિત કરવામાં આવી છે અને તેને લોખંડના એંગલ બાર સાથે જોડીને આધાર આપવામાં આવ્યો છે. મહેલનું કમ્પાઉન્ડ ક્યાંય પણ સર્વે નં. ૯ અને ૧૦ ની હદોને સ્પર્શતું નથી જે ચપતેશ્વર મહાદેવની મિલકતની છે. શબ્દકોશમાં દર્શાવેલ કમ્પાઉન્ડ શબ્દની વ્યાખ્યા જોતાં એવું જણાશે કે કમ્પાઉન્ડ એક એવું માળખું છે જેમાં મુખ્ય ઇમારત આવેલી હોય છે. અહીં લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસ અને હદ પોતે સંપૂર્ણ, અવિરત અને એકસરખી છે અને મહારાજા સાહેબ (લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસ) ની મિલકતની ચાદીમાં તેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.”

૧૩.૨. આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનરના નીચેના અવલોકનો પણ મહત્વના છે, જે નીચે મુજબ વંચાય છે:—

“મેં એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૫૭ અને કલમ ૩૦ ધ્યાનમાં લીધી છે. આંક ૭૦ અને ટિપ્પણ આંક ૪૩/૧૦, ૪૩/૧૧ અને અન્ય દસ્તાવેજો કાયદામાં ગ્રાહ્ય છે અને અરજદારોને તેમના પર આધાર રાખવાનો પૂરો અધિકાર છે કારણ કે તેમને અન્ય પુરાવાઓ

દ્વારા સમર્થન મળે છે. હું જાણું છું કે પ્રાચીન દસ્તાવેજને કેટલાક પુરાવાઓ દ્વારા સમર્થન મળવું જોઈએ અને અહીં તમામ પ્રાચીન દસ્તાવેજો. આંક ૭૦, ૪૩/૧૦, ૪૩/૧૧ અને અન્યને અન્ય હકીકતો દ્વારા સંપૂર્ણ સમર્થન મળે છે. તેઓ યોગ્ય કસ્ટડીમાંથી છે અને ત્રીસ વર્ષથી વધુ જૂના છે અને એવિંડન્સ એક્ટની કલમ ૯૦ જ્યાં સુધી આ દસ્તાવેજોનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી લાગુ પડે છે.

મૂળ અરજી આંક ૧ એ સર્વે નં. ૧૦ ધરાવતી મિલકત કે જેનું માપ ૩ વીધા છે અને જે સી.ટી. નં. ૮/૨ સર્વે નં. ૧/એ નો ભાગ છે, જેનું માપ ૭૦૭ એકર ૩૨ ગુંઠા છે તેને ટ્રસ્ટની મિલકત તરીકે જાહેર કરવા માટે છે પરંતુ તપાસમાં એવું બહાર આવે છે અને તે વાજબી શંકાથી પર સાબિત થાય છે કે માત્ર ઉપરોક્ત સર્વે નં. ૧૦ જ ચવતેશ્વર મહાદેવની ટ્રસ્ટની મિલકત નથી પરંતુ સર્વે નં. ૯ કે જેનું માપ ૨૯ વીધા અને ૩ વસા છે અને જે સી.ટી. નં. ૮/૨ સર્વે નં. ૧/એ કે જેનું માપ ૭૦૭ એકર ૩૨ ગુંઠા છે તેનો ભાગ છે તે પણ ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટની મિલકતની છે.”

૧૩.૩. ઉપરોક્ત તારણોને સંયુક્ત ચેરિટી કમિશનર અને વિદ્વાન સંયુક્ત જિલ્લા ન્યાયાધીશ દ્વારા બહાલી આપવામાં આવી છે.

તે નિર્વિવાદ છે કે સર્વે નં. ૧૦ ની જમીન વર્ષ ૧૯૫૬ સુધી શરૂઆતથી જ શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટના નામે સતત રહી છે, જ્યારે એક્ઝિક્યુટિવ એન્જિનિયર દ્વારા લખવામાં આવેલા પત્રના આધારે નામદાર મહારાજાનું નામ દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું. આ નોંધની કાયદેસરતા અને ઔચિત્ય વિશે આગળ ચર્ચા કરવામાં આવી છે. જ્યાં સુધી સર્વે નં. ૯ ની જમીનનો સંબંધ છે, તે સીતારામ બાપુનો બાગ હતો અને સરકારના વહીવટ હેઠળ હતો. તે શરૂઆતમાં બાજી રાયજીના નામે મંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો, જેઓ તે સમયે બરોડા સ્ટેટના સેક્રેટરી અથવા દિવાન હતા, અને ચવતેશ્વર મહાદેવના શિવલિંગને બરોડા શહેરમાં લાવવામાં અને નામદાર ગોવિંદરાવને મંદિરના નિર્માણ માટે વિનંતી કરવામાં નિમિત્ત હતા. ત્યારબાદ તે સીતારામ બાપુના નામે દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. તેથી આ બધું સાબિત કરે છે કે જોકે જમીનને શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટની મિલકત તરીકે નામ આપવામાં આવ્યું ન હતું, તે તત્કાલીન મહારાજા (નામદાર શ્રી ગોવિંદરાવ) દ્વારા શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટના નિભાવ માટે આપવામાં આવેલી જમીન હતી. સૌપ્રથમ, આ જમીનનો ટુકડો દિવાનના નામે દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો અને એકવાર બરોડા સ્ટેટના તત્કાલીન દિવાનના પરિવારમાં ઝઘડો થયા પછી, તેને મંદિરની બાબતો જાળવવા માટે ખાનગી ખાતામાં તબદીલ કરવામાં આવ્યો છે. નોંધનીય રીતે, જમીનનો આ ટુકડો ક્યારેય બરોડા સ્ટેટના

નામદાર મહારાજાની ખાનગી મિલકત તરીકે પાછો તબદીલ કરવામાં આવ્યો નથી.

૧૩.૪. આંક ૬૦ આ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં દર્શાવે છે. આ તારણને આંક ૬૨ વાંચીને વધુ મજબૂત બનાવવામાં આવે છે, જે દર્શાવે છે કે સર્વે નં. ૮ ની જમીન લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસની પડતર જમીન હતી; સર્વે નં. ૯ સીતારામ બાપુનો બાગ હતો, જે સંબંધિત સમયે રાજ્ય સરકાર દ્વારા સંચાલિત ઇનામી જમીન હતી; અને સર્વે નં. ૧૦ ની જમીન ફરીથી શ્રી ચવતેશ્વર મંદિરના કલ્યાણ માટે બરોડા સ્ટેટ દ્વારા સંચાલિત ઇનામી જમીન હતી. સર્વે નં. ૯ માં ૨૯ વીધા ૩ વસાનો સમાવેશ થાય છે અને સર્વે નં. ૧૦ માં ૩ વીધાનો સમાવેશ થાય છે. આંક ૬૩ એ અન્ય દસ્તાવેજ છે જે આ તારણને વધુ મજબૂત બનાવે છે. આંક ૬૫, પ્રોપર્ટી કાર્ડનો ઉતારો પણ એવું દર્શાવે છે કે સિટી રેવન્યુ રેકૉર્ડમાં ચવતેશ્વર મહાદેવનું નામ, જે વર્ષ ૧૯૫૪ સુધી અસ્તિત્વમાં હતું, તેને કોંસમાં મૂકવામાં આવ્યું હતું અને એક્ઝિક્યુટિવ એન્જિનિયરના પત્ર નં. સીબી/૩/૧૦ ના આધારે નામદાર મહારાજા ફતેહસિંહનું નામ દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું. રેકૉર્ડ પરના ઉપરોક્ત પુરાવાઓ સ્થાપિત કરે છે કે સર્વે નં. ૯ ની જમીન તત્કાલીન બરોડા સ્ટેટના નામે હતી. બરોડા સ્ટેટના તત્કાલીન દિવાન ચવતેશ્વર મહાદેવના શિવલિંગને બરોડા શહેરમાં લાવવામાં અને તેને વિશ્વામિત્રી નદીના કાંઠે સ્થાપિત કરવામાં નિમિત્ત હતા. નામદાર મહારાજા ગોવિંદરાવ દ્વારા જમીનનું સમર્પણ એ હકીકત દ્વારા સ્થાપિત થાય છે કે

અનુક્રમે સર્વે નં. ૯ અને ૧૦ ની જમીન તત્કાલીન દિવાનના નામે અને ચવતેશ્વર મહાદેવના નામે હતી. એ નોંધવું રહ્યું કે ન તો તત્કાલીન દિવાન કે તેમના વારસદારોએ ક્યારેય તેને તેમની ખાનગી મિલકત તરીકે દાવો કર્યો ન હતો.

૧૩.૫. આંક ૧૪૭/૧ દ્વારા, એક્ઝિક્યુટિવ એન્જિનિયરની કચેરી તરફથી સીબી/૩૧૯૦-એ નંબર ધરાવતો પત્ર શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવની જગ્યાએ સિટી સર્વે રેકૉર્ડમાં નામદાર મહારાજાનું નામ લાવવા માટે એકમાત્ર સાધન બની ગયો. આ દસ્તાવેજ પુરાવા સિવાય, રેકૉર્ડ અથવા પુરાવામાં એવું કંઈ નથી જે સાબિત કરે છે કે તપાસ હેઠળની જમીન, જેને આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનર દ્વારા ચવતેશ્વર મહાદેવની જમીન તરીકે માનવામાં આવે છે, તે અન્ય કોઈ વ્યક્તિની છે. આંક ૧૪૭ નો ઉતારો નીચે મુજબ વંચાય છે:—

“નં. સીબી/૩૧૯૦-એ
એક્ઝિક્યુટિવ એન્જિનિયરની કચેરી.
બરોડા ડિવિઝન પી.ડબલ્યુ.ડી. બરોડા.
તારીખ. ફેબ્રુઆરી, ૧૯૫૬.

પ્રતિ
સિટી સર્વે ઓફિસર,
બરોડા.

વિષય:— બરોડાના નામદારની મિલકતોની યાદી.

સંદર્ભ:- આ કચેરીનો નં. સી/૨૮ તારીખ ૧૦.૦૨.૫૬.

ચાદીની ચકાસણી કરતાં એવું ધ્યાનમાં આવ્યું છે કે સર્વે નં. ૧/૬૧ (હીરાબાગ સ્ટડ ફાર્મ) ની વિગતો આપવામાં આવી નથી. કલેક્ટર તરફથી પ્રાપ્ત થયેલી ખાનગી મિલકતોની ચાદીમાં, એવું જોવામાં આવ્યું છે કે આ વસ્તુઓ સામે નીચેની નોંધો કરવામાં આવી છે:-

"૩ ૯ હીરાબાગ બંગલો બરોડા, સ્ટેટ (તેમને જરૂર હોય ત્યાં સુધી ભાડા મુક્ત નામદારને અડીને આવેલા સ્ટડ ફાર્મનો ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે)

તેથી જ્યાં સુધી આ કચેરીને સંબંધિત વિગતો પૂરી પાડવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તે વસ્તુની નોંધણી કરવામાં ન આવે.

૨. વિલાસપુર સાઈટ સર્વે નં. ૨ સંબંધિત કૃપા કરીને આ કચેરીના નં. સીબી/જે/૧૯૦૭ તારીખ ૧૫/૧૨/૫૫ નો સંદર્ભ લો અને ખાતરી કરો કે તેમાં દર્શાવ્યા મુજબની સરકારી જમીનનો ચાદીમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો નથી.

૩. યોજનાઓ સાથે તમારા તરફથી પ્રાપ્ત થયેલી ચાદી આ સાથે પરત કરવામાં આવે છે.

બીડાણ: ચાદી અને યોજના

સહી/-

એકિઝક્યુટિવ એન્જિનિયર

બરોડા (આર એન્ડ બી) ડિવિઝન, પી.ડબલ્યુ.

બરોડા

નકલ રવાના કેપ્યુટી એન્જિનિયર સિટી સબ-ડિવિઝન
બરોડા.

ખરી નકલ (સહી)

એકિઝક્યુટિવ એન્જિનિયર,

આર એન્ડ બી ડિવિઝન બરોડા”

૧૩.૬. આંક ૧૪૭ ની કાળજીપૂર્વકની ચકાસણી પરથી, એવું જણાય છે કે કોઈ પણ જગ્યાએ એકિઝક્યુટિવ એન્જિનિયર, બરોડા આર એન્ડ બી ડિવિઝનએ એવું જણાવ્યું નથી કે સર્વે નં. ૯ અથવા સર્વે નં. ૧૦ ની જમીન બરોડા સ્ટેટના નામદાર મહારાજાની માલિકીની છે અને તેની છે. સદર પત્ર હીરાબાગ સ્ટડ ફાર્મ, સર્વે નં. ૧/૬૧ ને લગતો છે. જોકે, નામદાર મહારાજાના નામે ચવતેશ્વર મહાદેવની જમીન દાખલ કરવા માટે કદાચ હેતુપૂર્વક, આ પત્રનું ખોટું અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે અથવા ગેરસમજ કરવામાં આવી છે. એવું વધુમાં જણાય છે કે એકવાર ચવતેશ્વર મહાદેવની જમીન નામદાર મહારાજાના નામે દાખલ કરવામાં આવી કે તરત જ, ભયંકર લોભ હેઠળ, જમીનોને પ્લોટમાં વહેંચવામાં આવી હતી અને તેના કેટલાક ભાગો ત્રાહિત પક્ષકારોને વેચવામાં આવ્યા હતા.

કદાચ, તે ગણતરીપૂર્વકનું પગલું હતું. બરોડા સ્ટેટના નામદાર મહારાજા, જેઓ બરોડા શહેરમાં મોટી સંખ્યામાં જમીનની માલિકી ધરાવતા હતા, તેમણે મહેસૂલી નોંધ દાખલ થતાં જ, વર્ષ ૧૯૫૬ માં, શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના ખરીદદારનો ભ્રમ ઊભો કરવાના હેતુથી જમીનનો કેટલોક ભાગ તરત જ વેચી દીધો.

૬. જમીનની ટોપોગ્રાફી

૧૪. ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટના સ્થળની ટોપોગ્રાફી પણ ઉપરોક્ત તારણને સમર્થન આપે છે. એક સદી કરતાં પણ વધુ સમય પહેલાં બંધાયેલી મધ્યસ્થ જેલ, બરોડા, નિર્વિવાદપણે, લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસ અને ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર અને તેની સાથે જોડાયેલી જમીનની વચ્ચે આવેલી છે. તેથી, મધ્યસ્થ જેલ વ્યવહારિક રીતે અને ભૌતિક રીતે લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસની જમીનને શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિરથી અલગ કરે છે. ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર મધ્યસ્થ જેલની ઉત્તર દિશામાં આવેલું છે, જે લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસની ઉત્તર દિશામાં આવેલી છે. એ નોંધવું યોગ્ય છે કે મધ્યસ્થ જેલને ક્યારેય લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસનો એક ભાગ હોવાનો દાવો કરવામાં આવ્યો ન હતો. તેથી તે સ્પષ્ટ અને સાફ થઈ જાય છે કે શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર અને તેની સાથે જોડાયેલી જમીન ક્યારેય લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસનો ભાગ ન હતી.

એફ. આંક ૫૫, ૫૬ અને મર્જર એગ્રીમેન્ટ

૧૫. આંક ૫૫ જોતાં, જે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વતી માનનીય શ્રી વી. પી. મેનનનો પત્ર છે, જેના પર વિદ્વાન વકીલ શ્રી બી. ટી. રાવ દ્વારા એવો દાવો કરવા માટે ભારે આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો કે શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ અને તેની આસપાસની જમીન લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસનો ભાગ છે, જોકે, બરોડાના નામદાર મહારાજાની ખાનગી મિલકતો હોવાનું જણાવવામાં આવેલી મિલકતોની યાદીઓની યાદી કે જે કુલ ૭૩ થી ૭૪ મિલકતોમાં ચાલે છે તે આંક ૫૬ ની સાથે સાદું વાંચન કરવાથી, તેમાંથી શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ અને આસપાસની જમીનનું નામ સ્પષ્ટપણે ગેરહાજર છે. એક સરસરી સંદર્ભ પણ ખૂટે છે. લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસ પહેલાં બંધાયેલ ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર, તે સમયે પણ, એક અનન્ય ઓળખ ધરાવતું હતું, પરંતુ મર્જર એગ્રીમેન્ટમાં અથવા ઇન્વેન્ટરીની યાદીમાં, ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર અથવા તેની સાથે જોડાયેલી મિલકત અંગે શબ્દોનો ગણગણાટ પણ કરવામાં આવ્યો નથી. આ સ્થાપિત કરે છે કે નામદાર મહારાજાની ખાનગી મિલકતો તરીકે મર્જરની યાદીમાં સદર મિલકતોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો ન હતો.

૧૬. રેકૉર્ડના પાના નં. ૨૨૦ નો સંદર્ભ લેવો મહત્વપૂર્ણ છે, જે આંક ૨૨ નો એક ભાગ છે, જેમાં રાજા દ્વારા વિનામૂલ્યે ઉપયોગમાં લેવાતી ખાનગી મિલકતની યાદીનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. અનુક્રમ નં. ૧ અને ૨ પરની નોંધ નીચે મુજબ વંચાય છે:—

“૧. ૧. ચવતેશ્વરમાં નર્સીસના ક્વાર્ટર અને સિસ્ટર્સના ક્વાર્ટર
દ્વારા રોકાયેલ મેદાન.

૨. ચવતેશ્વર અને ચિમનબાગ ખાતે ઇલેક્ટ્રિક રિક એક્સચેન્જ
દ્વારા રોકાયેલ મેદાન.

૧૭. ઉપરોક્ત નોંધ એ દર્શાવે છે કે આંક ૫૫ અને ૫૬ ના અમલ સમયે શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર અને આસપાસની જોડાયેલી જમીનો તેના નામથી જાણીતી હતી, અને રાજા દ્વારા વિનામૂલ્યે ઉપયોગમાં લેવાતી ખાનગી મિલકતની યાદીમાં દાખલ કરવામાં આવી હતી. આ સ્પષ્ટપણે સૂચવે છે કે મંદિર અથવા તેની મિલકત ક્યારેય રાજા અથવા બરોડા સ્ટેટની ખાનગી મિલકત ન હતી. મંદિર અને તેની સાથે જોડાયેલી મિલકતના વહીવટમાં કેટલાક વિવાદને કારણે મિલકતનું સંચાલન તત્કાલીન બરોડા સ્ટેટ અથવા તેના દેવસ્થાનમ વિભાગ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હોઈ શકે છે, જેનું સંચાલન છેલ્લે ફાસે પરિવાર દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું. જોકે, આ એવું સ્થાપિત કરતું નથી કે વિવાદિત જમીન નામદાર મહારાજાની માલિકીની છે.

૧૮. જોકે વિદ્વાન વકીલ શ્રી રાવે, તેમની વિસ્તૃત દલીલોમાં, એવું સ્થાપિત કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો કે વિવાદિત જમીન નામદાર મહારાજાની છે, પરંતુ તેઓ આ દાવાના સમર્થનમાં કોઈ એક સ્વતંત્ર પુરાવો દર્શાવવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હતા. આંક ૪૯ ના કાળજીપૂર્વકના વાંચન પરથી, એવું

સ્થાપિત કરવા માટે કંઈ નથી કે શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિરની વિવાદિત જમીન અને તેની સાથે જોડાયેલી જમીન નામદાર મહારાજાની જમીન તરીકે માનવામાં આવી હતી અથવા ઓળખવામાં આવી હતી.

૧૯. પુનરાવર્તનના ભોગે, રેકૉર્ડ પર રજૂ કરાયેલા ઇતિહાસ પરથી એવું અવલોકન કરવાનું રહે છે કે શ્રી ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિરનું નિર્માણ દિવાન રાવજી અપ્પાજીના યુગમાં કરવામાં આવ્યું હતું. દિવાને વાવ, બગીચો અને સંલગ્ન બાંધકામો પણ બનાવ્યા હતા, જે વિવાદિત જમીનનો ભાગ છે. દિવાન સીતારામ રાવજી રાવજી અપ્પાજીના દિવાન તરીકે અનુગામી બન્યા હતા અને મંદિર અને તેની મિલકતનો વહીવટ કરતા હતા. દિવાન સીતારામ રાવજીના અવસાન પછી, તેમના પુત્ર નારાયણ સીતારામ દિવાન તરીકે અનુગામી બન્યા ન હતા, પરંતુ મંદિર અને તેની મિલકતનું સંચાલન સીતારામ રાવજીના પરિવાર પાસે રહ્યું હતું. બાદમાં, પારિવારિક વિવાદ ઊભો થયો હતો, અને આખરે વર્ષ ૧૮૫૪ માં મંદિરનું સંચાલન તત્કાલીન રાજ્યના ખાનગી ખાતાને સોંપવામાં આવ્યું હતું અને તે મર્જર સુધી નામદાર મહારાજાના ખાનગી ખાતામાં રહ્યું હતું. તેથી, સર્વે નં. ૯ ની જમીનનો મહેસૂલી રેકૉર્ડ, જે સીતારામ બાપુના બગીચા તરીકે સીતારામ રાવજીના નામે હતો, તે મર્જર સુધી ખાનગી ખાતા તરીકે રહ્યો હતો અને નામદાર મહારાજાની ખાનગી મિલકત તરીકે ક્યારેય નોંધવામાં આવ્યો ન હતો. આ દસ્તાવેજ પુરાવા પરથી સ્પષ્ટપણે સ્થાપિત થાય છે, જેમાં

ફેસલ પત્રક, પાણી પત્રક વગેરેનો સમાવેશ થાય છે જે વાજબી શંકાથી પર બાબત સાબિત કરે છે.

૨૦. તપાસ દરમિયાન, શ્રી હરગોવનભાઈ પટેલની અપીલકર્તાઓની તરફેણના સાક્ષી તરીકે તપાસ કરવામાં આવી હતી. તેઓ ફેબ્રુઆરી ૧૯૭૦ થી નવેમ્બર, ૧૯૭૩ સુધી કલેક્ટર કચેરી, વડોદરાના દેવસ્થાન વિભાગમાં અવ્વલ કારકુન તરીકે ફરજ બજાવતા હતા. તેઓ ૧૯૪૨ થી તત્કાલીન બરોડા સ્ટેટમાં પણ ફરજ બજાવતા હતા. તેમણે એવી જુબાની આપી હતી કે તત્કાલીન બરોડા સ્ટેટ દરમિયાન, દેવસ્થાન વિભાગ અલગથી જાળવવામાં આવતો હતો. તેમણે વધુમાં જુબાની આપી હતી કે ૧૫.૧૨.૧૯૦૮ થી, ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટને રૂ. ૩૮૨/- ની ગ્રાન્ટ આપવામાં આવી હતી અને તે ગ્રાન્ટ હજુ પણ ચાલુ છે. તેમણે ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટના ચતુર્દિશ સાથે દસ્તાવેજી પુરાવા વગેરે પણ રજૂ કર્યા છે. તેમણે સર્વે નં. ૧૦ ની જમીનનું ફેસલ પત્રક પણ રજૂ કર્યું છે જેમાં જણાવ્યું છે કે તે કૂવા, સંપ, હદ વગેરે ધરાવતું ૩ વીંછા અને ૯ વસાનું માપ ધરાવતું હતું. તેમણે વધુમાં જુબાની આપી છે કે જમીનમાં બાંધવામાં આવેલી કેબિન તત્કાલીન બરોડા સ્ટેટના સમયથી ભાડા પર આપવામાં આવી હતી. તેમણે વધુમાં જુબાની આપી છે કે જ્યારે તત્કાલીન બરોડા સ્ટેટ શાસનમાં હતું, ત્યારે ભાડું તત્કાલીન બરોડા સ્ટેટ પાસે જમા કરવામાં આવતું હતું અને બાદમાં, તે કલેક્ટર કચેરી, વડોદરામાં જમા કરવામાં આવતું હતું. તેમણે ભાડાની પહોંચ પણ રેકૉર્ડ પર મૂકી છે.

તેમણે વધુમાં જુબાની આપી છે કે ફેસલ પત્રકમાં, વિવાદિત જમીન ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટની જમીન તરીકે દર્શાવવામાં આવી છે. તેમણે વધુમાં જુબાની આપી છે કે આ જમીન પર, રાજ્ય સરકાર અથવા તત્કાલીન બરોડા સ્ટેટનો કોઈ પણ અધિકાર નથી. તેમણે વધુમાં જુબાની આપી છે કે મર્જર વખતે, તત્કાલીન બરોડા સ્ટેટના નામદાર મહારાજાએ વિવાદિત જમીનને ખાનગી મિલકત તરીકે દર્શાવી ન હતી. તેમણે વધુમાં જુબાની આપી છે કે આર એન્ડ બી વિભાગના એક્ઝિક્યુટિવ એન્જિનિયરને તત્કાલીન બરોડા સ્ટેટના નામદાર મહારાજાના નામે સર્વે નં. ૧૦ ની જમીન દાખલ કરવા સિટી સર્વે વિભાગને જાણ કરવાનો કોઈ પણ અધિકાર ન હતો. તેમણે એવી પણ જુબાની આપી છે કે એક્ઝિક્યુટિવ એન્જિનિયરનું ઉપરોક્ત કૃત્ય અન્યાયી, ગેરકાયદેસર અને ગેરવ્યાજબી છે. ટૂંકમાં, સરતપાસમાં, અવ્વલ કારકુન શ્રી પટેલે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવ્યું હતું કે વિવાદિત જમીન ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટની છે અને તે બરોડા સ્ટેટના તત્કાલીન નામદાર મહારાજા એટલે કે નામદાર મહારાજા શ્રી ગોવિંદરાવ ગાયકવાડ દ્વારા એનાયત કરવામાં આવી હતી. આ સાક્ષીની વિસ્તૃત ઊલટતપાસ કરવામાં આવી છે. જોકે, ઊલટતપાસ દરમિયાન અપીલકર્તાઓના કેસનો વિરોધ કરતું કંઈ ફળદાયી બહાર આવતું નથી.

૨૧. બચાવમાં, આંક ૧૩૯ ખાતે, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજા હિસ હાઈનેસ દ્વારા શ્રી ડી.એમ. મજમુદારની તપાસ કરવામાં આવેલ છે.

તેમની મુખ્ય-તપાસ મુજબ, તેઓ હિસ હાઇનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજા શ્રી ફતેહસિંહ ગાયકવાડના પાવર ઓફ એટર્ની છે, જોકે, તપાસની કાર્યવાહી દરમિયાન આવો કોઈ પાવર ઓફ એટર્ની રજૂ કરવામાં આવેલ ન હતો. ઉલટ-તપાસમાં, તેમણે કબૂલ્યું છે કે લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસના કમ્પાઉન્ડમાં રાઈડિંગ ટ્રેક તૈયાર કરવામાં આવેલ છે અને તે ઘોડેસવારી માટે તૈયાર કરવામાં આવેલ હતો. ચપતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ રાઈડિંગ ટ્રેક (આંક ૨૭) ની અડીને આવેલું છે. તેમણે એમ પણ કબૂલ્યું છે કે અગાઉના બરોડા સ્ટેટ દરમિયાન, રાજાની અંગત મિલકત માટે અલગ વિભાગ નિભાવવામાં આવતો હતો. ઉલટ-તપાસમાં, તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે તેમણે હિસ હાઇનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજાની ખાનગી મિલકત માટે રાખવામાં આવેલ કોઈ રજિસ્ટર જોયું નથી. જોકે, તેમણે કબૂલ્યું છે કે હિસ હાઇનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજા આપું રજિસ્ટર નિભાવતા હતા અને તે ચિટનીસની ઓફિસમાં રાખવામાં આવતું હતું. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે તેમણે યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા સાથે બરોડા સ્ટેટના વિલીનીકરણ થયા બાદ આ રજિસ્ટર જોયું છે, જોકે વિલીનીકરણ પહેલાં, તેમણે આપું રજિસ્ટર જોયું નથી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે આપું રજિસ્ટર હજુ પણ ઓફિસમાં પડ્યું છે, જોકે, તપાસની કાર્યવાહી દરમિયાન આપું કોઈ રજિસ્ટર અથવા તેની નકલ રજૂ કરવામાં આવેલ નથી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે મહાદેવની ખાનગી મિલકતની ચાટી (આંક ૫૬) માં, વિવાદિત જમીન એટલે કે ચપતેશ્વર

મહાદેવ ટ્રસ્ટની જમીન અને ચપતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ સાથે જોડાયેલી જમીનને હિસ હાઈનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજાની ખાનગી મિલકત તરીકે દર્શાવવામાં આવેલ નથી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે હિસ હાઈનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજાનું કોઈ ખાનગી મંદિર નથી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે અગાઉના બરોડા સ્ટેટમાં, મંદિરોના નિભાવ માટે દેવસ્થાનના નામે અલગ વિભાગ નિભાવવામાં આવતો હતો. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે આઝાદી પહેલાં હિસ હાઈનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજાની ખાનગી મિલકત તરીકે ક્યારેય ચપતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ અને જોડાયેલી જમીનોનો વહીવટ થતો હતો કે કેમ તે તેઓ જાણતા નથી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસ કમ્પાઉન્ડ વોલ તેમજ કમ્પાઉન્ડ વોલ પર મૂકવામાં આવેલ લોખંડના સળિયાથી ઘેરાયેલો છે. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે મધ્યસ્થ જેલની આસપાસ લોખંડના સળિયા લગાવવામાં આવેલ છે અને તે અલગ જગ્યા છે. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે મધ્યસ્થ જેલ લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસ કમ્પાઉન્ડનો ભાગ નથી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે અકોટા ગામ તરફ જતી પગદંડી લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસ કમ્પાઉન્ડની ખુફી જમીન વચ્ચે અસ્તિત્વ ધરાવે છે. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે સર્વે નં. ૧૦ ની જમીનમાં, નર્સિંગ ક્વાર્ટર આવેલા છે અને તે ખાનગી મિલકત નથી, પરંતુ તે રાજ્ય સરકારની છે અને તે મુખ્યત્વે નર્સિંગ સ્ટાફના રહેણાંકના હેતુ માટે બાંધવામાં આવેલ છે. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે તેમણે ટિપ્પણ જોયું નથી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે

ઈન્દિરા એવન્યુ રોડના બાંધકામના હેતુ માટે, હિસ હાઈનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજાને કોઈ વળતર મળ્યું ન હતું કારણ કે વિવાદિત જમીન તેમની ન હતી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે ચપતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ અને આસપાસની જમીનનો મૂળ સર્વે નંબર શું હતો તે તેઓ જાણતા નથી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે સર્વે નં. ૧૦ ની જમીન કઈ બાજુ આવેલી છે તે તેઓ જાણતા નથી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે ચપતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ સર્વે નં. ૧૦ ની જમીન પર અસ્તિત્વ ધરાવે છે કે કેમ તે તેઓ જાણતા નથી. આંક ૭૧ – નકશો જોયા બાદ, તેમણે કબૂલ્યું છે કે તેમાં જણાવેલ સર્વે નં. ૯ નો ચતુર્ભુજ સાચો છે. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે સદરહુ આંક ૭૧ માં, સર્વે નં. ૧૦ ની જમીન સર્વે નં. ૯ ની જમીનની ઉત્તર બાજુએ દર્શાવવામાં આવેલ છે. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે ચપતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ સર્વે નં. ૧૦ ધરાવતી જમીન પર અસ્તિત્વ ધરાવે છે. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે સર્વે નં. ૧૦ ની જમીન હિસ હાઈનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજાની ખાનગી મિલકત હોવાનું દર્શાવવા માટે હિસ હાઈનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજા પાસે કોઈ મહેસૂલી રેકૉર્ડ નથી. ઉલટ-તપાસમાં, તેમને આંક ૬૬ – વર્ષ ૧૮૯૨ નું ફેસલ પત્રક બતાવવામાં આવ્યું હતું અને તેમણે કબૂલ્યું હતું કે આ ફેસલ પત્રકમાં, સર્વે નં. ૯ ની જમીન ૩૯ વીધા અને ૯ વસા માપની હતી અને સુધારા પછી, તે ૨૭ વીધા અને ૮ વસા માપની હતી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે ઈન્દિરા એવન્યુ રોડના બાંધકામ માટે ૨ વીધા અને ૫ વસા માપની

જમીન લેવામાં આવી હતી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે સર્વે નં. ૧૦ ની જમીન ૩ વીધા અને ૯ વસા માપની છે અને મહેસૂલી રેકૉર્ડના કૉલમ નં. ૮ માં, તેને સરકારી પડતર જમીન તરીકે દર્શાવવામાં આવેલ છે. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે કૉલમ નં. ૧૧ માં, તેને મહાદેવ મંદિર અને ખરાબા જમીન તરીકે દર્શાવવામાં આવેલ છે. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે સર્વે નં. ૧૦ માંથી ૯ વસા જમીન રોડના બાંધકામ માટે કાપવામાં આવી હતી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસ સર્વે નં. ૮ ની જમીનમાં આવેલો છે, સર્વે નં. ૯ ની જમીન મધ્યસ્થ જેલ તરફ આવેલી છે અને સર્વે નં. ૧૦ ની જમીનમાં, ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર તેની ઉત્તરે આવેલું છે. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર હિસ હાઇનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજા દ્વારા બનાવવામાં આવ્યું હતું કે કેમ તે તેઓ કહી શકતા નથી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિર કોણે બનાવ્યું અને સ્થાપિત કર્યું તે તેઓ જાણતા નથી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે રાવજી અપ્પાજી હિસ હાઇનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજાના પ્રથમ દીવાન / સેક્રેટરી હતા. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે તેમણે ગાયકવાડ પરિવારની પેઢીનામું તૈયાર કર્યું નથી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટની જમીન હિસ હાઇનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજાની છે કે કેમ તે કહેવા માટે તેમણે હિસ હાઇનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજાના ખાનગી રેકૉર્ડની તપાસ કરી નથી. આ સાક્ષીને આંક ૬૫ બતાવવામાં આવ્યો હતો અને તેનું

અવલોકન કર્યા પછી અને તેમાંથી પસાર થયા પછી, તેમણે કબૂલ્યું છે કે તે ચવતેશ્વર મહાદેવ મંદિરનો ઇતિહાસ છે. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે તેઓ કહી શકતા નથી કે આંક ૫૭ નકશા મુજબ, એવો દાવો કરી શકાય છે કે વિવાદિત જમીન હિસ હાઇનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજાની ખાનગી મિલકત છે. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે નકશામાં તારીખ સામેલ નથી. આંક ૫૭ માંથી પસાર થયા પછી, તેમણે કબૂલ્યું છે કે સર્વે નં. ૮ ની જમીન કઈ હદ સુધી અસ્તિત્વ ધરાવે છે તે તેઓ કહી શકતા નથી. જોકે, તેમણે કબૂલ્યું છે કે મધ્યસ્થ જેલ વર્ષ ૧૮૮૧ માં સર્વે નં. ૯ ની જમીનમાં બનાવવામાં આવી છે અને સર્વે નં. ૧૦ ની જમીન જેલની ઉત્તર બાજુએ આવેલી છે. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે તેમણે વિવાદિત જમીનનું પ્રોપર્ટી કાર્ડ જોયું નથી. આંક ૧૧૩ ખાતેનો શ્રી કે.કે. શાહનો પત્ર જ્યારે આ સાક્ષીને બતાવવામાં આવ્યો અને તેમાંથી પસાર થયા પછી, આ સાક્ષીએ જણાવ્યું કે ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ અથવા આસપાસની જમીનનો ઉલ્લેખ આંક ૧૧૩ માં કરવામાં આવેલ નથી. આ સાક્ષીને આંક ૧૧૪ પણ બતાવવામાં આવ્યો હતો અને ફરીથી, તેમણે કબૂલ્યું છે કે ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ અને તેની આસપાસની જમીનનું નામ આંક ૧૧૪ માં ઉલ્લેખિત નથી. આ સાક્ષીએ વધુમાં કબૂલ્યું છે કે આઝાદી પહેલાં રેકૉર્ડ ઓફ રાઇટ્સમાં ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટના નામનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો કે નહીં તે તેમની જાણમાં નથી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે વિલીનીકરણ પછી, અને વર્ષ ૧૯૫૬ સુધી એટલે કે ૧૯૪૯

થી ૧૯૫૬ સુધી, હિસ હાઇનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજાએ વિવાદિત જમીનના મહેસૂલી રેકૉર્ડમાં પોતાનું નામ દાખલ કરવા માટે મહેસૂલી અધિકારી સમક્ષ કોઈ અરજી કરી ન હતી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા તૈયાર અને મંજૂર કરવામાં આવેલી યાદી મુજબ, હિસ હાઇનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજાનું નામ તેમની ખાનગી મિલકતમાં દાખલ કરવાની પ્રક્રિયા હાથ ધરવામાં આવી છે, પરંતુ આ પ્રક્રિયા કોણે હાથ ધરી છે તે તેઓ જાણતા નથી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે હિસ હાઇનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજાએ કાર્યપાલક ઇજનેરને સર્વે નં. ૧૦ ની જમીન તેમના નામે તબદીલ કરવા વિનંતી કરી ન હતી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે તેમણે એવા મહેસૂલી રેકૉર્ડ જોયા નથી જે સાબિત કરી શકે કે વિવાદિત જમીન હિસ હાઇનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજાની ખાનગી મિલકત હતી. ઉલટ-તપાસમાં, આ સાક્ષીએ કબૂલ્યું કે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયાના તારીખ ૧૪.૦૨.૧૯૪૯ ના પત્ર દ્વારા હિસ હાઇનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજાના નામે સર્વે નં. ૮/૨ ની જમીન દાખલ કરવામાં આવી હતી. આ પત્ર માનનીય શ્રી વી.પી. મેનન દ્વારા યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વતી લખવામાં આવ્યો હતો. પત્ર સાથે ઇન્વેન્ટરીની નકલ પણ જોડવામાં આવી હતી (આંક ૫૫ અને ૫૬). તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટની જમીનમાં મહેસૂલી રેકૉર્ડમાં હિસ હાઇનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજાનું નામ પ્રથમ વખત વર્ષ ૧૯૫૫-૫૬ માં દાખલ

કરવામાં આવ્યું હતું. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે પ્રોપર્ટી કાર્ડનો ઉતારો આંક ૬૫ ખાતે રજૂ કરવામાં આવેલ છે. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે આંક ૬૫ માં, – પ્રોપર્ટી કાર્ડના ઉતારામાં, માનનીય શ્રી વી.પી. મેનન દ્વારા હસ્તાક્ષર કરાયેલ ભારત સરકારના તારીખ ૧૪.૦૨.૧૯૪૯ ના પત્રનો કોઈ ઉલ્લેખ નથી અને તારીખ ૧૪.૦૨.૧૯૪૯ (આંક ૫૫ અને ૫૬) ના પત્રના આધારે મહેસૂલી નોંધ દાખલ કરવામાં આવી ન હતી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે આંક ૧૪૭/૧ – કાર્યપાલક ઈજનેર દ્વારા લખવામાં આવેલ પત્ર ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટનું નામ બદલીને હિસ હાઈનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજાના નામે નોંધ દાખલ કરવાનો સ્ત્રોત બન્યો. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે આંક ૧૪૭/૧ હીરાબાગ બંગલા અને સર્વે નં. ૨ ની જમીનમાં વિલાસપુર બાજુને લગતો છે, તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે આ બે મિલકતોને ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટની સ્થાવર મિલકત સાથે કોઈ સંબંધ નથી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટની દક્ષિણ બાજુએ આવેલા નર્સિંગ ક્વાર્ટર રાજ્ય સરકારના છે. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે હિસ હાઈનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજાએ નર્સિંગ ક્વાર્ટરનું કોઈ ભાડું લીધું નથી. તેમણે વધુમાં કબૂલ્યું છે કે દક્ષિણ બાજુએ, મેડિકલ ઓફિસરોના ઉપયોગ માટે બંગલા બાંધવામાં આવ્યા છે અને તે રાજ્ય સરકારના નિયંત્રણમાં છે.

૨૨. મૌખિક પુરાવા સાથે દસ્તાવેજી પુરાવાની ઉપરોક્ત પુનઃ-તપાસ આવશ્યકપણે કહે છે કે વિવાદિત જમીન કોઈપણ સમયે હિસ હાઈનેસ,

અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજાની અંગત મિલકત ન હતી. પુનરાવર્તનના ભોગે, એવું અવલોકન કરી શકાય છે કે એચ.એચ. શ્રી ગોવિંદરાવ ગાયકવાડ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજાએ, તેમના દીવાન / સેક્રેટરી એટલે કે રાવજી અપ્પાજીની વિનંતી અને આગ્રહ પર, ચવતેશ્વર મહાદેવનું મંદિર બનાવવા અને ભગવાન શિવના લિંગની સ્થાપના કરવા માટે વિશ્વામિત્ર નદીના કાંઠે આવેલી જમીન સમર્પિત કરી હતી. વિવાદિત જમીન સર્વે નં. ૮ ની જમીન કરતાં તદ્દન અલગ અને ભિન્ન છે, જેના પર લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસ આવેલો છે. વર્ષ ૧૯૫૬ (આંક ૬૫) સિવાય, ૧૦૦ વર્ષથી વધુ સમય માટે કોઈપણ સમયે, વિવાદિત જમીન હિસ હાઇનેસ, અગાઉના બરોડા સ્ટેટના મહારાજાની ખાનગી મિલકત તરીકે ઊભી રહી નથી. નોંધપાત્ર રીતે સાબિત થયું કે મહેસૂલી અધિકારીએ આંક ૧૪૭ ખાતેના પત્રને સંપૂર્ણપણે ખોટી રીતે વાંચ્યો હતો. આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનરે રેકૉર્ડ પરના પુરાવાઓમાંથી સંપૂર્ણપણે પસાર થયા છે અને તપાસના અંતે, યોગ્ય રીતે ઠરાવ્યું છે કે વિવાદિત જમીન ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટની છે. જોઈન્ટ ચેરિટી કમિશનરે ફરીથી કવાયત હાથ ધરી હતી અને આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનરના તારણોને સમર્થન આપ્યું હતું. વિદ્વાન જોઈન્ટ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ, વડોદરાએ ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની કલમ ૭૨(૨) હેઠળની અપીલની કાર્યવાહીમાં સમવર્તી તારણોની પુષ્ટિ કરવા માટે સમગ્ર પુરાવાઓને ફરીથી જોયા અને ફરીથી વિશ્લેષણ કર્યું.

૨૩. આ કોર્ટે રેકૉર્ડ પરના પુરાવાઓની પુનઃ-તપાસ કરવાની ક્વાયત પણા હાથ ધરી છે. ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની કલમ ૭૨(જ) હેઠળની અપીલના વ્યાપ અને કાર્યક્ષેત્રમાં, આ કોર્ટેને આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનર, જોઈન્ટ ચેરિટી કમિશનર અને જોઈન્ટ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ દ્વારા પહોંચેલા સમવર્તી તારણોમાં દખલ કરવાનું કોઈ કારણ જણાતું નથી.

૨૪. વિદ્વાન વકીલ શ્રી બી.ટી. રાવે રજૂઆત કરી હતી કે ૧૫ વર્ષ પછી ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની કલમ ૭૯ સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૨૨એ હેઠળ તપાસની શરૂઆત લિમિટેશનના કાયદા દ્વારા બાધિત છે, તેથી આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનર દ્વારા તપાસની શરૂઆત પણ અધિકારક્ષેત્ર વિનાની અને વૈધાનિક સમયગાળાની બહાર છે. તેમણે વધુમાં દલીલ કરી છે કે જો કાનૂન તપાસ શરૂ કરવા માટે કોઈ લિમિટેશન સૂચવતું ન હોય તો પણ, વાજબી સમયગાળાના સિદ્ધાંત હેઠળ, આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનર, શ્રેષ્ઠ રીતે ત્રણ વર્ષના વાજબી સમયગાળામાં તપાસ શરૂ કરી શકે છે. તેથી, ૧૯ વર્ષ પછી તપાસની શરૂઆત લિમિટેશનના સમયગાળાની બહાર છે.

૨૫. આ રજૂઆતનો સૌપ્રથમ એ અવલોકન સાથે સામનો કરી શકાય છે કે લિમિટેશન એક્ટ માત્ર કોર્ટોને લાગુ પડે છે અને અર્ધ-ન્યાયિક સંસ્થાઓ અથવા ટ્રિબ્યુનલોને નહીં સિવાય કે કાનૂન દ્વારા સ્પષ્ટપણે વિસ્તૃત કરવામાં આવે.

૨૬. પ્રોપર્ટી કંપની (પી) લિમિટેડ વિ. રોહિન્ટન ડેડી મઝદા, ૨૦૨૬
લાઈવલો એસ.સી. ૧૯ ના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે પેરા ૪૨
માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:—

“૪૨. વિશેષ કાનૂનમાં કોઈ ચોક્કસ જોગવાઈની ગેરહાજરીમાં
જે સ્પષ્ટપણે ૧૯૬૩ ના અધિનિયમની લાગુ પડવાને સંબંધિત
અર્ધ-ન્યાયિક સંસ્થા અથવા અર્ધ-ન્યાયિક સંસ્થાઓની સિસ્ટમ
સમક્ષની કાર્યવાહી સુધી વિસ્તૃત કરે છે, ત્યાં સામાન્ય નિયમ એ
છે કે લિમિટેશનના નિયમો, માત્ર તે જ નહીં જે નિર્ધારિત
સમયગાળો નક્કી કરવા માંગે છે પરંતુ ૧૯૬૩ ના અધિનિયમની
અનુક્રમે કલમ ૪ થી ૨૪ હેઠળ કલ્પના કરાયેલ નિયમો પણ
અર્ધ-ન્યાયિક સંસ્થાઓને લાગુ પડશે નહીં.”

૨૭. આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનરે ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની કલમ ૭૯
સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૨૨ હેઠળ સત્તાના ઉપયોગમાં તપાસ હાથ ધરી
હતી, કાયદાની જોગવાઈઓ નીચે મુજબ કાઢવામાં આવેલ છે:—

“૨૨એ. જો કલમ ૨૧ અથવા ૨૨ હેઠળ રજિસ્ટરમાં નોંધો
કરવામાં આવ્યા પછી કોઈપણ સમયે ડેપ્યુટી અથવા આસિસ્ટન્ટ
ચેરિટી કમિશનરને એમ જણાય કે કોઈ સાર્વજનિક ટ્રસ્ટને લગતી
કોઈ ચોક્કસ બાબત, જે કલમ ૧૯, અથવા કલમ ૨૨ ની પેટા-
કલમ (૩), જે પણ કિસ્સો હોય, હેઠળની તપાસનો વિષય ન

હતી, તે તપાસ કરવાની બાકી રહી ગઈ છે, તો ડેપ્યુટી અથવા આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનર, જે પણ કિસ્સો હોય, નિર્ધારિત રીતે વધુ તપાસ કરી શકશે, તેમના તારણો નોંધી શકશે અને પહોંચેલા નિર્ણય મુજબ રજિસ્ટરમાં નોંધો કરી શકશે અથવા જો આ અધિનિયમ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલ મુજબ અપીલો અથવા અરજીઓ કરવામાં આવે, તો આ અધિનિયમ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલ સક્ષમ સત્તામંડળના નિર્ણય મુજબ કરી શકશે. કલમો ૧૯, ૨૦, ૨૧ અને ૨૨ ની જોગવાઈઓ, જ્યાં સુધી શક્ય હોય ત્યાં સુધી, આ કલમ હેઠળની તપાસ, તારણોની નોંધણી અને રજિસ્ટરમાં નોંધો કરવાને લાગુ પડશે.

૭૯. (૧) કોઈ ટ્રસ્ટ અસ્તિત્વ ધરાવે છે કે કેમ અને આવું ટ્રસ્ટ સાર્વજનિક ટ્રસ્ટ છે કે કોઈ ચોક્કસ મિલકત આવા ટ્રસ્ટની મિલકત છે તેવો કોઈપણ પ્રશ્ન, આ અધિનિયમ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલ મુજબ અપીલમાં ડેપ્યુટી અથવા આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનર અથવા ચેરિટી કમિશનર દ્વારા નક્કી કરવામાં આવશે. (૨) અપીલમાં ડેપ્યુટી અથવા આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનર અથવા ચેરિટી કમિશનરનો નિર્ણય, જે પણ કિસ્સો હોય, કોર્ટના [અરજી પરના] અથવા અપીલમાં હાઈકોર્ટના નિર્ણય દ્વારા બાજુ પર રાખવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, અંતિમ અને નિર્ણાયક રહેશે.” ૨૮. કલમ ૨૧ અથવા ૨૨ હેઠળ “રજિસ્ટરમાં નોંધો કરવામાં આવ્યા

પછી કોઈપણ સમયે” એવો શબ્દપ્રયોગ કે જો ડેપ્યુટી અથવા આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનરને એમ જણાય કે કોઈ સાર્વજનિક ટ્રસ્ટને લગતી કોઈ ચોક્કસ બાબત, જે કલમ ૧૯, અથવા કલમ ૨૨ ની પેટા-કલમ (૩), જે પણ કિસ્સો હોય, હેઠળની તપાસનો વિષય ન હતી, તે તપાસ કરવાની બાકી રહી ગઈ છે અને તે વિપુલ પ્રમાણમાં સ્પષ્ટ કરે છે કે લિમિટેશનનો કાનૂન આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનર અથવા ડેપ્યુટી ચેરિટી કમિશનર દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતી તપાસને લાગુ પડતો નથી. કલમ ૨૨એ માં દેખાતા “કોઈપણ સમયે” અને “વધુ તપાસ કરી શકશે” શબ્દો સ્પષ્ટ કરે છે કે આ તપાસો લિમિટેશનના કાયદાને આધીન નથી અને તે સંપૂર્ણપણે આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનર અથવા ડેપ્યુટી ચેરિટી કમિશનરના વિવેકાધિકાર પર છે.

૨૮. કલમ ૨૧ અથવા ૨૨ હેઠળ “રજિસ્ટરમાં નોંધો કરવામાં આવ્યા પછી કોઈપણ સમયે” ડેપ્યુટી અથવા આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનરને એમ જણાય કે કોઈપણ સાર્વજનિક ટ્રસ્ટને લગતી કોઈપણ વિગત, જે કલમ ૧૯ હેઠળની અથવા કલમ ૨૨ ના પેટા-કલમ (૩) હેઠળની તપાસનો વિષય ન હતી, જે પણ કિસ્સો હોય, તેની તપાસ કરવાની બાકી રહી ગઈ છે તે શબ્દપ્રયોગ એ બાબતને પુષ્કળ રીતે સ્પષ્ટ કરે છે કે આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનર અથવા ડેપ્યુટી ચેરિટી કમિશનર દ્વારા હાથ ધરવામાં આવનારી તપાસને લિમિટેશનનો કાયદો લાગુ પડતો નથી. કલમ ૨૨એ

માં આવતા “કોઈપણ સમયે” અને “વધુ તપાસ કરી શકે છે” તે શબ્દો સ્પષ્ટ કરે છે કે આ તપાસ લિમિટેશનના કાયદાને આધીન નથી અને તે સંપૂર્ણપણે આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનર અથવા ડેપ્યુટી ચેરિટી કમિશનરની વિવેકબુદ્ધિ પર છે.

૨૯. વિદ્વાન વકીલ શ્રી રાવ દ્વારા વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે વર્ષ ૧૯૫૨ માં જ્યારે કલેક્ટરે ચવતેશ્વર મહાદેવના ટ્રસ્ટની નોંધણી કરવા માટે અરજી દાખલ કરી ત્યારે નોંધણી અરજીમાં વિવાદિત જમીનનો સમાવેશ કર્યો ન હતો અને તેથી, ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની કલમ ૨૨એ હેઠળ તપાસ દ્વારા આવી મિલકતનો સમાવેશ કરવાની પરવાનગી નથી. મને આવી રજૂઆતમાં કોઈ તથ્ય જણાતું નથી. આંક ૧૪૭/૧ ના પત્ર મુજબ વર્ષ ૧૯૫૬ માં સર્વે નં. ૧૦ ની જમીનની મહેસૂલી નોંધમાં ફેરફાર કરવામાં આવ્યો હતો, જે અહીં ઉપર દર્શાવેલ છે. નોંધનીય છે કે, તે ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ અથવા ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ સાથે જોડાયેલી જમીનનો ઉલ્લેખ કરતો નથી. એકિઝક્યુટિવ એન્જિનિયર નો આ પત્ર હીરાબાગ બંગલાની સ્થાવર મિલકતના સંબંધમાં હતો. તેમ છતાં, આવા પત્રના આધારે, મહેસૂલી અધિકારીએ સંપૂર્ણ ગેરસમજ દ્વારા, ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ અને આસપાસની જમીનમાં તત્કાલીન બરોડા રાજ્યના મહારાજા હિઝ હાઈનેસનું નામ તેમની ખાનગી મિલકત તરીકે ફેરફાર કર્યું. જ્યારે, વર્ષ ૧૯૫૪ માં ટ્રસ્ટની નોંધણી કરવામાં આવી ત્યારે, ચવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટ અને તેની સાથે જોડાયેલી આસપાસની જમીન પહેલેથી જ

યવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટના નામે હતી અને તેથી, ટ્રસ્ટની નોંધણી માટેની અરજમાં તે સંબંધમાં કોઈ તપાસ કરવાની અથવા તેનો ઉલ્લેખ કરવાની કોઈ જરૂર નહોતી.

૩૦. હકીકતમાં, તત્કાલીન બરોડા રાજ્ય દ્વારા તેમજ આઝાદી પછી કલેક્ટર દ્વારા સંચાલિત દેવસ્થાન વિભાગે જાળવી રાખ્યું હતું કે વિવાદિત જમીન યવતેશ્વર મહાદેવ ટ્રસ્ટની છે. કોઈ પણ નોંધ કરી શકે છે કે ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની કલમ ૧૯ હેઠળ સાર્વજનિક ટ્રસ્ટની નોંધણી માટેની તપાસમાં સાર્વજનિક ટ્રસ્ટની એકંદર વિગતો ઇરાદાપૂર્વક અથવા અન્યથા જાહેર કરવામાં ન આવે. ટ્રસ્ટની નોંધણી માટે અરજી કરતી વખતે મિલકતનો ઉલ્લેખ કરવાનું ટાળવા માટે અસંખ્ય કારણો હોઈ શકે છે. કેટલીકવાર, ટ્રસ્ટની મિલકતનો ઉલ્લેખ ટ્રસ્ટીની ખાનગી મિલકત તરીકે કરવામાં આવે છે. જો કે, જો ડેપ્યુટી ચેરિટી કમિશનર અથવા આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનર, જે પણ કિસ્સો હોય, તેમના ધ્યાનમાં આવે કે હિત ધરાવતી વ્યક્તિ દ્વારા માંગવામાં આવેલી માહિતી પરથી અમુક મિલકતો અથવા અન્ય મિલકતો બાકાત રાખવામાં આવી છે, તો ડેપ્યુટી ચેરિટી કમિશનર અથવા આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનર કલમ ૨૨એ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી શકે છે અને વધુ તપાસ કરી શકે છે. કલમ ૨૨ હેઠળ નોંધાયેલ કોઈપણ વિગતોમાં દાવામાં કરવામાં આવેલી નોંધના સંબંધમાં સમાન કાર્યવાહી થઈ શકે છે. તેથી, કલમ ૨૨એ સ્પષ્ટ કરે છે કે આ હેતુ માટે તપાસ કરવામાં આવશે અને ડેપ્યુટી ચેરિટી કમિશનર અથવા

આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનર દ્વારા તપાસ બાદ જરૂરી નોંધો કરવામાં આવશે.

૩૧. કલમ ૨૨ માં ઉલ્લેખિત "વિગત" શબ્દનું અર્થઘટન આ કોર્ટ દ્વારા કુબેરભાઈ શિવદાસ વિ. મહંત પુરુષોત્તમદાસ કલ્યાણદાસ, (૧૯૬૧) ૨ જી.એલ.આર. ૬૫૪ ના કેસમાં કરવામાં આવ્યું છે, જેમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે કલમ ૨૨એ માં ઉલ્લેખિત વિગત શબ્દનો અર્થ ટ્રસ્ટ વિશેની કોઈપણ માહિતી અથવા વિગત થશે કે જેને કલમ ૧૯ હેઠળની અગાઉની તપાસમાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવી ન હોય.

૩૨. ઈશ્વરલાલ નાનાલાલ વિ. ધાંચી ચીમનલાલ આર., આઈ.એલ.આર. (૧૯૬૩) ગુજરાત ૭૬૭ ના કેસમાં "અન્ય ચુકાદામાં વિગત" શબ્દના સંબંધમાં, આ કોર્ટ દ્વારા એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની કલમ ૧૯ હેઠળની તપાસમાં જે મિલકત સાર્વજનિક ટ્રસ્ટ હોવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું છે તેના સંબંધમાં ત્રાહિત પક્ષકાર દ્વારા કરવામાં આવેલો દાવો સાર્વજનિક ટ્રસ્ટને લગતી વિગત ગણાશે કારણ કે તેનો દાવો એવી સ્થાવર મિલકતના સંદર્ભમાં કરવામાં આવ્યો છે જે સાર્વજનિક ટ્રસ્ટની હોવાના આક્ષેપ હેઠળ ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની કલમ ૧૯ હેઠળ તપાસ હેઠળ છે. તેમાં વધુમાં ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે તે સંજોગોમાં, ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની કલમ ૧૯ હેઠળની તપાસમાં દાવાની તપાસ કરવાની બાકી રહે છે અને તે નકારી શકાય નહીં કે આ

દાવો કલમ ૧૯ હેઠળની તપાસનો વિષય નથી. જો એમ હોય, તો કલમ ૨૨એ ની જોગવાઈઓ લાગુ પડશે અને ત્રાહિત પક્ષકારને આ કલમ હેઠળ ઉપાય મળશે.

૩૩. આ કોર્ટની ખંડપીઠે એ.સી.જોષી, સિટી ડેપ્યુટી કલેક્ટર, અમદાવાદ વિ. શુક્લ રામાનુજાચાર્ય, ૧૯૭૬ જી.એલ.આર. ૫૨૯ ના કેસમાં સદર અધિનિયમની કલમ ૧૯ ની તુલનામાં કલમ ૨૨એ ના વ્યાપની તપાસ કરી હતી. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જો કોઈ વિગત કલમ ૧૯ હેઠળની તપાસનો વિષય ન હોય અને જેની તપાસ કરવાની બાકી રહી ગઈ હોય તો કલમ ૨૨એ કેસની હકીકતોને સંપૂર્ણપણે લાગુ પડશે અને ડેપ્યુટી ચેરિટી કમિશનરને તે પ્રશ્નની તપાસ કરવાનું અધિકારક્ષેત્ર રહેશે. સંબંધિત ફકરાઓ ૪ થી ૯ નીચે મુજબ છે:—

"૪. આ અપીલમાં જે પ્રશ્ન સમાવિષ્ટ છે તે સદર અધિનિયમની કલમ ૨૨એ ના વાસ્તવિક વ્યાપ અને મર્યાદા અંગે તેના સાચા અર્થઘટનનો છે. આ કલમ ૨૨એ નીચે મુજબ છે: ૨૨એ. કલમ ૨૧ અથવા ૨૨ હેઠળ રજિસ્ટરમાં નોંધ કરવામાં આવ્યા પછી કોઈપણ સમયે ડેપ્યુટી અથવા આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનરને એવું જણાય કે કોઈપણ સાર્વજનિક ટ્રસ્ટને લગતી કોઈપણ વિગત જે કલમ ૧૯ અથવા કલમ ૨૨ ની પેટા-કલમ (૩), જે પણ કિસ્સો હોય, હેઠળની તપાસનો વિષય નહોતી કે જેની તપાસ

કરવાની બાકી રહી ગઈ હોય, તો ડેપ્યુટી અથવા આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનર, જે પણ કિસ્સો હોય, નિયત રીતે વધુ તપાસ કરી શકશે, તેમના તારણો નોંધી શકશે અને પહોંચેલા નિર્ણય અનુસાર રજિસ્ટરમાં નોંધ કરી શકશે અથવા જો આ અધિનિયમ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલ અપીલ અથવા અરજીઓ કરવામાં આવી હોય તો આ અધિનિયમ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલ સક્ષમ સત્તાધિકારીના નિર્ણય અનુસાર. કલમ ૧૯, ૨૦, ૨૧ અને ૨૨ ની જોગવાઈઓ શક્ય હોય ત્યાં સુધી તપાસને, તારણોની નોંધણીને અને આ કલમ હેઠળ રજિસ્ટરમાં નોંધ કરવાને લાગુ પડશે.

આ કલમ સ્પષ્ટપણે એવા કિસ્સાઓમાં નવી તપાસની કલ્પના કરે છે કે જ્યાં કોઈપણ સાર્વજનિક ટ્રસ્ટને લગતી કોઈપણ વિગત કે જે કલમ ૧૯ હેઠળની તપાસનો વિષય નહોતી તેની તપાસ કરવાની બાકી રહી ગઈ હોય. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, આ કલમ એવા કિસ્સાઓને લાગુ પડે છે જ્યાં કલમ ૧૯ હેઠળ તપાસ કરવામાં આવી હોવા છતાં સાર્વજનિક ટ્રસ્ટને લગતી કેટલીક વિગતોની કલમ ૧૯ હેઠળ હાથ ધરવામાં આવેલી તપાસમાં તપાસ કરવાની બાકી રહી ગઈ હોય. જો કલમ ૧૯ નો સંદર્ભ લેવામાં આવે તો જણાશે કે તે અન્ય બાબતોની સાથે સાથે (૧) કોઈપણ મિલકત આવા ટ્રસ્ટની મિલકત છે કે નહીં; અને (૨) કલમ ૧૯ ની પેટા-કલમ (૫) હેઠળ નિયત કરવામાં આવે તેવી અન્ય

કોઈપણ વિગતો નિશ્ચિત કરવાના હેતુ માટે તપાસની કલ્પના કરે છે. કલમ ૧૯ ની આ જોગવાઈઓને જોતાં તે સ્પષ્ટ છે કે કોઈપણ મિલકત ચોક્કસ ટ્રસ્ટની મિલકત છે કે નહીં તે પ્રશ્ન એવો છે કે જેની તપાસ તેના દ્વારા વિચારવામાં આવેલી તપાસ દરમિયાન કરવાની આવશ્યકતા છે. પરંતુ એવા કિસ્સાઓ હશે જ્યાં મિલકત કે જેના સંબંધમાં સાર્વજનિક ટ્રસ્ટ માટે તપાસ કરવામાં આવી છે તેના સંબંધિત વિગતો કલમ ૧૯ દ્વારા વિચારવામાં આવેલી તપાસ દરમિયાન તપાસ કરવાની બાકી રહી ગઈ હોય. આવી આકસ્મિકતાઓનો સામનો કરવા માટે ૧૯૫૪ ના બોમ્બે એક્ટ ૫૯ ની કલમ ૨ દ્વારા અધિનિયમની યોજનામાં કલમ ૨૨એ દાખલ કરવામાં આવી હતી.

૫. હવે આ કેસની હકીકતોને જોતાં, સરકારના કહેવાથી હવે જે પ્રશ્નની તપાસ કરવામાં આવનાર છે તે એ છે કે વાડજના સર્વે નં. ૫૬૮ હેઠળ આવરી લેવાયેલ મિલકત સરકારની મિલકત છે કે પ્રશ્નવાળા ટ્રસ્ટની નહીં. જો એવું જાણવા મળે કે આ પ્રશ્નની વિચારણા પ્રશ્નવાળા ટ્રસ્ટને લગતી વિગત છે કે જે વિગત કલમ ૧૯ હેઠળની તપાસનો વિષય નહોતી અને જેની તપાસ કરવાની બાકી રહી ગઈ છે, તો કલમ ૨૨એ ની જોગવાઈઓ આ કેસની હકીકતોને સંપૂર્ણપણે લાગુ પડશે અને ડેપ્યુટી ચેરિટી કમિશનરને તે પ્રશ્નની તપાસ કરવાનું અધિકારક્ષેત્ર રહેશે.

૬. પ્રથમ સામાવાળા તરફે ઉપસ્થિત રહેલા શ્રી દારુએ રજૂઆત કરી હતી કે, કારણ કે એ સ્વીકૃત હકીકત છે કે સદર અધિનિયમની કલમ ૧૯ હેઠળની મૂળ તપાસ દરમિયાન એવું જણાયું હતું કે વાડજનો સર્વે નં. ૫૬૮ ટ્રસ્ટની મિલકતો પૈકીની એક છે, એવું માની લેવું જોઈએ કે આ મિલકતની માલિકીને લગતી તમામ વિગતોની તપાસ મૂળ તપાસ દરમિયાન કરવામાં આવી હતી અને જો તેમ હોય તો આ કેસની હકીકતોમાં કલમ ૨૨એ લાગુ પડશે નહીં. તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે હાલની તપાસ સરકારની મિલકતને લગતી વિગત અંગે વિચારે છે અને તેથી એવું કહી શકાય નહીં કે કલમ ૨૨એ હેઠળ સરકાર દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલો પ્રશ્ન ટ્રસ્ટને લગતી વિગત અંગેનો પ્રશ્ન છે.

૭. અમને જણાય છે કે સાર્વજનિક ટ્રસ્ટને લગતી વિગત શબ્દપ્રયોગ પર આ કોર્ટ દ્વારા વર્ષ ૧૯૬૧ થી ૧૯૭૩૦ સુધીના વિવિધ ચુકાદાઓમાં વારંવાર વિચારણા કરવામાં આવી છે અને તેનું અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે. આ પ્રશ્ન પરનો સૌથી પહેલો ચુકાદો કુબેરભાઈ શિવદાસ અને અન્ય વિ. મહંત પુરુષોત્તમદાસ કલ્યાણદાસ અને અન્ય (૧૯૬૧) ૨ જી.એલ.આર. ૬૫૪ માં જોવા મળે છે. તેમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે કલમ ૨૨એ માં ઉદ્દેખિત વિગત શબ્દનો અર્થ ટ્રસ્ટ વિશેની કોઈપણ માહિતી અથવા વિગત થશે કે જેને કલમ ૧૯ હેઠળની અગાઉની

તપાસમાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવી ન હોય. આમ વિગત શબ્દનું અર્થઘટન પ્રશ્નવાળા ટ્રસ્ટને લગતી કોઈપણ માહિતી દર્શાવતા અર્થ તરીકે કરવામાં આવ્યું છે. વિગત શબ્દનો આ અર્થ આ કોર્ટ દ્વારા ત્યારબાદ જોવા મળશે તેમ વિવિધ ચુકાદાઓમાં સતત સ્વીકારવામાં આવ્યો છે. જો આપણે એકવાર સ્વીકારી લઈએ કે વિગત શબ્દનો અર્થ પ્રશ્નવાળા ટ્રસ્ટને લગતી કોઈપણ માહિતી દર્શાવે છે અને જો એવું જણાય કે ઉક્ત માહિતી અથવા વિગત કલમ ૧૯ હેઠળની તપાસનો વિષય નહોતી અને તેની તપાસ કરવાની બાકી રહે છે, તો એ નકારી શકાય નહીં કે ડેપ્યુટી અથવા આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનર પાસે પ્રશ્ન નક્કી કરવા માટે કલમ ૨૨એ હેઠળ અધિકારક્ષેત્ર છે. આ કેસની વાત કરીએ તો તે એક સ્વીકૃત સ્થિતિ છે કે સદર અધિનિયમની કલમ ૧૯ હેઠળની મૂળ કાર્યવાહી દરમિયાન સંબંધિત સત્તાધિકારી સમક્ષ એવી કોઈ માહિતી નહોતી કે વિવાદિત મિલકત સરકારની મિલકત હતી. જો આવી કોઈ માહિતી નહોતી, તો તે અનુસરે છે કે ઉક્ત માહિતી સદર અધિનિયમની કલમ ૧૯ હેઠળની તપાસનો વિષય નહોતી અને તેથી તે માહિતીની હવે તપાસ કરવાની બાકી રહે છે. તેથી અમારા મતે જો કલમ ૨૨એ માં વપરાયેલ જોવા મળતા વિગત શબ્દનો અર્થ કે જે આ કોર્ટ દ્વારા તેના વિવિધ ચુકાદાઓમાં સતત સ્વીકારવામાં આવ્યો છે તેને અનુસરવામાં આવે તો ડેપ્યુટી ચેરિટી

કમિશનરના સદર અધિનિયમની કલમ ૨૨એ હેઠળ તેમની સમક્ષ સરકાર દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા પ્રશ્નની તપાસ કરવાના અધિકારક્ષેત્રને પડકારી શકાય નહીં.

૮. અમે એ વિચારવા આગળ વધીશું નહીં કે કેવી રીતે આ કોર્ટે કુબેરભાઈ વિ. પુરુષોત્તમદાસના ઉપર જણાવેલ કેસમાં શરૂઆતમાં લેવાયેલા મતને સતત અનુસર્યો છે. સેકન્ડ અપીલ નં. ૩૭૭/૧૯૬૩ (રતિલાલ કેશવલાલ વિ. બાઈ મણી) સાથે નિર્ણીત થયેલી ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૬૭/૧૯૬૩ માં ન્યાયમૂર્તિ ડી. એ. દેસાઈએ તેમના તા. ૪-૭-૧૯૬૯ ના ચુકાદામાં સમાન મત લીધો છે. ત્યારબાદ ન્યાયમૂર્તિ એમ. યુ. શાહે તા. ૩-૨-૧૯૭૦ ના રોજ નિર્ણીત થયેલી ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૪૦૪/૧૯૬૩ (હીરાગર દયાગર વિ. રતનલાલ યુનીલાલ) માં પણ સમાન મત લીધો છે. ત્યારબાદ ૧૬ નવેમ્બર ૧૯૭૨ ના રોજ ન્યાયમૂર્તિ એમ. પી. ઠક્કર અને ન્યાયમૂર્તિ પી. ડી. દેસાઈની બનેલી આ કોર્ટની ખંડપીઠે ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૭૮૪/૧૯૬૫ (રસિકલાલ સોમનાથ વિ. લક્ષ્મીચંદ આત્મારામ) માં સમાન મત લીધો છે. ખંડપીઠ વતી બોલતા ન્યાયમૂર્તિ પી. ડી. દેસાઈએ હાલના પ્રશ્ન પર વિચાર કરતી વખતે સદર ચુકાદામાં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

કલમ ૨૨ અને ૨૨એ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ પરથી એવું જણાશે કે તેઓ એવા ફેરફારોની જોગવાઈ કરે છે જ્યાં આવા ફેરફારો નોંધની તારીખ પછી થયેલા ફેરફારના પરિણામે અથવા અગાઉની તપાસમાં કેટલીક વિગતો ધ્યાનમાં લીધા વિના બાકી રહી જવાના પરિણામે જરૂરી જણાતા હોય. કલમ ૨૨એ માં ઉલ્લેખિત વિગત શબ્દનો અર્થ ટ્રસ્ટ વિશેની કોઈપણ માહિતી અથવા વિગત થશે કે જેને કલમ ૧૯ હેઠળની અગાઉની તપાસમાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવી ન હોય. જો આસિસ્ટન્ટ અથવા ડેપ્યુટી ચેરિટી કમિશનરને એવી માહિતી પૂરી પાડવામાં આવે કે જે અગાઉની તપાસમાં તેમની સમક્ષ નહોતી અથવા જેને ટ્રસ્ટી દ્વારા દબાવવામાં આવી હતી, ઉદાહરણ તરીકે, મિલકતને સાર્વજનિક ટ્રસ્ટની મિલકત તરીકે જાહેર કરવાથી બચાવવાના હેતુથી, તો તેની કલમ ૨૨એ હેઠળ તપાસ કરી શકાય છે. કલમ ૨૨એ હેઠળની અરજી ત્રાહિત પક્ષકાર દ્વારા પણ કરી શકાય છે અને આવા પક્ષકારે અન્ય બાબતોની સાથે સાથે ડેપ્યુટી અથવા આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનરને ખાતરી કરાવવી પડશે કે છેતરપિંડીપૂર્વક અને/અથવા અપ્રમાણિકપણે દબાવવામાં આવેલી અમુક મિલકત સાર્વજનિક ટ્રસ્ટની હતી. કારણ કે તે સાર્વજનિક ટ્રસ્ટને લગતી વિગત હશે જે કલમ ૧૯ હેઠળની અગાઉની તપાસનો વિષય નહોતી, તેથી ખાતરી થતાં ડેપ્યુટી અથવા આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનર માટે તેમના તારણો

નોંધવા અને પહોંચેલા નિર્ણય અનુસાર રજિસ્ટરમાં નોંધ કરવા ખુલ્લું રહેશે (જુઓ કુબેરભાઈ વિ. પુરુષોત્તમદાસ, ૨ ગુજરાત લૉ રિપોર્ટર ૫૬૪).

ત્યારબાદ ૧૬-૩-૧૯૭૩ ના રોજ નિર્ણીત થયેલી સિવિલ રિવિઝન એપ્લિકેશન નં. ૫૫૮/૧૯૬૯ માં ન્યાયમૂર્તિ પી. ડી. દેસાઈ દ્વારા સમાન મત વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો છે. આમ તે સ્પષ્ટ છે કે ચુકાદાઓની શ્રેણીમાં આ કોર્ટે સતત એવો મત લીધો છે કે વિગત શબ્દનો અર્થ સંબંધિત સાર્વજનિક ટ્રસ્ટ અંગેની કોઈપણ માહિતી અથવા વિગત છે. જો આવું હોય અને જો એવું જણાય કે ઉક્ત વિગત કલમ ૧૯ હેઠળની તપાસનો વિષય નહોતી, તો એવું ઠરાવવું મુશ્કેલ છે કે ડેપ્યુટી ચેરિટી કમિશનર અથવા આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનર કે જેઓ કલમ ૨૨એ હેઠળ તપાસ કરે છે તેમને આવી તપાસ કરવાનું કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી.

૯. અમને જણાય છે કે શ્રી આદિનાથ તીર્થંકર જૈન મંદિર અને અન્ય વિ. શાન્તપ્પા દાદા મદનાઈક અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૭ બોમ્બે ૮૬ માં બોમ્બે હાઈકોર્ટ દ્વારા વિપરીત મત લેવામાં આવ્યો છે. જો કે, આ મુદ્દા પર વિવિધ પ્રસંગોએ આ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા સતત ચુકાદાઓને ધ્યાનમાં રાખીને અને એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને પણ કે આ કોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલ

વિગત શબ્દનું અર્થઘટન વાજબી અને સાચું છે, આ કોર્ટના ઉપર જણાવેલ ચુકાદાઓને ન અનુસરવાનું કોઈ કારણ અમને જણાતું નથી.”

૩૪. કાયદાની ઉપરોક્ત સ્થાપિત જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને, વિદ્વાન વકીલ શ્રી રાવની દલીલ કે તપાસ મર્યાદાના સમયગાળાની બહાર શરૂ કરવામાં આવી હતી તેમજ ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની કલમ ૨૨એ હેઠળ તપાસ શરૂ કરવા માટે આસિસ્ટન્ટ ચેરિટી કમિશનર પાસે કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નહોતું તે ટકી શકે તેમ નથી અને સ્વીકારી શકાય નહીં. ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની કલમ ૧૯ હેઠળની તપાસમાં મિલકતના ઉદ્દેશ છતાં, જ્યારે કોઈ ચોક્કસ મિલકત ટ્રસ્ટની મિલકત છે કે અન્યથા તે નક્કી કરવાનો પ્રશ્ન ઊભો થાય છે, ત્યારે તેનો ઉકેલ ૧૯૫૦ ના સદર અધિનિયમની કલમ ૨૨એ હેઠળ લાવી શકાય છે અને કરી શકાય છે.

૩૫. સ્પેસિફિક રિલીફ એક્ટની કલમ ૧૯(બી) માં "શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના ખરીદદાર" શબ્દની વ્યાખ્યા આપવામાં આવી છે. કલમ ૧૯ એવા વ્યક્તિની યાદી પૂરી પાડે છે જેની સામે કરારના ચોક્કસ પાલનનો અમલ કરી શકાય. કલમ ૧૯ નો ખંડ (બી) જણાવે છે કે કરાર પછી ઉદ્ભવતા હક્ક દ્વારા તેની હેઠળ દાવો કરનાર અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિ સામે ચોક્કસ પાલનનો અમલ કરવામાં આવશે, સિવાય કે મૂલ્ય માટેના હસ્તાંતરિત વ્યક્તિ કે જેણે શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક અને મૂળ કરારની નોટિસ વિના તેના નાણાં

ચૂકવ્યા હોય. તેથી, મૂલ્ય માટેનો હસ્તાંતરિત વ્યક્તિ કે જેણે શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક અને મૂળ કરારની નોટિસ વિના તેના નાણાં ચૂકવ્યા હોય તે સારો બચાવ છે, જે ખરીદદારને તેની સામે કરારની અમલવારીની મર્યાદામાંથી બહાર કાઢે છે.

૩૬. અપીલકર્તાઓ માટે ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી શાલીન મહેતાએ - શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના ખરીદદાર તરીકે દાવો કર્યો હતો કે અપીલકર્તાઓ વિવાદિત જમીનના શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના ખરીદદારો છે અને તેથી, તેઓ તપાસમાં થયેલા નિર્ણયથી બંધાયેલા નથી અને આવો તપાસ અહેવાલ અનુગામી ખરીદદારો / શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના ખરીદદારો સામે લાગુ કરી શકાય નહીં. જો કે, એવી દલીલ કરતી વખતે, વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી મહેતાએ એ જ શ્વાસે રજૂઆત કરી હતી કે અન્ય અપીલકર્તાઓ શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના ખરીદદારો છે કે નહીં તે કોર્ટ નક્કી ન પણ કરે. અન્ય અપીલકર્તાઓ શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના ખરીદદારો છે કે નહીં તે યોગ્ય કાર્યવાહીમાં ઉકેલવા માટે આ કોર્ટ મુદ્દો છોડી શકે છે. આવું કરતી વખતે, મને કે.એસ.મંજુનાથ અને અન્ય વિ. મુરુસાવિરપ્પા @ મુત્તના ચેન્નપ્પા બટીલ, જેઓ મૃત્યુ પામેલ હોવાથી તેમના કાનૂની વારસદારો દ્વારા અને અન્ય, ૨૦૨૫ આઈ.એન.એસ.સી. ૧૨૮ ના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના તાજેતરના ચુકાદાનો સંદર્ભ લેવા દો, જેમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના ખરીદદારની દલીલ અથવા તેમણે અગાઉના કરાર અથવા અગાઉની કાર્યવાહીની નોટિસ વિના શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક કાર્ય કર્યું

હતું તેની સંપૂર્ણ તપાસ કરી હતી. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ફકરા ૬૮ થી ૭૩ માં તપાસ અથવા શોધ વગેરેથી ઇરાદાપૂર્વક દૂર રહેવા શબ્દની તપાસ કરી હતી. સદર ફકરાઓ નીચે મુજબ છે:—

"૬૮. ઉપર સંદર્ભિત આવા સંજોગોમાં, અનુગામી ખરીદદારો ૧૯૬૩ ના અધિનિયમની કલમ ૧૯(બી) હેઠળ શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના ખરીદદારના દરજ્જામાં પોતાને લાવવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યા છે. કલમ ૧૯ એવા વ્યક્તિઓની શ્રેણીઓ પૂરી પાડે છે જેમની સામે કરારના ચોક્કસ પાલનનો અમલ કરી શકાય. આ બધાની વચ્ચે, કલમ ૧૯ નો ખંડ (બી) જણાવે છે કે કરાર પછી ઉદ્ભવતા હક્ક દ્વારા તેની હેઠળ દાવો કરનાર અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિ સામે ચોક્કસ પાલનનો અમલ કરવામાં આવશે, સિવાય કે મૂલ્ય માટેના હસ્તાંતરિત વ્યક્તિ કે જેણે શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક અને મૂળ કરારની નોટિસ વિના તેના નાણાં ચૂકવ્યા હોય. આમ, મૂલ્ય માટેનો હસ્તાંતરિત વ્યક્તિ કે જેણે શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક અને મૂળ કરારની નોટિસ વિના તેના નાણાં ચૂકવ્યા હોય તેને સદર ખંડની મર્યાદામાંથી બાકાત રાખવામાં આવે છે. રામ નિવાસ વિ. બાનો, (૨૦૦૦) ૬ એસ.સી.સી. ૬૮૫ માં નોંધાયેલા કેસમાં, આ કોર્ટે ત્રણ પરિબળો નક્કી કર્યા હતા જે અનુગામી હસ્તાંતરિત વ્યક્તિએ બાકાત વર્ગમાં આવવા માટે દર્શાવવા આવશ્યક છે: (એ) તેમણે મૂલ્ય માટે મિલકત ખરીદી છે, જે કરારના ચોક્કસ પાલન માટેના

દાવાનો વિષય છે; (બી) તેમણે વિકેતાને શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક તેમના નાણાં ચૂકવ્યા છે; અને (સી) તેમને વેચાણના અગાઉના કરારની કોઈ નોટિસ નહોતી કે જેના ચોક્કસ પાલનનો અમલ તેમની સામે માંગવામાં આવ્યો છે. કોર્ટે અવલોકન કર્યું કે "નોટિસ" (૧) વાસ્તવિક નોટિસ અથવા (૨) રચનાત્મક નોટિસ, અથવા (૩) આરોપિત નોટિસ હોઈ શકે છે. ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી એક્ટ, ૧૮૮૨ ની કલમ ૩ મુજબ, વ્યક્તિને કોઈ હકીકતની નોટિસ છે તેમ કહેવાય છે જ્યારે તે વાસ્તવમાં તે હકીકત જાણે છે અથવા જ્યારે તપાસ અથવા શોધથી ઇરાદાપૂર્વક દૂર રહેવા કે જે તેમણે કરવી જોઈતી હતી, અથવા ઘોર બેદરકારીના અભાવમાં, તે તેને જાણતો હોત. સંબંધિત અવલોકન નીચે મુજબ છે:

"૩. કલમ ૧૮ એવા વ્યક્તિઓની શ્રેણીઓ પૂરી પાડે છે જેમની સામે કરારના ચોક્કસ પાલનનો અમલ કરી શકાય. તેમાં, ખંડ (બી) હેઠળ, કરાર કે જેના ચોક્કસ પાલનની માંગ કરવામાં આવી છે તેના પછી ઉદ્ભવતા હક્ક દ્વારા વિકેતા હેઠળ દાવો કરનાર કોઈપણ હસ્તાંતરિત વ્યક્તિનો સમાવેશ થાય છે. જો કે, મૂલ્ય માટેનો હસ્તાંતરિત વ્યક્તિ, જેણે શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક અને મૂળ કરારની નોટિસ વિના તેના નાણાં ચૂકવ્યા છે, તેને સદર ખંડની મર્યાદામાંથી બાકાત રાખવામાં આવે છે. બાકાત વર્ગમાં આવવા માટે, હસ્તાંતરિત વ્યક્તિએ દર્શાવવું આવશ્યક છે કે:

(એ) તેમણે મૂલ્ય માટે મિલકત ખરીદી છે (જે કરારના ચોક્કસ પાલન માટેના દાવાનો વિષય છે);

(બી) તેણે શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક વેચનારને તેના નાણાં ચૂકવી દીધા છે; અને (સી) તેને વેચાણ માટેના અગાઉના કરારની કોઈ નોટિસ ન હતી (જેના ચોક્કસ પાલનનો તેની સામે અમલ માંગવામાં આવ્યો છે).

૪. સદર જોગવાઈ અંગ્રેજી કાયદાના સિદ્ધાંત પર આધારિત છે જે કાનૂની અધિકાર અને ન્યાયી અધિકાર વચ્ચે અગ્રતા નક્કી કરે છે. જો 'એ' કોઈ મિલકત 'બી' પાસેથી ખરીદે છે અને ત્યારબાદ 'બી' તે જ મિલકત 'સી' ને વેચે છે, તો 'એ' ની તરફેણમાં થયેલ વેચાણ સમયની દ્રષ્ટિએ અગાઉ હોવાથી 'સી' ની તરફેણમાં થયેલ વેચાણ પર પ્રવર્તે છે કારણ કે 'એ' અને 'સી' બંનેએ કાનૂની અધિકારો પ્રાપ્ત કર્યા છે. પરંતુ જ્યાં એક કાનૂની અધિકાર છે અને બીજો ન્યાયી અધિકાર છે "અવેજ માટે શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના ખરીદદાર કે જે અગાઉના ન્યાયી અધિકારની નોટિસ વિના તેની ખરીદી સમયે કાનૂની મિલકત પ્રાપ્ત કરે છે તે ઇક્વિટી તેમજ કાયદામાં અગ્રતા મેળવવા માટે હકદાર છે". (સ્નેલ્સ ઇક્વિટી - ૧૩મી આવૃત્તિ, પાનું ૪૮.) આ સિદ્ધાંત સ્પેસિફિક રિલીફ એક્ટ ની કલમ ૧૯(બી) માં સમાવિષ્ટ છે.

૫. અત્રે એ નોંધવું જોઈએ કે "નોટિસ" (૧) વાસ્તવિક હોઈ શકે છે, (૨) રચનાત્મક, અથવા (૩) આરોપિત હોઈ શકે છે. "

(ભાર મૂકવામાં આવેલ છે)

૬૯. તેવી જ રીતે, દુર્ગ સિંઘ વિ. મહેશ સિંઘ, ૨૦૦૪ એસ.સી.સી. ઓનલાઈન એમ.પી. ૯ માં નોંધાયેલ ચુકાદામાં, મધ્ય પ્રદેશ હાઈકોર્ટે નોંધ્યું હતું કે કરારના ચોક્કસ પાલન માટેના દાવાના નિર્ણય માટે બે પરિબળો જરૂરી છે જ્યાં વિષયવસ્તુની મિલકત ત્યારબાદના ખરીદદારને વેચવામાં આવી છે: (૧) શું વાદી દાવાવાળી મિલકત ખરીદવા માટે કરારના પોતાના ભાગનું પાલન કરવા હંમેશા તૈયાર અને રાજી રહ્યો હતો અને તે તૈયારી અને રાજીખુશી હુકમનામું પસાર થવાની તારીખ સુધી અસ્તિત્વમાં હોવી જોઈએ, અને (૨) શું ત્યારબાદના ટ્રાન્સફરીને વાદીની તરફેણમાં અગાઉ કરવામાં આવેલા કરારની અગાઉથી જાણ હતી. આ બંને પરિબળોનો દરેક કેસના તથ્યો અને પક્ષકારોના આચરણ સાથે સંબંધ હોવો જરૂરી છે. સંબંધિત અવલોકન નીચે મુજબ છે:

"૧૧. કરારના ચોક્કસ પાલનના દાવામાં જ્યાં વિવાદિત મિલકત ત્યારબાદના ખરીદદારને વેચવામાં આવી હોય, નિર્ણય માટે બે બાબતો જરૂરી છે, તે છે; (૧) શું વાદી દાવાવાળી મિલકત ખરીદવા માટે કરારના પોતાના ભાગનું પાલન કરવા માટે હંમેશા

તૈયાર અને રાજી રહ્યો હતો અને તે તૈયારી અને રાજીખુશી હુકમનામું પસાર થવાની તારીખ સુધી અસ્તિત્વમાં હોવી જોઈએ; અને (૨) શું ત્યારબાદના ટ્રાન્સફરીને વાદીની તરફેણમાં અગાઉ કરવામાં આવેલા કરારની અગાઉથી જાણ હતી. બીજા શબ્દોમાં, આપણે કહી શકીએ કે જો વાદી દાવાવાળી મિલકત ખરીદવા માટેની તૈયારી અને રાજીખુશી પોતાના આચરણ દ્વારા રજૂ કરવામાં અને સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ જાય અને જો ત્યારબાદનો ખરીદદાર મૂળ કરારની અગાઉથી નોટિસ વિના શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના ખરીદદાર હોય જેણે વેચનારને દાવાવાળી મિલકતની કિંમત ચૂકવી હોય, તો ચોક્કસ પાલનનો દાવો હુકમનામું કરી શકાતો નથી. આ બંને આવશ્યક ઘટકોનો દરેક કેસના તથ્યો તેમજ તે કેસના પક્ષકારોના આચરણ સાથે સંબંધ છે. આ બાબતમાં કોઈ એક જ ફોર્મ્યુલા ઘડી શકાતી નથી અને દરેક કેસને તેના પોતાના તથ્યો અને સંજોગોની સાથે પુરાવાની કસોટી પર ચકાસવો જોઈએ. આમ, હું હવે તે બાબતમાં હાલના કેસની તપાસ કરીશ." (ભાર મૂકવામાં આવેલ છે)

૭૦. "પૂછપરછ અથવા તપાસ કરવાથી ઈરાદાપૂર્વક દૂર રહેવું" શબ્દપ્રયોગ સર જેમ્સ વિગ્રામ વી.સી. દ્વારા જોન્સ વિ. સ્મિથ ના કેસમાં ઉપયોગમાં લેવાયેલ શબ્દપ્રયોગની યાદ અપાવે છે, જે (૧૮૪૧) ૧ હેર ૪૩ માં નોંધાયેલ છે, જેમાં ઇંગ્લેન્ડ અને વેલ્સની

હાઈકોર્ટ ઓફ ચાન્સેરીએ ઠરાવ્યું હતું કે રચનાત્મક નોટિસ મૂળભૂત રીતે ઈક્વિટીનું પ્રગટીકરણ છે જે એવા માણસને માને છે જેને કોઈ હકીકત જાણવી જોઈતી હતી, જાણે કે તે ખરેખર જાણતો હોય. કોર્ટે નોંધ્યું કે:

"ખરેખર, અગાઉથી એ જાહેર કરવું ભાગ્યે જ શક્ય છે કે રચનાત્મક નોટિસ કોને ગણવામાં આવશે, કારણ કે, નિર્વિવાદપણે, જે એક માણસને અસર ન કરે તે બીજાને અસર કરવા માટે પૂરતા પ્રમાણમાં હોઈ શકે છે. પરંતુ મારું માનવું છે કે, હું મારા વર્તમાન હેતુ માટે પૂરતી ચોકસાઈ સાથે અને જોખમ વિના ભારપૂર્વક કહી શકું છું કે જે કેસોમાં રચનાત્મક નોટિસ સ્થાપિત થઈ છે તે બે વર્ગોમાં વિભાજિત થાય છે: પ્રથમ, એવા કેસો કે જેમાં આરોપિત પક્ષને વાસ્તવિક નોટિસ મળી હોય કે વિવાદમાં રહેલી મિલકત વાસ્તવમાં ચાર્જ થયેલી, બોજાવાળી અથવા કોઈ રીતે અસરગ્રસ્ત છે, અને કોર્ટે તેના પરથી તેને હકીકતો અને સાધનોની રચનાત્મક નોટિસ સાથે બાંધી દીધો છે, જેની જાણકારી તેને જે મિલકત પર તેને વાસ્તવિક નોટિસ મળી હતી તેને અસર કરતા ચાર્જ, બોજા અથવા અન્ય સંજોગો પછી તપાસ દ્વારા પ્રાપ્ત થઈ હોત; અને બીજું, એવા કેસો કે જેમાં કોર્ટ તેની સમક્ષના પુરાવા પરથી સંતુષ્ટ થઈ હોય કે નોટિસ ટાળવાના હેતુથી જ આરોપિત

પક્ષ ઇરાદાપૂર્વક પૂછપરછ કરવાથી દૂર રહ્યો હતો [...]" (ભાર મૂકવામાં આવેલ છે)

૭૧. ૧૯૬૩ ના સદર અધિનિયમ ની કલમ ૧૯(બી) માં ઉપયોગમાં લેવાયેલ શબ્દ "નોટિસ" ના મહત્વની જેમ, કલમ ૧૯(બી) માં ઉપયોગમાં લેવાયેલ શબ્દ "શુદ્ધબુદ્ધિ" પણ સમાન રીતે મહત્વપૂર્ણ છે. જનરલ કલોઝીસ એક્ટ, ૧૮૮૭ (ટૂંકમાં, "જી.સી. એક્ટ") ની કલમ ૩(૨૨) તેમજ ભારતીય ન્યાય સંહિતા, ૨૦૨૩ (ટૂંકમાં, "બી.એન.એસ.") ની કલમ ૨(૧૧) માં "શુદ્ધબુદ્ધિ" શબ્દ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો છે. જી.સી. એક્ટ ની કલમ ૩(૨૨) માં "શુદ્ધબુદ્ધિ" ને નીચેની શરતોમાં વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવેલ છે:

"૩(૨૨). કોઈ પણ વસ્તુ શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક કરવામાં આવી છે તેમ માનવામાં આવશે જ્યાં તે ખરેખર પ્રામાણિકપણે કરવામાં આવી હોય પછી ભલે તે બેદરકારીથી કરવામાં આવી હોય કે નહિ."

૭૨. બી.એન.એસ. ની કલમ ૨(૧૧) "શુદ્ધબુદ્ધિ" ને નીચેની શરતોમાં વ્યાખ્યાયિત કરે છે:

"૨(૧૧). "શુદ્ધબુદ્ધિ – યોગ્ય કાળજી અને ધ્યાન વગર કરવામાં આવેલી અથવા માનવામાં આવેલી કોઈ પણ વસ્તુ

"શુદ્ધબુદ્ધિ" માં કરવામાં આવેલ છે અથવા માનવામાં આવેલ છે તેમ કહી શકાય નહીં"

૭૩. તેથી, કોઈ કૃત્ય શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક કરવામાં આવ્યું હતું તેવા નિષ્કર્ષ પર આવવા માટે તે આની સાથે કરવામાં આવ્યું હોવું જોઈએ (૧) યોગ્ય કાળજી અને ધ્યાન, અને (૨) કોઈ અપ્રામાણિકતા ન હોવી જોઈએ. આ કોર્ટે તાજેતરમાં મનજીત સિંહ વિ. દર્શના દેવી, ૨૦૨૪ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન ૩૪૩૧ માં નોંધાયેલ કેસમાં, જેમાં અમારામાંના એક, જે.બી. પારડીવાલા, વ્યાયમૂર્તિ, બેન્ચનો એક ભાગ હતા, તેમણે ૧૯૬૩ ના સદર અધિનિયમ ની કલમ ૧૯(બી) હેઠળ "શુદ્ધબુદ્ધિ" શબ્દના ઉપયોગનો ઉપરોક્ત અર્થમાં અર્થઘટન કર્યું હતું અને ઠરાવ્યું હતું કે ઉપરોક્ત દરેક પાસા એકબીજાના પૂરક છે અને એકબીજાને બાકાત રાખતા નથી. આ કોર્ટે નોંધ્યું કે બી.એન.એસ. ની વ્યાખ્યા યોગ્ય કાળજી અને ધ્યાન પર ભાર મૂકે છે જ્યારે જી.સી. એક્ટ ની વ્યાખ્યા પ્રામાણિકતા પર ભાર મૂકે છે. સંબંધિત અવલોકન નીચે મુજબ છે:

"૧૩. જનરલ ક્લોઝીસ એક્ટ ની કલમ ૩(૨) 'શુદ્ધબુદ્ધિ' ને નીચે મુજબ વ્યાખ્યાયિત કરે છે:—

૩(૨૨). કોઈ પણ વસ્તુ શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક કરવામાં આવી છે તેમ માનવામાં આવશે જ્યાં તે ખરેખર પ્રામાણિકપણે કરવામાં આવી હોય પછી ભલે તે બેદરકારીથી કરવામાં આવી હોય કે નહિ.

૧૪. ભારતીય ન્યાય સંહિતા, ૨૦૨૩ ની કલમ ૨(૧૧) "શુદ્ધબુદ્ધિ" ને નીચે મુજબ વ્યાખ્યાયિત કરે છે:– ૨(૧૧). "શુદ્ધબુદ્ધિ– યોગ્ય કાળજી અને ધ્યાન વગર કરવામાં આવેલી અથવા માનવામાં આવેલી કોઈ પણ વસ્તુ "શુદ્ધબુદ્ધિ" માં કરવામાં આવેલ છે અથવા માનવામાં આવેલ છે તેમ કહી શકાય નહીં;

૧૫. ઉપરોક્ત વ્યાખ્યાઓ અને 'શુદ્ધબુદ્ધિ' શબ્દનો અર્થ દર્શાવે છે કે કોઈ કૃત્ય શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક કરવામાં આવ્યું હતું તેવા નિષ્કર્ષ પર આવવા માટે તે યોગ્ય કાળજી અને ધ્યાન સાથે કરવામાં આવ્યું હોવું જોઈએ અને તેમાં કોઈ બેદરકારી કે અપ્રામાણિકતા હોવી જોઈએ નહીં. દરેક પાસું એકબીજાના પૂરક છે અને એકબીજાને બાકાત રાખતું નથી. પીનલ કોડ, ૧૮૬૦ ની વ્યાખ્યા યોગ્ય કાળજી અને ધ્યાન પર ભાર મૂકે છે જ્યારે જનરલ ક્લોઝીસ એક્ટ પ્રામાણિકતા પર ભાર મૂકે છે.

૧૬. ભાડૂઆતના કબજાના સંબંધમાં પૂછપરછ કરવાથી ત્યારબાદના ખરીદદારના ભાગ પર દૂર રહેવાની અસરને રામ

નિવાસ વિ. બાનો, (૨૦૦૦) ૬ એસ.સી.સી. ૬૮૫ માં ધ્યાનમાં લેવામાં આવી હતી [...]

૧૭. કેલાસ સાઈકિંગ, વર્ક્સ વિ. મ્યુનિસિપાલિટી, બી. એન્ડ એન., ૧૯૬૮ બોમ્બે લો રિપોર્ટર ૫૫૪ માં નોંધાયેલ કેસમાં, બોમ્બે હાઈકોર્ટે નીચે મુજબ નોંધ્યું હતું:—

વ્યક્તિ ન્યાયીપણું અને પ્રામાણિકતા સાથે વર્તે નહીં ત્યાં સુધી તે પ્રામાણિકપણે કાર્ય કરે છે તેમ કહી શકાય નહીં. કોઈ વ્યક્તિ કે જે પોતાની ફરજો બજાવતી વખતે એ જાણવા અને સભાન હોવા છતાં કોઈ ચોક્કસ રીતે વર્તે છે કે તેના કૃત્ય અથવા ચૂકથી કોઈને અથવા વ્યક્તિઓના જૂથને નુકસાન થવાની સંભાવના છે અથવા આવી જાણકારી કે સભાનતા હોવા છતાં બેફામ અથવા ઈરાદાપૂર્વકની બેદરકારીથી વર્તે છે તેને ન્યાયીપણું અથવા પ્રામાણિકતા સાથે કાર્ય કરે છે તેમ કહી શકાય નહીં અને, તેથી, તે પ્રામાણિકતાથી અથવા શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક કાર્ય કરે છે તેમ કહી શકાય નહીં. કોઈ ચોક્કસ કેસમાં વ્યક્તિએ પ્રામાણિકતાથી વર્તન કર્યું છે કે નહીં તેનો આધાર દરેક કેસના તથ્યો પર રહેશે. શુદ્ધબુદ્ધિ પ્રમાણિક માનસિક વલણ અને સ્પષ્ટ અંતરાત્મા સૂચવે છે. તે એવી હકીકતો જાણવા માટે પ્રામાણિક પ્રયાસની અપેક્ષા રાખે છે જેના પર સત્તાનો ઉપયોગ આધારિત હોવો જોઈએ. તે જાણવા

મળેલી હકીકતો પરથી એક પ્રામાણિક નિર્ધાર છે. શુદ્ધબુદ્ધિ ડોળ,
છેતરપિંડી અથવા ન્યાયીપણું અને પ્રામાણિકતાના અભાવને
અટકાવે છે અને બેફામ અથવા ઈરાદાપૂર્વકની બેદરકારીને પણ
અટકાવે છે." (ભાર મૂકવામાં આવેલ છે)."

૭. નિષ્કર્ષ

૩૭. હુકમ આપતા પહેલા, મને એ નોંધવા દો કે હાલની ફર્સ્ટ અપીલો એ કેસને
અનંત મુકદ્દમામાં મૂકવાની અને દેવતાની મિલકતને કાયમ માટે
અનિશ્ચિતતાના ઘેરામાં રાખવા માટે કોર્ટની કાર્યવાહી આગળ વધારવાની
અરજદારની અપ્રમાણિક ઈચ્છાનું સ્પષ્ટ ઉદાહરણ છે. આવી દ્રઢતા અને
લાંબા સમયથી ચાલતા મુકદ્દમાએ ન્યાયિક સંસાધનો પર માત્ર બોજો જ
નથી નાખ્યો, પરંતુ કોર્ટનો કિંમતી સમય પણ વેડફ્યો છે. દેવતા એટલે કે
ચવતેશ્વર મહાદેવને બરોડા સ્ટેટના તત્કાલીન મહારાજા શ્રી ગોવિંદરાવ
ગાયકવાડ દ્વારા ચવતેશ્વર મહાદેવમાં નિહિત સ્થાવર મિલકતની
કાયદેસરતાનો દાવો કરવાથી અનંત મુકદ્દમામાં રાખવામાં આવ્યા છે.
આવા પ્રયાસે ૧૯૯૧ થી આ કોર્ટ પર બોજો નાખ્યો છે અને આવા પ્રયાસે
ન્યાયના સામાન્ય વહીવટમાં સીધો હસ્તક્ષેપ કર્યો છે અને કોર્ટનો કિંમતી
સમય બગાડ્યો છે.

૩૭.૧. અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વકીલો દ્વારા જે ચુકાદાઓ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે તથ્યની દ્રષ્ટિએ અલગ છે અને પારખી શકાય તેવા છે અને તેથી, અપીલકર્તાઓના કેસમાં મદદ કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છે.

૩૭.૨. ટૂંકમાં, હાલની ફર્સ્ટ અપીલો ગુણવત્તા વિનાની છે અને આ કોર્ટને વાદગ્રસ્ત સમાન તારણોમાં નોંધપાત્ર સ્વરૂપની ભૂલ તો દૂર કોઈ ભૂલ પણ જણાતી નથી.

૩૭.૩. પરિણામે, ફર્સ્ટ અપીલો નિષ્ફળ જાય છે અને કાઢી નાખવામાં આવે છે. અગાઉ આપવામાં આવેલી વચગાળાની રાહત, જો કોઈ હોય, તો તેને તાત્કાલિક અસરથી રદ કરવામાં આવે છે. પરિણામે, સંબંધિત સિવિલ એપ્લિકેશનોનો પણ નિકાલ કરવામાં આવે છે.

૩૮. આર. એન્ડ પી. તાત્કાલિક સંબંધિત કોર્ટને મોકલી આપવા.

૩૯. રજિસ્ટ્રીએ દરેક બાબતમાં આ હુકમની નકલ જાળવી રાખવી.

(જે. સી. દોશી, ન્યાયમૂર્તિ)

વિશેષ હુકમ

ચુકાદો જાહેર થયા પછી, કેટલાક અપીલકર્તાઓ તરફથી ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી નિનાદ શાહ ઉચ્ચ ફોરમનો સંપર્ક કરવા માટે ચાર અઠવાડિયાના સમયગાળા માટે ઉપરોક્ત ચુકાદાના અમલ, અમલીકરણ અને

કામગીરી પર સ્ટે આપવા અરજ કરે છે. વિદ્વાન એ.જી.પી. સુશ્રી ત્રિપાઠીએ ચુકાદા પર સ્ટે આપવા માટે ભારપૂર્વક વિરોધ કર્યો હતો. તથ્યો અને સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને, ચુકાદાનું અમલીકરણ અને અમલ ચાર અઠવાડિયાના સમયગાળા માટે મોકૂફ રાખવામાં આવે છે. ત્યાં સુધી, બંને પક્ષકારોને વિવાદિત મિલકતના ટાઈટલ અને કબજાના સંદર્ભમાં યથાસ્થિતિ જાળવી રાખવા નિર્દેશ આપવામાં આવે છે.

(જે. સી. દોશી, ન્યાયમૂર્તિ)

This is an AI-Assisted Translation.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====